

KSIĘGA
JEREMJASZA

ירמיה

tłomaczył i podług najlepszych źródeł objaśnił

DR. J. CYLKOW.

Nakładem tłomacza.

W drukarni Józefa Fischera w Krakowie,
1899.

Jeremjasz i stosunki polityczne w jego epoce.

Jeremjasz. *Ἰερεμίας*; Irmejahu „Bóg podźwignie“, jedna z najpotężniejszych i najszlachetniejszych postaci starożytnego Judaizmu, urodził się w Anatoth, małej miejscinie kapłańskiej w udziale Binjamina niedaleko Jerozolimy, por. 1, 1; 32, 6; 37, 12. Joz. 21, 18. Ojciec jego Chilkjasz należał prawdopodobnie do rodziny Ebjathara, przez Salomona do wymienionej miejscowości-wydalonej; por. 1 król. 2, 26. 35, wraz z którą linia Ithamara ze służby w świątyni wykluczona została, a począł piastować ją wyłącznie dom Pinchasa, por. 1 Kron. 5, 38. Inni utożsamiają go z arcykapłanem Chilkjaszem, który za panowania Jozjasza odnalezieniem zapomnianego w archiwum świątyni autografu Mojżesza się wślawił, por. 2 Król: 22, 4. Jest to jednak przypuszczenie nieuzasadnione, najprzód dla tego, że żaden z arcykapłanów po za obrębem stolicy nie rezydował, a następnie, że trudno zrozumieć dla jakiej przyczyny Jeremjasz tak wysokie stanowisko ojca milczeniem by miał pominąć.

W charakterze proroka wystąpił Jeremjasz wczesnie, bo jeszcze w wieku młodzieńczym będąc, por. 1, 6. 7. poraz pierwszy w 13. roku Jozjasza 1, 2. około 630 roku przed erą zwyczajną, a obejmuje publiczna działalność jego panowania pięciu królów i jednego namiestnika, czyli razem czterdzieści lat w Palestynie, a nadto po zburzeniu Jerozolimy niewiadomy okres czasu w Egipcie. Ściągnięwszy na siebie nienawiść osiadłych w rodzinnym mieście jego kapłanów, do których i najbliżsi krewni proroka się przyłączyli, por. 11, 21. schronił się do Jerozolimy, gdzie w pierwszej publicznej mowie swojej, prawdopodobnie

rowo politycznych przeciwników swoich, spotkałby i jego los proroka Uryasza, który schroniwszy się do Egiptu, ztamtąd przemocą uprowadzony i w haniebny sposób zamordowany został, por. 26, 20—23. Po walnem zwycięstwie odniesionem przez Nebukadnecara, syna i następcy Nabopolasara pod Karkemisz nad Eufratem 604 r. gdzie potęgą Nechona chwilowo przynajmniej złamaną została, przerywa Jeremjasz zachowane dotąd milczenie i zapowiada w szeregu mów bliski sąd Boży nie tylko nad Judeą, ale i nad wszystkimi innymi państwami, które młodemu bohaterowi babilońskiemu opór stawiać zechca, por. rozdz. 25. i 46—48. W owej też epoce, gdy Nebukadnecar, właściwie Nabukudurriusur, gr. *Ναβουχοδρῆσορ*, na nowo do granic Syrii się zbliżał, a strwożony lud tłumnie do stolicy się schronił, polecił niedopuszczany wówczas do świątyni Jeremjasz 36, 5. pisarzowi i wiernemu przyjacielowi swemu Baruchowi, aby wszystkie ogłoszone dotąd przez siebie proctwa zebrał i wobec zgromadzonego w domu Bożym ludu odczytał. Szło mu zaś głównie o ostatnią zapowiedź inny porządek rzeczy wiastującą. Doniesiono o tém będącym u steru dygnitarzom, którzy mimo tajemnej swej sympatii dla proroka kazali mówić te zabrać, a przekonawszy się o treści ich, przedstawili je królowi. Jójakim grzejąc się u ogniska, słuchał uważnie co mu czytano, a widząc jak dalece rozpowszechnianie podobnych prorocctw osobistym jego interesom i widokom szkodzić może, ścinał boz względu na czynione sobie ze strony obecnych przedstawienia kolumnę za kolumną, ze zwoju, rzucając je na pastwę płomieniom. Nie zraził się tem Jeremjasz i kazał mowy swoje powtórnie spisać, dyktując je Baruchowi, rozdz. 36. który je przez późniejsze suplementa pomnożył.

Tymczasem nadeiagnęły zastępy chaldejskie, którym się Jójakim r. 601. pozornie ukorzył, by po trzech latach, prawdopodobnie za poduszczeniem Egiptu bunt podnieść, por. 2 Król. 24, 1. Śmierć jednak przerwała dalsze klęski, które na kraj ściągnął, por. 17, 11; 22, 19. Za panowania następcy jego 18-letniego Jechonjasza, inaczej Joja-

w świątyni ogłoszonej, zwrócił uwagę na grożące najście Scytów, którzy między r. 630. a 620. kraje Mezopotamii i Syrii pustoszyli, Judeę jednak szczęśliwie ominęli, por. rozdz. 3.—6. Cef. 1. 2. Ps. 59 Herod. 1, 103; 4, 1. Żywo zajęła go następnie przedsięwzięta i z niepospolitą energią przez pobożnego króla Jozjasza 2 Król. 23, 25. przeprowadzona reforma kultu, w r. 624 ukończona, a niemniej współczesne odnalezienie księgi Zakonu, do której rozpowszechnienia gorliwie się przykładał, głosząc i tłumacząc zawarte w niej nauki po miastach Judei i na ulicach Jeruzolimy, por. 11, 6. Występując śmiało przeciw możnym, gangreną bałwochwalstwa zarażonym, zdzierstwem i krzywdą ludu się tuczającym, a zżartym rozpustą, zbytkiem i marnotrawstwem, przeciw moralnemu wypaczeniu kapłanów, frymarczących sumieniem swoim i lepszym przekonaniem dla marnej korzyści, przeciw sprzedajności sędziów, depcących bezwstydnie wszystkie podstawy prawa i sprawiedliwości, przeciw nędznemu nareszcie samolubstwu pseudoproroków, którzy schlebując panom, w wielką politykę się bawiącym, kraj na brzeg przepaści prowadzili, obruszył na siebie wszystkie przodujące sfery, które go też zawzięcie ściagać począły. Znalazłszy jednak i wpływowych przyjaciół 26, 24; 38, 7. a prawdopodobnie i potężną protekcję samego króla, uszedł początkowo szczęśliwie wszystkim ich knowaniom i zasadzkom. Po śmierci Jozjasza, poległego w bitwie pod Megiddo, na wielkiej równinie galilejskiej, 15, 7. uprowadził Faraon Necho wybranego przez naród następcę jego Szallum-Joachasa podstępnie do Egiptu, powołując na tron judzki starszego jego brata Jójakima. Wazał ten Faraona, zajmujący się namiętnie upiększaniem stolicy, a wyzyskujący przytem niemiłosiernie lud, na który ciężkie podatki nakładał, a zwłaszcza robotników, którym za przymusową pracę ich nie płacił, 22, 13—19 obudził najżywsze rozgoryczenie Jeremjasza, który energicznie przeciw niemu wystąpił — widocznie jednak nakłonili go przyjaciele do umiarkowania i rozważa, wobec mściwego bowiem usposobienia Jójakima, ściągającego su-

cznie rychły zgon zapowiedział, podniosła znacznie powagę proroka. Cydkjasz usłuchał rad jego, przesłał zapewnienia wierności do Babilonu 29. 3. a nawet udał się tam osobiście 51, 59. aby powtórnie hołd złożyć i wszelkie podejrzenia rozproszyć. Lepsze i spokojniejsze te stosunki nie miały jednak długo potrwać. Po śmierci syna Nechona, Psameticha II 588—569 wstąpił na tron egipski energiczny i przedsiębiorczy Hofra, który stracone w Azji posiadłości odebrać postanowił. Zwrócił on w tym celu szczególną uwagę na Judeę, starając się rozmaitymi środkami słabnący tam wpływ swój na nowo wskrzesić. Cykjasz, charakter słaby i niezdeterminowany, zachwiał się, party z jednej strony przez Hofrę, z drugiej przez silne stronnictwo w własnym kraju, do którego poczęści i osiedli za Eufratem wygnańcy judzcy się przyłączyli. Jeremjasz wystosował wtedy do tych ostatnich list otwarty, blagając ich, aby się czcym ludom nie oddawali, a zostali szczerymi i lojalnymi obywatelami państwa do którego ich Bóg poprowadził. Podziało to uspokajająco na ogół wygnańców, główni jednak agitatorowie nie dali się przejednać, a ogłosiwszy proroka zdrajcą, oskarżyli go przed poplecznikami swymi w Jeruzolimie, por. rozdz. 29. Tymczasem uległ Cydkjasz i zdecydował się na krok stanowczy. Aby siły swe wojenne pomnożyć, wydał proklamację, obwieszczającą swobodę wszystkim niewolnikom hebrajskim, z którymi członkowie wyższych stanów razem walczyć się wzbraniłi — ogólny zapal ogarnął lud cały, który poduszczeniami z zewnątrz podniecony, z wielką otuchą do boju się szykował. Jeremjasz wszakże nie przestał prosić, grozić, przestrzegać i napominać. Ze zbolałym i skrwawionym sercem, ale z niewzruszonym przekonaniem powtarzał, że w istniejących warunkach król judzki tylko jako wasal Babilonu w spokoju żyć może, że naród tylko pod opieką tego państwa nadal się rozwijać, i właściwe, wyjątkowe swe powołanie w świecie spełnić jest w stanie. Utratę politycznej samodzielności odczuwał głęboko, roniąc nad nią łzy krwawe, ale wiqcej niż o nią szło mu o ideę monoteizmu, która

china, który pod opieką matki swojej na tron wstąpił, rozwinął Jeremjasz, jedyny umysł jasny owej epoki, proroczą działalność swoją swobodniej i z nową siłą. Wychodząc z zasady, że moralność, prawda, sumiennosc i uczciwość jest podstawą, nie tylko prywatnego lecz i publicznego życia, że dane słowo nie tylko jednostkę lecz i ogół obowiązuje, nalegał na to, aby król stosownie do przyjętych zobowiązań postępował, dochowując wiary Chaldejczykom. I z dziedziny polityki musi być fałsz wykluczony, i tu nie powinna być nieszczerosc i dwulicowość środkiem do celu. Na etyczném tém stanowisku wytrwał niezachwianie do końca, stojąc wedle własnych słów swoich, „jako kolumna żelazna, jako mur spiżowy“. Wszystkie jednak usiłowania i napomnienia jego pozostały płonniemi, a wyrok Boży się spełnił. Jechonjasza wraz z matką i przedstawicielami wybitniejszych rodów kraju, a nadto rycerstwem i przygotowującymi rysztynek wojenny technikami uprowadzono do Babilonu 24, 1. Osadzony w więzieniu król odzyskał dopiero po 37. latach za Ewilmerodaka swobodę, a następcą jego trzeci syn Jozjasza Mathanjah, znany jako monarcha pod imieniem Cydkjasz, zachował za ledwie cień władzy. Jeremjasz nie przestawał tymczasem dalej w duchu swoim działać i napominać, przestrzegając przed powtarzającymi się wciąż knowaniami i spiskami z Egiptem — czem równie zagorzałych jak krótkowidzących patryotów tak dalece rozdrażnił, że go za pierwszém ukazaniem się w świątyni ujęli i torturom poddali 20, 2. Gdy następnie trzeciego albo czwartego roku panowania Cydkjasza zagranicznie poselstwa do Jeruzolimy przybyły, aby o zorganizowanie ogólnego powstania przeciw Nebukadnecarowi układy zawiazać, potępił Jeremjasz najusilniej to przedsięwzięcie, i nie bacząc na obelgi, których mu nie szczędzono, na niebezpieczeństwa, na które się narażał, przestrzegał nie tylko króla ale i posłów, aby niebezpiecznych i zgubnych następstwami brzemiennych zamiarów poniechali. Nagła śmierć proroka Chananasza z Gibeonu, najuporczywszego podżegacza i orędownika buntu, któremu Jeremjasz publi-

żenia Jerozolimy, której mury, nagromadzonym przez zburzenie licznych w obwodzie miasta leżących domów materiałem znacznie wzmocniono. Ponieważ Jeremiasz wszystkim zasięgającym rady jego w więzieniu stale powtarzał, że wszelki opór jest daremnym, że tylko uległość i dobrowolna kapitulacja od ostatecznej klęski uchronić może, wrzucono go do głębokiej, pełnej grzęzkiego błota cysterny, 38, 1—9. gdzieby niechybnie głodową śmiercią zginął, gdyby nie interwencja przychylnego mu dworzanina Ebed-melecha, który wyjednał rozkaz króla, aby go niezwłocznie wydobyto i do poprzedniego więzienia odstawiono. Proroka nie udało jednak nic w powziętym przekonaniu zachwiać, a gdy go po jakimś czasie król sam ponownie o wyjawienie zdania swego prosił, nalegał nań i błagał usilnie, aby z poddaniem się nie zwlekał, zapewniając, że przynajmniej osobiście żadnej krzywdy ze strony Chaldejczyków obawiać się nie potrzebuje. Do czwartego miesiąca jedenastego roku Cydkjasza nie utracono jeszcze w mieście odwagi i nadziei, ludząc się wciąż nadejściem odsieczy, dziesiątego dnia tegoż miesiąca wyczerpały się jednak ostatecznie zapasy, a blade widmo głodu rzuciło trwogę i postrach na obleżonych. Korzystając z ogólnego popłochu, przystąpiły oddziały nieprzyjacielskie do szturm i przełamawszy mur obronny, północną stronę Jerozolimy opasujący, wkroczyli do dolnej części miasta, z którego równocześnie Cydkjasz wraz z szczątkami wojska swego ustąpił, uchodząc po przeciwległej stronie przez bramę południową. Pod zasłoną nocy udało mu się dotrzeć do brzegów Jordanu. Tam jednak osaczyli i ujęli go Chaldejczycy i odstawili wraz z synami i całym orszakiem do Rybli, gdzie się Nebukadnecar osobiście znajdował. Strasznie odpokutował Cydkjasz i cały kraj za zaślepienie swoje, zwłaszcza że zawzięci Idumejczycy mściwości zwycięzców podsycać i do coraz nowych okrucieństw podżegać nie przestawali. Po zburzeniu Jerozolimy i świątyni i uprowadzeniu przedniejszych warstw ludu do niewoli, 40, 1—4. ustanowił Nebuzaradan, upełnomocniony Nebukadnecara nad

z nienuknionej katastrofy chciał ocalić. Nie wielkość bowiem i potęga na zewnątrz, lecz urzeczywistnienie prawa etycznego jest powołaniem ludu, który pod tym względem miał być wzorem i przykładem dla innych, por. rozdz. 21; 22, 4. Nikt jednak mów i żądań jego nie rozumiał, a spełniało właśnie kielich jego gorczy to przeświadczenie, że zaślepiiony i na wskroś zdemoralizowany naród na smutny los swój zasługuje. Dziesiątego roku panowania Cydkjasza nadszedł Nebukadnecar, a wcielając po drodze nie stawiających oporu Judejczyków do szeregów swoich, stanął dziesiątego miesiąca pod murami Jerozolimy. Stolica, silnie obwarowana, oparła się przez dłuższy czas obleżaniu Chaldejczyków, przedsięwzięte kilkakrotne wycieczki powiodły się szczęśliwie, aż w końcu na wieść o zbliżającej się odsieczy egipskiej Chaldejczycy od miasta odstąpili, dążąc na spotkanie nieprzyjaciela. Mniemając, że wszelkie niebezpieczeństwo minęło, zerwali wtedy butni panowie świeżo zawarty i zaprzysiężony uroczyste układ z niewolnikami, zmuszając ich napowrót do twardej służby, 34, 8—22. Nikczemna ta zdrada, odbierająca społeczeństwu ostatecznie zdolne go jeszcze odrodzić źródło siły, przejęła proroka najwyższym wstrętem i oburzeniem, a gdy go w owym czasie król przez wysłanych doń zaufanych mężów zapytał, co o ustąpieniu Chaldejczyków sądzi i czy powrócą, odpowiedział szorstko, że życie swe zdoła ocalić tylko ten, kto dobrowolnie w moc Chaldejczyków się odda. Nie zamierzał bynajmniej prorok sam tego uczynić, gdy jednak wkrótce potem dla załatwienia sprawy osobistej, która obecności jego w rodzinnym mieście wymagała, z Jerozolimy się chciał wydalić, ujęto go w bramie miasta, obito i osadzono w ciemnym i wilgotnym podziemiu, gdzie smutnych kilka lat spędził, por. 37, 11—21. aż mu wreszcie król, osobiście mu sprzyjający, wygodniejsze więzienie na głównym odwachu pałacowym wyznaczył. Tymczasem odparli Chaldejczycy zastępy egipskie do Afryki; a zajmawszy pomimo uporczywej i bohaterkiej obrony większą część twierdz judzkich, przystąpili na nowo do oble-

zgonu jego zaznaczyć i upamiętnić. Wedle starego podania spoczywają śmiertelne szczątki jego w Dafne w pobliżu Peluzjum albo w Kairze, gdzie przez ukamienowanie śmierć męczeńską poniósł, wedle Seder Olam rozdz. 26. i Raszi, Jer. 44, 14. umarł w Babilonie. Por. też 2 Mak. 2, 1—8; 15, 12—16.

Stanowisko religijne Jeremjasza i charakter mów jego.

Obok skłonności ku formom i zwyczajom pogańskim, które zwłaszcza od czasów Manassy i syna jego Ammona coraz silniej w wyższych sferach ludu się zakorzeniły, rozwinęła się współcześnie z duchem Mozaizmu niezgodna i równie jak poganizm szkodliwa pobożność powierzchowna, na czczej i bezmyślnej obrzędowości oparta. Za panowania Jozjasza, który z wielką stanowczością przeciw bałwochwalstwu wystąpił, wzmożła się jeszcze bardziej przewaga litery nad treścią nauki, która wszelki umoralniający wpływ na życie prywatne zarówno jak publiczne utraciła. Wzorem Jezajasza i innych proroków musiał dla tego i Jeremjasz w dwóch tych kierunkach działać, a była walka jego z przesądami i obłudą kapłanów, w których rękę wykład Zakonu spoczywał, poniekąd uporeczywszą i trudniejszą jeszcze niż z otwartym odszczepieństwem. „Jeremjasz—powiada Lazarus we wstępnych uwagach swoich do tej księgi, uznaje ciągłość tradycyi, uznaje wysokie znaczenie i doniosłość symbolu, który oderwany świat ideałów unysłowi człowiekowi uprzystępnia, na wyobraźnię i uczucie jego oddziaływa i wolą jego kieruje — twierdzi jednak, że nie symbol lecz tylko zawarta i skupiona w nim myśl jest świętą i że ona wyłącznie prawdziwą wartość mu nadaje”. „Nie polegajcie na słowach kłamliwych, gdy powiadają: przybytek Wiekuistego, przybytek Wiekuistego! — przybytkiem Wiekuistego to oni sami”. 7, 4. ich chciwość, ich żądny darów i ofiar egoizm. Ten przybytek jest tylko kupną kamioni, jeżeli go duch Boży nie ożywia, jeżeli

pozostałymi w kraju mieszkańcami namiestnika w osobie jednego z rozważniejszych magnatów judzkich, który posłuszny radom proroka, dobrowolnie Chaldejczykom się poddał i w obozie ich zostawał. Był nim Gedaljasz, syn Achikama, byłego przyjaciela i protektora Jeremjasza, por. rozdz. 26. Ten ostatni w czasie nieobecności Nebuzaradana w Jeruzolimie wraz z innymi w kajdany okuty i w niewolę pędzony, następnie na rozkaz króla ułaskawiony i z uprzedzającą uprzejmością traktowany, odrzucił propozycję zwycięzcy, aby w Babilonii osiadł, 39, 11; 40, 4. a wierny swoim i krajowi, któremu jeszcze pożytecznym być się spodziewał, przyłączył się całą duszą do rezydującego w Micpie Gedaljasza. Usiłowaniami dwóch tych patriotów byłoby się może powiodło przynajmniej szczątki państwa ocalić, gdyby nie skrytobójczy cios Ismaela, syna Netanji, członka zdeponowanej dynastji Dawida, który za namową króla Ammonitów, Baalisa, namiestnika i towarzyszących mu Chaldejczyków zamordował. Judejczycy, a zwłaszcza żołnierze judzcy, którzy już ze wszech stron około osoby Gedaljasza się gromadzili, garnąc się do niego już pojedynczo, już całymi hufcami z krajów ościennych, do których byli zbiegli, ulekli się nowej zemsty Babilonu i schronili się wbrew przestrogom i prośbom Jeremjasza do Egiptu, dokąd im sędziwy prorok mimowoli czy też niechcąc swoich opuścić z bólem serca towarzyszył. Tu, na przesiąkłej łzami ludu ziemi, która pierwszą była areną nędzy i niedoli jego, a i w następstwie największych klęsk jego przyczyną, znalazł Jeremjasz niejednokrotnie jeszcze sposobność do głoszenia prawdy ziomkom swoim, łudzającym się do końca rychłym wyzwoleniem za pomocą Egiptu, a w szczególności kobietom, lgnącym do miejscowego kultu pogańskiego, który zepsucie i demoralizację w pośród kolonii judzkiej krzewił, zrywając związek jej ze światem lepszych tradycyj i jaśniejszych dążeń. Gdzie i kiedy prorok szlachetnego żywota swego dokonał niewiedomo, rzuca to jednak smutny cień na charakter towarzyszy jego, którzy nie uważali za właściwe w jakibądź sposób dać i miejsce

lud odrodził, odznaczy się tem głównie, że „będzie wykonywał prawo i sprawiedliwość na ziemi” 23, 5. i przez to tylko uzyska sobie — on sam, jak państwo które ugruntuje przydomek „Wiekuisty sprawiedliwością naszą”. 33, 16. Lud też izraelski powinien pod tym względem wszystkim narodom ziemi przyświecać. Jest to dziejowe zadanie, posłannictwo które odebrał, od wiernego spełnienia którego dalszy byt jego zależy. Takim mniej więcej jest stanowisko religijne Jeremjasza, i ogólna tendencja mów jego, odznaczających się przytem szlachetną prostotą i brakiem wszelkiego pierwiastku cudowności i mistycyzmu. „W całej jego księdze, powiada Lazarus, niema najmniejszej wzmianki o jakimś bądź zdarzeniu sięgającym po za sferę naturalności i możliwości. Wszystko w niej jest zrozumiałe, ludzkie, dla każdego przystępne.” Był to umysł na wskrós trzeźwy, niczem nie zamglony, przez spokojną refleksję wciąż na wodzy trzymany. Porównania, któremi się często posługuje, nie są też wytworem fantazyi, jak np. u współczesnego mu Ezechiela, są to raczej rzeczy powszednie, z pospolitego życia wzięte, dające mu tylko pierwszą pobudkę i niejako podniecie do rozmyślań. Drzewko migdałowe, którego kwiat w Palestynie najwcześniej się rozwija, a wraz z którym natura z zimowego, snu się budzi, kocioł kipiący, ku północy zwrócony, figi wyborowe i liche, dzban, pas lniany i t. d. nasuwają mu myśli, które na zajmujące go ogólne stosunki przenosi, tak że mu widok ich wystarcza, aby jakąkolwiek naukę, przestrozę lub nadzieję z nich wysnuć. Obowiązującym prawem wykupu znaglony nabywa np. pole od krewnego — jest to zwyczajna transakcja prywatna. W oczach proroka jednak nabiera ona ogólnego znaczenia, staje się sprawą publiczną — rękojmnią mianowicie lepszej i jaśniejszej przyszłości. „Albowiem tak rzecze Wiekuisty zastępów, Bóg Izraela: jeszcze nabyte będą domy i pola i winnice na ziemi tej”. 32, 15. Trzeźwość i jasność umysłu nie łączy się jednak z oschłością i nie odbiera mowie jego właściwego jej tonu słodkiej harmonii, niezrównanej miękkości i rzewności. Nawet w sło-

lepszych i szlachetniejszych dążeń nie budzi i nie krzewi. „Czyżby wam kraść i zabijać i cudzołożyć i krzywoprzy sięgać i palić kadzidła Baalowi... i następnie przyjść i stanąć przed obliczem Mojem, w domu tym, nad którym mianowane imię Moje i powiedzieć: Jesteśmy zbawieni“... 7, 9—10. Tak samo odzywa się o arce przymierza, w której lud tarczę i obronę swą upatrywał. „I będzie, gdy się rozmnożycie i rozrodzicie na tej ziemi w owe dni, rzecze Wiekuisty, że nie powiedzą już: arka przymierza Wiekuistego! i nie przyjdzie ona na myśl, i nie wspomną o niej, i nie będzie poszukiwaną, i nie sporządzą jej więcej”. 3, 16. Kawał drewna, które spróchnieje, nie może być przedmiotem czci i uwielbienia. Nie to gódko samo jest świętością, lecz prawo Boże, które usabia, które ducha i treść jego stanowi. „Oto przymierze, które zawrę z domem Izraela po dniach onych, rzecze Wiekuisty, złożę naukę Moję we wnętrzu ich, a w sercu ich wypiszę ją”, 31, 33. Nie na tablicach kamiennych, w skrzyni, lecz w sumieniu człowieka będzie nauka wyryta, aby w niem żyła i działała i owoce swe przyniosła. — W podobny sposób wyraża się i o ofiarach, będących niejako mostem, łączącym kult pogański z Mozaizmem. O takim rytuale ofiarnym jak wy go rozumiecie, nie mówił Bóg nigdy. Te wasze ofiary nie wyobrażają nic, nie łączą się z żadną wyższą myślą — są to pospolite połacie mięsiwa. Nawet całopalenia wasze tak surowo do użytku wzbronione, moglibyście śmiało zjadać, nie byłoby nic w tem zdroźnego. „Tak rzecze Wiekuisty zastępów, Bóg Izraela: Całopalenia wasze dołączcie do rzeźnych ofiar waszych, a spożywajcie je jako mięso!” 7, 21. Pobożność, której Bóg żąda jest inna. Zasada się ona na uświadomianiu sobie prawdy i stwierdzaniu jej czynem, na świadczeniu miłości, na pełnieniu cnoty i sprawiedliwości. „Moralność nie jest wędzidłem i zaporą w życiu, ale raczej podstawą, warunkiem i celem jego Stanowi ona jedyną miarę wartości jednostki, społeczeństwa, państwa, i jedyną też rękojmnię wewnętrzną ich siły i trwałości”. Przyszła odrósł Dawida, ów władca idealny, powołany aby

się za nim wzbrania mu sumienie, 7, 16. a jednak płonie serce niewygasłą miłością ku niemu, przywiązaniem bezgranicznym, którego wyzuć się nie może. „Ta ustawiczna walka uczucia z sumieniem, miłosierdzia ze sprawiedliwością, powiada Lazarus, jest w mowach Jeremjasza wciąż powtarzającym się motywem, który im odrębną cechą nadaje i od mów innych proroków wyróżnia. Jeremjasz widzi jasno, że praca i usiłowania jego są daremne, że ani panujących wyobrażeń, ani niuniknionego biegu przeznaczenia nie zmieni, pomimo to walczy z tym przeznaczeniem, do ostatniego tchnienia nie tracąc nadziei, że mu jednak cokolwiek zmienić się powiedzie. Jest on w całej pełni wyrazu postacią tragiczną, którą i w dziejach izraelskich, w rozpaczliwe sytuacje bogatych, trudno z jakąś bądź inną porównać — i ten tragizm też odbija się wszędzie w księdze jego jak i w trenach, które później na gruzach rodzinnej ziemi swej wyśpiewał“. Sam styl, ustępujący znacznie sposobowi wystawiania się Jezajasza pod względem zwięzłości, wytworności i imponującej siły, przepelniony nadto licznymi arameizmami, które naturalny rytm psują, przedstawia jednak wiele świeżości i wdzięku, zwłaszcza w obrazowaniu sytuacji pojedynczych, w których prorok całą swą duszę przelewa. Jakże pięknym np. jest opis panującej posuchy: „Spósepniał Juda, a bramy jego łakną, żalostnie pochylają się ku ziemi, a narzekanie Jeruzolimy się wzbija. A możni rozsyłają pacholców swych po wodę — przychodzą do studni nie znajdują wody“... 14, 1. Albo obraz chwili, w której pędzeni w kajdanach wygnanej mimo grobu Racheli przechodzą: „Głos w Ramah się rozlega, łkanie, płacz gorzki. Rachel płacze za dziećmi swymi, nie daje się utulić po dzieciach swoich“... 31, 15: W wielu miejscach posługuje się wzorami starymi, zapożyczając całe zdania i zwroty z czwartej i piątej księgi Mojżesza, por. np. 48, 45; z Num. 21, 28. i t. d. przeważnie jednak jest on twórczym, samodzielnym i oryginalnym. Stojąc pod szerokim widnokręgiem idei, której służył, pod sztandarem wielkich, ogólnoludzkich, wie-

wach uniesienia i gniewu wyczuwać się daje drżąca łaża i nieukojonej boleści. „Izali synem mi najdroższym Efraim, albo dziecięciem najrozkoszniejszym? bo ile razy gromię go, muszę o nim znowu wspominać. Zaiste — wyrywa się wewnątrz Moje ku niemu. — Zmiłować zmiłuję się nad nim, rzecze Wiekuisty“. 31, 20. Wszystkie odcienia smutku skupiają się w duszy jego, smutek drzewa wstrząsanego wichrem jesiennym, smutek ptaka ugodzonego strzałą śmiertelną, smutek człowieka, któryby pragnął umrzeć, a żyć musi. „Gdyby mi też dał kto na pustyni gospodę pielgrzymią, abym opuścił lud mój, i odszedł od nich“... 9, 1. A jednak odejść nie może, „Gdy pomyślałem, nie wspomnę o Nim, nie będę mówił więcej w imieniu Jego, wtedy było to w sercu moim jako ogień płonący tłumiony w członkach moich — i nie zdołałem wytrzymać, i nie przemogłem“. 20, 9. „Cierpi on, powiada wzmiankowany myśliciel — bezustannie — ale nie jak Ijob fizycznie i indywidualnie, lecz przyszedłem cierpieniem całego narodu, którego smutną dolę poznaje i oplakuje. Jakaż np. potęga bólu złożona w tym prostym wezwaniu: „Ziemio, ziemio, ziemio! posłuchaj słowa Wiekuistego!“ 22, 29. albo w cichym wyrzucie, który czyni przyjacielowi swemu Baruchowi: „Powiadasz o biada mi!... Otóż tak rzecze Wiekuisty: Com zbudował burzę, a com zasadził wypleniam, a jest tam — kraj cały. — A ty chciałbyś wielkich rzeczy żądać dla siebie? Nie żądaj!“ 45, 3. 4. Wobec trąb wojennych, których odgłos nie ucho, lecz dusza jego zdala słyszy, znikają wszystkie osobiste jego sprawy i potrzeby, i traci wszelki urok i powab życia wartość swoją. Nistylko odczuwać, ale i przypatrywać się radości nie może, bo go sam widok ten razi i gnębi. Całe życie wydaje mu się marzeniem, próżnym, bezcelowym. „Nie przesiadywałem w kolewesółch, abym się radował — wobec ręki Twojej samotny siadałem, boś zgrzyzotą napełnił mnie“. 15, 17. Najsmutniejszą i najboleśniejszą jest dlań jednak świadomość, że nawet współczuć z tym ludem nie powinien, że najmniejszego prawa do pobłażania i litości nie ma. I modlić

miotowo przynajmniej daje się następujący ogólny podział oznaczyć: Od rozdziału 1. do 38. przepowiednie i wypadki do zburzenia Jerozolimy. Od 39. do 45. zdarzenia po zburzeniu Jerozolimy. Od 46. do 49. mowy przeciw obcym ludom, z powodu zwycięstw Nebukadnecara wygłoszone. Rozd. 50. i 51. zawierają nareszcie prorocstwa przeciw samemu Babilonowi. *Sept.* czyli przekład aleksandryjski zachowuje odmienny porządek w układzie mów od rozd. 46. do 51. i odstępuje nadto od tekstu przez Masorę ustanowionego długim szeregiem skrótów lub dodatków. Tak brakuje np. wiersze 27, 7; 30, 10. 11. a nawet całe ustępy, 29, 16—20; 33, 14—26. Wogóle opuszcza on 2700 wyrazów hebrajskich wobec kilkuset w tymże tekście niepodanych. Rzadkie są też wiersze z wersją masoretyczną zupełnie zgodne. W tłumaczeniu samém widnieje brak dokładnej znajomości języka oryginału. Tak oddaje np. *חיה* miecz tępiący 46, 16; 50, 16. przez miecz helleński, czyli joński. *גומל* ziemia żyzna 2, 7. przez górę Karmel, i t. d. Wiele wyrazów tłumaczy albo zupełnie swobodnie, kierując się tylko domniemanym związkiem, albo przez synonimy, przybliżone znaczenie przedstawiające. W szczególności zastępuje często pojęcia abstrakcyjne konkretnymi, i przeciwnie konkretne abstrakcyjnymi. Imiona też własne tł. niedbale, stawiając np. zam. Elnathan-Jonathan 36, 12. zam. Medów-Persów, 25, 25. zam. Arnojejców-Assyryjczyków, 35, 11. Czy istniała jeszcze inna, zaginiona recenzja tekstu hebr. czy nie — trudno z pewnością orzec, ponieważ niewiadomo jakie zmiany tekstowi i jakie tłumaczowi przypisać należy. Kwestję tę omawiają między innymi szczegółowo Eichhorn, Ewald, Graf, a zwłaszcza Hitzig i Giesebrecht, których pracami zarówno w tłumaczeniu jak w uwagach do niniejszej księgi głównie się posilkowałem.

Literatura egzegetyczna.

Z nowszych egzegetów tłumaczyli i komentowali księgę Jeremjasza głównie Budde, Duham, Graf, Hävernik, Hitzig,

oznie prawdziwych i wiecznie niespożytych problematów, które ta idea ma rozwiązać, nie liczył się z formą zewnętrzną, której brak tłumaczy zresztą i wzburzony czas w którym działał, i życie jego własne, pełne zgrzyot, cierpień i umartwień.

Układ i podział księgi.

Jakośmy wyżej nadmienili, kazał Jeremjasz w czwartym roku panowania Jojakima wygłoszone przez siebie do owej chwili prorocstwa spisać, dyktując je Baruchowi z pamięci, albo też z pojedynczych luźnych kartek, na których je pierwotkowo dla własnego użytku skreślił, por. rozd. 36. Ostatni ten wniosek wyprowadza Talmud słusznie z wyrazów *יקרא אל* w przeciwstawieniu do *אמר אל* 36, 18. Po zniszczeniu całego zwoju przez Jojakima, spisał je Baruch powtórnie, 36, 32. dopełniając poprzednie mowy przez suplementy późniejsze, prawdopodobnie w istniejącej obecnie księdze zawarte. Rozdział ostatni, czysto historycznej treści z drugiej księgi królów 24, 18 i t. d. powtórzony, jest widocznie utworem innego autora, który to wyraźnie wzmianką „dotąd słowa Jeremjasza“ 51, 64. zaznacza. Wyróżniają się trzy rodzaje prorocstw i opisów historycznych. Najprzód ustępy, które pierwotkowo Jer. sam pisał lub dyktował, powtórne ustępy, które Baruch z pamięci skreślił, a które rozwlekłością stylu i częstymi powtarzaniem się odznaczają, i nareszcie ustępy pochodzące głównie z interpolacyj i przeróbek późniejszych glosatorów. Ścisłsza analiza jest pod tym względem niepewna i trudna, nie pomijamy jej jednak zupełnie w odnośnych miejscach. Zachowany też porządek chronologiczny tekstu nie daje się ściśle oznaczyć, ponieważ mowy do późniejszych zdarzeń się odnoszące, często wcześniejsze miejsce zajmują, i przeciwnie, por. np. rozd. 34 i 36. Istnieją wszakże niewątpliwe ślady, wskazujące, że pierwotna redakcja wedle przewodniego planu ułożona została. Przed-

ירמיה

JEREMJASZ.

Jahn, Kautsch, Nägelsbach, Stade, Schmid, Schnurrer, Venema, Wellhausen, a w ostatnich czasach, Ball: The Prophecies of Jeremiah. London 1890. Bennet, The Book of Jeremiah, London 1895. Bulmerincq, Das Zukunftsbild d. Propheten Jer. Dorpat 1894. Cheyne T. K. Jeremiah his life and times, London 1885. Cornill, Jeremia und seine Zeit, Heidelberg 1880. Coste, Die Weissagung d. Propheten Jeremia wider die fremden Völker, Heidelberg 1895. Giesebrecht, Das Buch Jeremia übersetzt und erklärt, Göttingen 1894. Graetz, Exegetische Studien zum Propheten Jeremia, Monatschr. 1883. Lazarus, der Prophet Jeremias, Breslau 1894. Marti, Der Prophet Jeremia von Anatot, Basel 1889. Meyer J. B. Jeremiah priest and prophet, New-York 1894. Orelli, Die Propheten Jesaja und Jeremia ausgelegt, München 1891. Reuss, Prophètes, Paris 1876. Schneedorfer, Das Weissagungsbuch d. Propheten Jeremia, Prag 1881. Scholz, Comm. zum Buch des Propheten Jeremias Würzburg 1880. Smend, Lehrbuch der alttestamentlichen Religionsgeschichte, Freiburg u. Leipzig 1893. Stalker, Jeremiah the man and his message. 1895. Workman, The Text of Jeremiah, Edinburg 1889 i wielu innych.

JEREMJASZ:

ROZDZIAŁ I.

1. Mowy Jeremjasza, syna Chilkiasza z kapłanów, co w Anatoth, w ziemi Binjamin.

2. Którego doszło słowo Wiekuistego za czasów Jozjasza, syna Amona, króla judzkiego, trzynastego roku panowania jego.

3. A następnie za czasów Jehojakima, syna Jozjasza, króla judzkiego, aż po koniec jedenastego roku Cydkjasza, syna Jozjasza, króla judzkiego — aż do uprowadzenia mieszkańców Jerozolimy..., miesiąca piątego.

4. Doszło mnie wtedy słowo Wiekuistego, głosząc:

5. Zanim cię utworzyłem w żywocie, wybrałem cię, a zanim wyszedłeś z łona, poświęciłem cię; na proroka narodziłem cię postanowiłem!

6. I rzekłem: O Panie, Wiekuisty! Otom niezdolny mówić, bom młodzieńcem jeszcze.

zolimy położona. Określenie „w ziemi Binjamin“ wskazuje, że istniała jeszcze inna miejscowość tej nazwy.

2. Powołanie na proroka por. w. 4—19. odebrał zatem w rok po rozpoczętej przez pobożnego tego króla reformacyi, por. 2 Kron. 33.

3. Z domyślnym subjektem 'ה דבר w. 2. 4. Wyrazy ער הם i ער גלות stwierdzają, że zarówno ta jak i następne mowy dopiero później po wymienionym tu czasie wypowiedziane zostały. Jedenaśsty rok panowania Cydkjasza zakończył się z miesiącem piątym, por. 52, 12. 2 Król. 25, 8.

5. ירמיהו w. 1. poznałem, tyle co wybrałem, Am. 3, 2. „poświęciłem“, oddzieliłem od ludzi pospolitych, przeznaczając cię do spełnienia wyższego zadania, abyś mianowicie był zwiastunem postanowień Moich o przyszłości Izraela, a tém samem i sąsiednich narodów, z którymi w burzliwej owej epoce losy jego się łączyły.

6. Jeremjasz ociąga się wymawiając niedoświadczeniem, a niemniej obawą, która mu nie pozwoli publicznie wobec zgromadzonego ludu, a zwłaszcza wielkich i potężnych przemawiać, por. כי ירא Sąd. 8, 20.

י ר מ י ה .

1 דְּבַרְי יִרְמְיָהוּ בֶן-חִלְקִיָּהוּ מִן-הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בְּעֵנְתוֹת
2 בְּאֶרֶץ בְּנֵימִן: אֲשֶׁר הָיָה דְבַר-יְהוָה אֵלָיו בְּיָמֵי יֹאשִׁיָּהוּ
3 בֶן-אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה בְּשָׁלֹשׁ-עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמַלְכוּ: וַיְהִי
4 בְּיָמֵי יְהִיָּקִים בֶּן-יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד-תָּם עֶשְׂתֵּי-
5 עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בֶן-יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד-גְּלוֹת
6 יְרוּשָׁלַם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי: וַיְהִי דְבַר-יְהוָה אֵלָי
7 לֵאמֹר: בְּטָרִם אֲצֹרְךָ בְּבֶטֶן יְדֹעֲתִיךָ וּבְטָרִם תֵּצֵא
8 מִרֶחֶם הַקִּבְּשֵׁתִיךָ נְבִיא לְגוֹיִם נְתַתִּיךָ: וְאָמַר אֲהֵה

1. ה. ה. ואלה שמות וכן ה. ה. ראשי המ. ה. 5. ד. ו' יתירה.

Rozdział I. 1. Po dwudziestokilkoletniej publicznej działalności zaznaczonej szeregiem smutnych doświadczeń i przeżyć, por. w. 8. 18. 19. opisuje Jeremjasz pierwszą chwilę powołania swego na proroka, por. 36, 2. Młodzieńcza nieśmiałość, z jaką pierwiastkowo ciężkie zadanie swe podejmuje, znika wobec widoku niechybnej klęski, do której naród szybkim krokiem się zbliża, a która w dwóch symbolicznych obrazach mu się przedstawia. Wzywający go do działania głos Boży, rozprasza wtedy wszelkie wahania, napelniając go niezłomną otuchą i odwagą, która mu też do końca towarzyszy. — Wyrazy מן הכהנים odnoszą się do Jeremjasza, nie do Chilkiasza i oznaczają go, zdaniem *Lazarusa* jako jednego z „owych kapłanów“, funkcjonujących prawdop. jako wędrowni lekarze, jako sędziowie שרי מלחמה 1 Kron. 29, 5. Deut. 21, 5. w skład wyznaczonych przez władze jerozolimskie prowincjonalnych trybunałów wchodzący, Tal. Sanh. 1. Miszna 6. jako tłumacze zakonu, czyli kierownicy oświaty ludowej, חופשי התורה Jer. 2, 8. i wreszcie jako duchowni, kwestje rytualne rozstrzygający, por. 2 Kron. 35, 3. i Neh. 8, 7. Anathoth, Jez. 10, 30. albo כף ענתה 1. Mak. 12, 37. obecnie nędzna wioska u stoku wysokiej góry, pięć kwadransów drogi na północ od Jero-

7. I rzekł Wiekuisty do mnie: Nie powiadaj: młodzieńcem ja; lecz dokądkolwiek cię poszlę pójdziesz, a cokolwiek ci rozkażę, mówić będziesz.

8. Nie obawiaj się ich, bom Ja z tobą, abym cię wyba-wił, rzecze Wiekuisty.

9. I wyciągnął Wiekuisty rękę Swoję i dotknął się ust moich, i rzekł Wiekuisty do mnie: Oto kładę słowa Moje w usta twe.

10. Patrz, ustanawiam cię dzisiaj nad narody i króle-stwy, abys wyplenił i druzgotał, i niweczył i burzył, budował i zasadzał!

11. I doszło mnie słowo Wiekuistego, głosząc: Co wi-dzisz Jeremjaszu? I rzekłem rószechkę migdałową widzę.

12. I rzekł Wiekuisty do mnie: Dobrześ widział, gdyż czuwam Ja nad słowem Mojém, abym je spełnił.

13. I doszło mnie słowo Wiekuistego po raz wtóry, gło-sząc: Co widzisz? I rzekłem: Kocioł kipiący widzę, a prze-dnia strona jego od północy.

14. I rzekł Wiekuisty do mnie: Od północy wypadnie zło na wszystkich mieszkańców tej ziemi.

15. Bo oto zwołam wszystkie rody królestw Północy, rzecze Wiekuisty, i przyjdą i ustawią każdy stolicę swoją u wejścia do bram Jerozolimy, i przy wszystkich murach jej dokola, i przy wszystkich miastach Judy.

16. I rozprawię się z nimi z powodu wszystkiej nie-

13. Stwierdza to również druga wizja o grożącym najściu wro-gów, nad którym prorok często już z głęboką troską się zastana-wiał, a która ukazuje mu się obecnie w postaci umieszczonego na północy kotła, którego rozgrzana, a przeto kipiąca zawartość przez nachyloną ku południowi przednią stronę jego się wyleje. Ogień jest często obrazem klęski, por. 4, 3. Am. 5. 6. tak samo woda, Jez. 8, 6; 30, 28. tu w połączeniu oznaczają wylew podnieconych ochotą wojenną zastępów na Judeę. נמוּ wł. wzdęty, a zatem kipiący.

15. Wasale babilońscy i wodzowie oblegający Jerozolimę i inne twierdze judzkie zasiadą, niby do sądu u bram, czekając póki oble-żeni nie wyjdą, by wyrokowi zwycięzców się poddać.

16. Wasale babilońscy sprawę wytoczyć, rozprawiać się, ogło-sić wyrok, tu w znaczeniu karcieć, por. 39, 5; 52, 9. אָתָם zam. często u Jer. np. 2, 35; 4, 12; 19, 10. itd.

7 אָרְנִי יְהוָה הִנֵּה לֹא-יְהִיעָתִי דְבַר כִּי-נָעַר אָנֹכִי: וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלַי אֶל-תֹּאמַר נָעַר אָנֹכִי כִּי עַל-כָּל-אֲשֶׁר אֲשַׁלְּחֶךָ
8 תֵּלֵךְ וְאֵת כָּל-אֲשֶׁר אֲצַוֶּךָ תִּדְבָר: אֶל-תִּירָא מִפְּנֵיהֶם
9 כִּי-אֲתָתָךְ אֲנִי לְהַצִּילֶךָ נְאֻם-יְהוָה: וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת-יָדוֹ
וַיַּגַּע עַל-פִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִנֵּה נָתַתִּי דְבָרִי בְּפִיךָ:
10 רְאֵה הַפְּקֻדֹתֶיךָ הַיּוֹם הַזֶּה עַל-הַגּוֹיִם וְעַל-הַמְּמַלְכוֹת
לְנַתּוֹשׁ וּלְנַתּוּץ וּלְהַאֲבִיד וּלְהָרוֹס לְבָנוֹת וּלְנַטּוֹעַ:
11 וַיְהִי דְבַר-יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר מִה-אַתָּה רְאֵה יְרֵמְיָהוּ וַאֲמַר
12 מִקַּל שֶׁקֶד אָנִי רְאֵה: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִיטַבְתָּ לְרְאוֹת
13 כִּי-שֶׁקֶד אֲנִי עַל-דְּבָרִי לַעֲשׂוֹתוֹ: וַיְהִי דְבַר-יְהוָה
אֵלַי שְׁנֵית לֵאמֹר מִה אַתָּה רְאֵה וַאֲמַר סִיר נְפוּחַ אֲנִי
14 רְאֵה וּפְנֵי מִפְּנֵי צְפוּנָה: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי מִצְפוֹן תִּפְתָּח
15 הָרְעָה עַל כָּל-יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: כִּי הִנְנִי קֹרֵא לְכָל-
מִשְׁפָּחוֹת מִמְּלָכוֹת צְפוּנָה נְאֻם-יְהוָה וּבָאוּ וּנְתַנוּ אִישׁ
כַּסְאוֹ פֶתַח וְשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַם וְעַל כַּדְחוּמֵיתָהּ סָבִיב וְעַל
16 כָּל-עָרֵי יְהוּדָה: וְדִבַּרְתִּי מִשְׁפָּטִי אוֹתָם עַד כָּל-רְעֻתָם

7. I odnosi się prawdop. do miejsca, według innych do osób, zam. אל כל do wszystkich, do których cię poszlę, z dopełnieniem אליהם.

8. Bóg uspakaja go, zapewniając najprzód o niezmienniej opiece Swojej, por. w. 19. i następnie, że go odpowiednią siłą słowa wyposaży.

9. Ostatnie to przyrzeczenie uskutecznióm zostaje niezwłocznie, tak że prorok odrazu niewyczerpanym zasobem natchnienia pokrzepionym się czuje, jak gdyby Bóg własnoręcznie ust jego się dotknął — ויגע *lit.* por. Jez. 6, 7.

10. Przez to słowo, któremu nieodzowne spełnienie się towarzy-szyć będzie, ustanawiam cię dzisiaj nad narodami, tak, że wedle twoich orzeczeń, będących tylko wyrazem postanowień Bożych, zmurszałe państwa upadną, a nowe powstaną.

12. Choćby się którakolwiek przepowiednia rychło nie spełniła, to może jednak prorok być spokojnym, bo czuwa nad tém Bóg, aby się w końcu ziściła. Stwierdza to prorokowi symboliczna wizja kwitnącego już w styczniu drzewka, które niejako otwartém okiem nad uśpioną jeszcze wegetacją czuwa.

godziwości ich, że opuścili Mnie, a kadzili bóstwom cudzym, i korzyli się dziełu rąk swoich.

17. Ty przeto przepasz biodra swoje, a wstań i mów do nich co Ja ci polecam! Nie uginaj się przed nimi, abym cię nie zgiął w obliczu ich.

18. Ja zaś oto ustanawiam cię dzisiaj miastem warowném i kolumną żelazną i murem spiżowym przeciw tej ziemi całej, przeciw królom Judy, przeciw książętom i kapłanom jej, i przeciw ludowi tej ziemi.

19. A gdy walczyć będą przeciw tobie, nie zmożą cię, gdyż Ja z tobą, rzecze Wiekuisty, abym cię wybawił.

ROZDZIAŁ II.

1. I doszło mnie słowo Wiekuistego, głosząc:

2. Idź a wołaj w uszy Jeruzolimy w te słowa: Tak rzecze Wiekuisty: Pamiętam ci wdzięk młodości twojej, miłość narzeczeństwa twojego, gdyś chodziła za Mną na puszczy, po ziemi bezpłodnej.

3. Poświęcony był Izrael Wiekuistemu, pierwiastkiem plonów Jego, wszyscy którzy go pożreć chcieli odpokutowali, klęska spadła na nich, rzecze Wiekuisty.

w. 24. 33. 34. poczęści urywany, w formie pytań bez odpowiedzi, por. w. 17. 18 co młodzieńczy jeszcze wiek autora i niedoświadczonego mówcę znamionuje. Z powodu wzmianki o politycznym ciężeniu do Egiptu w. 16. 18. 36. wnioskuje niektórzy o nastaniu tej mowy za czasów Jojakima, sympatja wszakże do tego mocarstwa mogła już wcześniej się objawić.

2. Wołać w uszy, tyle co wołać głośno, tak aby wszyscy słyszeli, Gen. 20, 8. Czas narzeczeństwa Hoz. 1, 2. od wyjścia z Egiptu do zawarcia przymierza u stóp Synaj. por. Ezech. 16, 8. Ciężkie koleje, które lud w pustyni przechodził, nie zdołały wówczas miłości jego ostudzić i wiary zachwiać.

3. O tem pamięta Bóg i za to wyniósł go, aby Mu był ludem poświęconym, od innych w bałwochwalstwie pogrążonych plemion się wyróżniającym, Ex. 19, 5. Deut. 7, 6. niejako כראשית pierwiastkiem plonów wyłącznie Jemu oddanych, których nikomu bezkarnie dotykać się nie wolno, por. Jer. 23, 17. Deut. 26, 2. Stosunek ten trwał dotąd o ile Bóg zawsze ludem swym się opiekował, obecnie jednak chce Go Izrael lekkomyślnie opuścić i stosunek ten zerwać, por. w. 5-17.

אֲשֶׁר עֲבֹבֹנִי וַיִּקְמְרוּ לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְמַעֲשֵׂי
 17 יְדֵיהֶם: וְאַתָּה תֵאָמֵר תִּתְנֶנֶּה וְקָמְתָּ וְדַבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת
 כָּל־אֲשֶׁר אֲנֹכִי אֹמֵר אֶל־תַּחַת מַפְנֵיהֶם פֶּן־אֲחַתְּךָ
 18 לְפָנֵיהֶם: וְאֲנִי הִנֵּה נֹתֵנֶנְךָ הַיּוֹם לְעִיר מְבֻצָּר וְלְעָמוּד
 בְּרִיז וְלַחֲמוֹת נְהַשְׁתָּ עַל־כָּל־הָאָרֶץ לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֵיהָ
 19 לְכַהֲנֵיהָ וְלַעַם הָאָרֶץ: וְנִלְחַמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא־יִוָּבְלוּ לְךָ כִּי־
 אֲתָךְ אֲנִי נֹאמֵר יְהוָה לְהַצִּילְךָ:

ב.

1 וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: הֲלֹךְ וְקִרְאתָ בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלַם
 2 לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה זְבַרְתִּי לְךָ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אֲהַבֵת
 3 כָּל־יְלֻתֵיךָ לְבַתְּךָ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאָרֶץ לֹא זְרוּעָה: קָדַשׁ
 יִשְׂרָאֵל לַיהוָה רֵאשִׁית תְּבוּאָתָהּ כָּל־אֲכָלֶיךָ יִאֲשְׁמוּ רֵעֶה

ב' v. 3. קמק ב'ק. ibid. ע'ב.

17. Prorok podejmuje walkę ciężką, czła Judea wystąpi jednomyślnie przeciw niemu, on wszakże powinien otoczeniu swojemu moralną siłą imponować, bo tylko wiara w swoje powołanie, powaga i niewzruszona odwaga zdolna z rąk prześladowców go ocalić i ostateczny tryumf sprawy jego zapewnić. *imperf. nis.* od *חנה* por. Deut. 31, 8. Joz. 1, 9.

18. Niema też powodu do obawy, ponieważ Bóg niezwalczoną siłą go obdarzy i w niezdobytą niejako twierdzę zamieni — *חנות pl. zam. חנה*.

Rozdział II. Skarga proroka na zerwanie pierwotnego, idealnego związku między Bogiem a Izraelem, który niegdy całą duszą Mu oddany, wkrótce o wszystkich doznanych dobrodziejstwach Jego zapomniał. Niezrozumiała i niesłychana ta niewdzięczność ściągnęła nań liczne klęski, które powinny mu jednak oczy otworzyć i zanim gorzko za to odpokutuje, do porzucenia zdróżnych postępów swych nakłonić. Nieokiełznany popęd do bałwochwalstwa, jawne odstępstwo od Boga, i lekceważenie okazywane Jego prorokom, sprowadziły już smutne i zgubne następstwa i nadal sprowadzić je muszą nietylko w wewnętrznych, ale i w zewnętrznych stosunkach ludu. Mowa wypowiedziana prawdopodobnie za czasów Jozjasza — stwierdza to wyznaczone jej na początku księgi miejsce, bliższy związek jej z następującym proroctwem, niewątpliwie w owej epoce ogłoszonym, por. 3, 6. i nareszcie styl emfaticzny, niejasny, por.

4. Słuchajcie słowa Wiekuistego, wy z domu Jakóba, i wszystkie rodziny domu Izraela!

5. Tak rzecze Wiekuisty: Jakąż znaleźli ojcowie wasi niesprawiedliwość we Mnie, że się odemnie oddalili, a szli za marnością — i zmarnieli?

6. A nie mówili: Gdzież Wiekuisty, który wywiódł nas z ziemi Mieraim, który prowadził nas po pustyni, po ziemi stepów i rozpadlin, po ziemi posuchy i pomroki śmiertelnej, po ziemi, której nikt nie przebył, a na której żaden człowiek nie zamieszkał.

7. A zaprowadziłem was do ziemi żyznej, abyscie pożywali owoce i dobra jej; aleście weszli i splugawili ziemię Moją, a dziedzictwo Moje przemieniście w ohydę!

8. Kapłani nie myśleli gdzie Wiekuisty, a dzierzący Zakon nie znali Mnie, a pasterze odstąpili odemnie, a prorocy prorokowali w imieniu Baala, i za rzeczami płonnemi dążyli.

9. Przeto i nadal rozprawiać się z wami będę, rzecze Wiekuisty, i z synami synów waszych rozprawiać się nie przestanę.

10. Bo przejdźcie do wysp kittyjskich i rozejrzcie się, i do Kedaru posłajcie i rozważcie dobrze i zobaczcie, czy stało się tam co podobnego!

11. Czy zamienił kiedy lud bogi swoje — które wszak bogami nie są — a naród Mój zamienił Wspaniałego swojego na istoty płonne.

8. Przyczyną powszechnego odstępstwa były klasy przewodniczące, kapłani stojący na straży kultu, tłumacze zakonu, których zadaniem było lud oświecać, pasterze, czyli królowie i książęta i wreszcie prorocy zwłaszcza samarytańscy, por. 23, 13, którzy wszyscy ku bałwochwalstwu się skłaniając lud na bezdroża prowadzili.

9. Dlatego muszę jeszcze karcieć i was, którzyście grzech ojców dziedzicznie przejęli, i potomków waszych, dla których przykładem i wzorem pozostaniecie.

10. Wywiadujcie się w Kitjonie czyli u mieszkańców Cypru i w Kedarze, czyli u plemion arabskich — dwie te nazwy określają tu w ogóle ludy zachodnie i wschodnie.

11. Czy zamienił kiedykolwiek naród pogański kult swój, będący wyrazem jego własności duchowych i jego potrzeb religijnych na kult cudzy — a zamieniłby jednak tylko obłąd na inny podo-

4 תָּבֵא אֲלֵיהֶם נֹאם יְהוָה : שָׁמְעוּ דְבַר יְהוָה בֵּית
5 יַעֲקֹב וְכָל־מִשְׁפָּחוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל : כֹּה אָמַר יְהוָה מֵהַ
6 מִצְרָאֵם אֲבוֹתֵיכֶם בִּי עוֹל בִּי רָחֲקוּ מֵעַלְי וַיִּלְכוּ אַחֲרַי
7 הַהֶבֶל וַיִּהְיֶה לָּוִי וְלֹא אָמְרוּ אִי־הָיָה הַמַּעֲרָה אֲתָנוּ מֵאֶרֶץ
8 מִצְרַיִם הַמּוֹלִיד אֲתָנוּ בְּמִדְבָּר אֶרֶץ עֲרָבָה וְשׁוּחָה
9 אֶרֶץ צִיָּה וְצַלְמוֹת בְּאֶרֶץ לֹא־עֵבֶר בָּהּ אִישׁ וְלֹא־יֹשֵׁב
10 אָדָם שֵׁם : וְאָבִיא אֲתֶכֶם אֶל־אֶרֶץ הַפְּרָמָל לֶאֱכֹל פְּרִיָּהּ
11 וְמוֹכָה וְתִכְאוּ וְתִשְׁמָאוּ אֶת־אֶרְצִי וְנִחַלְתִּי שְׁמַתְּם לְתוֹעֵבָה :
8 הַבְּהֵנִים לֹא אָמְרוּ אִי־הָיָה וְתַפְשִׁי הַתּוֹרָה לֹא יִדְעוּנִי
9 וְהָרְעִים פָּשְׁעוּ כִּי וְהִנְבִּיאִים נִבְּאוּ בַּפֶּעַל וְאַחֲרַי לֹא־
10 יִזְעָלוּ הִלְכוּ : לָכֵן עַד אָרִיב אֲתֶכֶם נֹאם־יְהוָה וְאֶת־בְּנֵי
11 בְּנֵיכֶם אָרִיב : בִּי עֵבְרוּ אִי־כַתֻּיִם וְרָאוּ וַקְרָר שִׁלְחוּ
11 וְהִתְבּוֹנְנוּ מֵאֵד וְרָאוּ הֵן הִיְתָה כְּזֹאת : הִהְיִמִּיר גּוֹי אֱלֹהִים

א. ה. הפסדה כסעי

4. Rodziny domu Izraela, które za przewierstwo swoje w niewoli assyryjskiej pokutować muszą.

5. Pomimo że Bóg, słowu Swemu wierny, por. w. 3. ludem wciąż się opiekował, odstąpił Go już w epoce Sędziów. por. Sęd. 2, 11 itd. popadając w puste bałwochwalstwo, które go moralnie wyjałowilo i wszelkiej wewnętrznej siły pozbawiło, tak że jak sam przedmiot jego czci, fałszywem i marnem się stało jego życie i wszystkie poruszające je myśli, pragnienia i dążenia. Tak postępuje dotąd — w przeciwstawieniu do Amnona Dent. 32, 4. ויהבלו por. 2. Król. 17, 15, Ij. 27, 12. Ps. 62, 11. fałszowi uledez, moralnie zmarnieć.

6. Nie wspominali o Nim, nie odwiedzali miejsc Jego czci, nie badali Jego woli, nie dbali o Jego łaskę już w czasach, gdy pamięć o doznanych dobrodziejstwach jeszcze żywo mogła im być obecną — coll. Spadziste przepaście, Przyp. 23, 27. צלמות mrok śmiertelny, zaćmiewający oko pielgrzymów znużonych niewczasem i trudem, zmęczonych głodem i pragnieniem.

7. Zdrożnościami swojemi uczynili bogatą i błogosławioną krainę, do której ich Bóg zaprowadził, i którą jako wyłączne dziedzictwo Swe poświęcił przedmiotem wstrętu dla Niego — כרמל wł. sad owocowy, tu jak Jez. 10, 18. w przeciwstawieniu do pustyni, por. w. 6. wogóle ziemia żyzna.

12. Zdumieście się niebiosa nad tem, a przejmiecie się dreszczem i strętwnieniem wielkiem! — rzeczcie Wiekuisty.

13. Bo dwojakie zło popełnił lud Mój: Mnie opuścili — źródło wód żywych, aby wyźłobić sobie zbiorniki, zbiorniki popękane, które nie mogą zatrzymać wody.

14. Czyż niewolnikiem Izrael, albo parobkiem domowym? Czemu stał się łupem?

15. Nad nim ryczały lwiąta, huczały głosem swoim, i obróciły kraj jego w pustynię, że miasta jego zapadły dla braku mieszkańca.

16. Nawet synowie Nof i Tachpanches miażdżyli ci ciemię.

17. Oto sama to sobie przyczyniłaś, opuszczając Wiekuistego, Boga twojego, w chwili gdy cię prowadził po (właściwej) drodze.

18. A teraz jakież tobie pożytek z drogi do Micraim — abyś tam piła wodę z Szychoru? Albo jakież tobie pożytek z drogi do Aszuru — abyś tam piła wodę ze strumienia?

19. Skarże cię własna niegodziwość twoja, a przeniewierstwo twoje cię skarci, a poznasz i zobaczysz, jak złém

4, 18. Obiektem słowa תעשה jest ומה to, co poprzednio wyluszczone zostało, subjektem zaś עינך *inf. fem.* w w. 19. *masc.* podobna konstrukcja w הנקלה החתוך במלך 1. Sam. 18. 23. Po drodze właściwej, wiodącej do osiągnięcia celu ich życzeń, por. יורה הטאים בדרך Ps. 25, 8. Zdaniem innych mowa tu nie o obecnym położeniu, lecz o przeszłych świetnych kolejach historii izr. w których Bóg jako pasterz wierny lud Swój prowadził, por. 31, 9. *Part.* מוליך zam. *perf.* הוליך

18. Ponieważ przyczyna wszystkich klęsk w samym narodzie tkwi, cóż mu pomogą przymierza z obcymi narodami — שהור „czarny” „zamulony” Nil, por. Jez. 23, 3 i נהר Eufkrat, Jez. 8, 7. stanowią symbole Egiptu i Assyrii. Prorok pyta się czy picie jednej albo drugiej wody organizm ludu pokrzepi i uzdrowi, czy spodziewanie może. że ztamtąd rzeczywiste i trwałe zbawienie dlań spłynie? Wiedocznie mowa tu o stronniectwach politycznych, skłaniających się do przymierza z jednym lub drugim z tych wrogów sobie państw. Jozjasz połączył się z Assyją i poniósł klęskę i śmierć pod Megiddo, 2 Król. 23, 29.

19. Nie dobre lecz złe i gorzkie były i będą nadal skutki podobnego postępowania. Wyraz משיבת pl. oznacza rozmaitego rodzaju

12 והמה לא אלהים ועמי המיר כבודו בלוא ינעור: שמו
13 לשמים על-ימאת ושערו חרבו מאד נאם-יהוה: כי-שפתים
רעות עשה עמי אתי עזבו מקור מים חיים להצב
14 להם בארות בארת נשפדים אשר לא-יכלו המים:
15 העבד ישראל אם-יליד בית הוא מהוע היה לבו:
עליו ישאנו כפרים נתנו קולם וישיתו ארצו לשמה עריו
16 נעתה מבקי ישב: גם-בני-נה ותחפנס ירעוד קדקד:
17 הלו-א-זאת תעשה-לך עובד את-יהוה אלהיך בעת
18 מוליךך בדרך: ועתה מה-לך לדרך מצרים לשמות
19 מי שחור ומה-לך לדרך אשור לשמות מי נהר: תנפך

v. 14. פתח כ"ט v. 15. נצחו קרי v. 16. ותחפנס קרי.

bny. — Wyjątek stanowi Izrael, który nie tylko ten bezprzykładny w dziejach grzech popełnił, ale nierównie większego się dopuścił bo zamienił lekkomyślnie prawdę swoją, to co dumę i chlubę jego stanowić powinno, na rzecz płonną i bezpożyteczną.

12. Utyskując jak niegdy Jezajasz rozdz. I. na nierozsadek i niewdzięczność ludu, wzywa prorok wzorem poprzednika swego niebo na świadka niepojętego tego postępowania — תיבש חרב tyle co strętwnieć.

13. Bóg — wiecznie tryskające źródło żywej wody, z którego naród w każdym czasie siłę i pokrzepienie czerpał, w przeciwstawieniu do sfabrykowanych martwych bożyszcz, będących obrazem cystern sztucznych, pełnych szczelin, w których nagromadzona płytka woda łatwo wysycha.

14. Ponieważ Izrael ani niewolnikiem w domu pana, ani zrodzonym z niewolnika dzieckiem, lecz swobodnym synem Bożym jest Ex. 4, 22. Hoz. 11, 1. itd. któremu inne prawa przysługują, to może uciemiężenie jego przez nieprzyjaciół być tylko skutkiem przewinienia jego.

15. Lwiąta prawdop. królowie assyryjsey, którzy ziemię Efraima spustoszyli i wyludnili, 2 Król. 17, 25. por. też w. 4. i 7, 15 — ישאנו czas historyczny w żywej mowie, zam. וישאנו עלי w różne strony się rozlatywać, rozpadać.

16. J. Judea spustoszona już raz została przez Egipcjan 1. Król. 14, 25. Memfis, stolica dolnego Egiptu תחפנס pograniczne miasto, blisko Peluzjum, późniejsze Dafne.

17. Odpowiedź na pytanie w w. 14. por. דרכך ומעלליך עשו אלה לך

to było i gorzkiem, żeś opuściła Wiekuistego, Boga twojego, a bojaźń przedemną cię nie opadła, rzeczy Wiekuisty, Bóg zastępów.

20. Tak, od wieków kruszyłem jarzmo twoje, zrywałem pęta twoje, a wtedy zapewniałaś: Nie wykroczę więcej. A jednak na każdym pagórku wysokim, i pod każdym drzewem rozłożystym ścielesz sobie nierządnicę!

21. A Jam cię był zasadził jako winorośl szlachetną, całą z nasienia prawdziwego, ale jakżeś się Mi odmieniła w wyrosłe winogrodu dzikiego!

22. Bo choćbyś się myła mydłem, a jak najwięcej do tego brała łągu, jednak wyryta wina twoja przedemną, rzeczy Pan Wiekuisty.

23. Jakże twierdzić możesz: Nie zbrukałam się, za Baalami nie chodziłam... Spojrz na sprawy twoje w dolinie (Benhinnom), uprzytomnij sobie coś uczyniła, wielbłądzico chyża, zbaczająca z drogi swojej.

24. Niby oślica dzika nawykła do puszczy, która w pożądliwej chuci swojej chłonie powietrze — od zbestwienia się jej któż ją odwiedzie? Kto ją odszukać chce nie potrzebuje się trudzić, w miesiącu jej znajdzie ją.

25. Uchroń nogę twoją od obnażenia, a gardło twe od spragnienia! Ty wszakże powiadasz w zwątpieniu: Nie! bom się rozmiłowała w cudzych, a za nimi pójdę.

kana, splugawiona t. j. niby plama od jasnego tła odbijająca wina.

23. Mowa zwraca się do Judei: poczytujesz się za niewinną ponieważ nie służysz Baalom, czyż jednak inne zmysłowe kulty, za którymi ustawicznie, niby rozgzana chucią wielbłądzica się ugniasz, są godniejsze — בני w dolinie ben Hinnom, gdzie Molochowi ofiarujesz *ערי-ערי* wł. płatać, krzyżować drogi, biegając niespokojnie już w jednym, już w drugim kierunku.

24. Domyślnym subjektem jest wymieniona poprzednio כברה która *כברה* jak oślica dzika, namiętnością trawiona w rączym biegu oddech traci *תננה* od *תנה* zejść się, spotykać, *occursus venerus*. — Ogier znajduje ją łatwo *בחרשה suff.* odnosi się do *תננה* w miesiącu parzenia się, t. j. Judea oddaje się sama i zapamiętała cudzym kultom.

25. Daremnie przestrzegają ją, aby przestała stosownie do wymagań tych kultów bosy chodzić i z całych sił do bóstw wolać, póki jej w gardle nie zasycha, por. 1 Król. 18, 26. *Raszi*: strzeż się,

רעתך ומשבותיך תוכחד ודעי וראי כִּי־רַע וְמָר עֲזָבְךָ
 אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלֹא פָחַדְתִּי אֱלֹהֶיךָ נֶאֱמַר־אֲדַנִּי יְהוָה
 20 צָבָאוֹת : כִּי מְעוֹלָם שָׁבַרְתִּי עֲלֶיךָ נִתְקַתִּי מִסְרוֹתֶיךָ
 וְתֹאמְרִי לֹא אֶעֱבֹד כִּי עַד־כָּל־גִּבְעָה גְבוּהָ וְתַחַת כָּרִי־
 21 עֵץ רַעֲנָן אֶתְּ צִעָה זָנָה : וְאֲנֹכִי נִמְעַתֶּיךָ שׂוֹרֵק כְּלֶה זָרַע
 22 אָמַת וְאִיךָ נִהַפְכַתְּ לִי סוּרֵי הַגִּפֶן נִבְרִיהָ : כִּי אִם־תִּכְבַּסְּמִי
 כַּנְּתָר וְתִרְבִּי־רֶךְ בְּרִית נִכְתָּם עֲוֹנֶיךָ לִפְנֵי נֶאֱמַר אֲדַנִּי
 23 יְהוָה : אִיךָ תֹאמְרִי לֹא נִמְאַמְתִּי אַחֲרֵי הַבְּעָלִים לֹא
 הִלַּכְתִּי רְאִי דְרָכְךָ בְּנִיָּא דְעֵי מָה עֲשִׂית בְּכֶרֶה קִדְּהָ
 24 מִשְׁרַכַת דְּרִכְיָה : פֶּרָא | לְמַד מְדַבֵּר בְּאוֹת נִפְשׁוֹ שְׂאִפְהָ
 רוּחַ תִּאֲנַתְהָ מִי יִשְׁבְּנָה כְּרִי־מִבְּקִשְׁיָה לֹא יִעֲפוּ בְּחַדְשָׁה
 25 יִמְצְאוּנָה : מִנְעֵי רִגְלֶךָ מִיַּחַף וְנִזְרָנְךָ מִצְמָאָה וְתֹאמְרִי

v. 19. קמץ בויק v. 20. מעבור קרי v. 24. נפשה קרי v. 25. וגרינך

grzechy od których bojaźń Boża ludu nie powstrzymywała. Przed *באה* dopełnić *מתרתי*

20. Dalsze umotywowanie poprzedniego oskarżenia, ztąd *כי* za prawdę, tak! Obrazem jest tu stosunek męża do żony. Ile razy cię wyswabadzałem, mniemałaś, żeś czysta i niewinna, choć w rzeczywistości zawsze byłaś wiarołomną i występłą. *Kthib* לא מעבור „nie służę“ cudzym bogom, zamienione w *keri* na *מעבור* „nie wykraczam“ przeciw woli Bożej, albo podług *Raszi* i *Kimchi* nie wykroczę więcej, ale nie pozostałaś wierną twemu postanowieniu. Już *Sept.* biorą końcówką *ו* w *שברתי* za znak drugiej osoby rodzaju żeńskiego zam. *שברתי נתקתי* lud złamał jarzmo Boże.

21. Bóg nie przyjmuje żadnej odpowiedzialności za to postępowanie. Szczep pierwsiastkowo szlachetny i troskliwie pielęgnowany zwyrodniał, por. Jez. 1, 21. gatunek *שווק* wydający grona czerwone, Jez. 5, 2. tu *coll.* w przeciwstawieniu do *שרקה* Gen. 49, 11. *סורי* acc. w zależności od słowa *נהפך* wł. odstępujące, nieprawdziwe — zd. *Hitziga voc.* wy wyrosłe!

22. Wszelkie usiłowania, aby się oczyścić i usprawiedliwić będą daremne — *נור* roztwór alkalicznych soli, wyraz przejęty przez Greków w formie *nitron* albo *litron* *ביר* od *ביר* wydzielać, wywar z zawierających potaż roślin Mal. 3, 2. a zatem ług mineralny i roślenny — rysami głębokimi wyryta, *Vulg.* i inni *maculata*, zbru-

26. Jak się zawstydzą złodziej, gdy zdybanym zostaje, tak zawstydzony dom Izraela, oni, królowie, książęta, kapłani, i prorocy ich.

27. Mówią do drewna: Tyś ojciec mój, a do kamienia: Tyś mnie spłodził! Bo obrócili się do Mnie karkiem, a nie twarzą; ale w czasie niedoli swej wołają: Wstań, a wybaw nas!

28. Gdzież jednak są bogi twoje, któreś sobie uczynił? Niechaj wstana, jeżeli cię wybawić mogą w czasie niedoli twojej — a są wszak wedle liczby miast twoich bogowie twoi, Judo!

29. Czemu utyskujecie na Mnie? Wszyscy wszak odstąpiliście odemnie, rzecze Wiekuisty.

30. Daremnie razilem synów waszych, przestrogi nie przyjęli; pożerał miecz wasz proroków waszych, niby lew morderczy.

31. O rodzie obecny, rozważcie słowo Wiekuistego! Czyżem pustynią był dla Izraela, albo ziemią pomroki strasznej? Czemu powiada lud Mój: Zboczyliśmy, nie trafim już do Ciebie!

32. Alboż zapomina dziewica stroju swojego, oblubienica przepaski swojej? Ale lud Mój zapomniał o Mnie już od dni niezliczonych.

33. Jakże pięknie urządzasz drogę twoją, aby miłostok szukać. W tym celu przyzwyczaiłaś też do zdrożności postępków twoje.

zaakcentowane przez dodane יה mrok silny, nieprzenikniony — ררו od ריר zboczyliśmy, zesliśmy z drogi. Inni: jesteście wolni, od ררו zdjeliśmy jarzmo, por. ררה הרבש Sędz. 14, 9.

32. Nie straszylem, lecz przeciwnie tem, czem dla dziewicy jej strój, por. w. 11. powinien był być Bóg dla Judei, a jednak odwróciła się ona od wielu już lat od Niego.

33. Oblubienica stała się wszetecznicą, jako taka stara się drogę swą upiększyć, stosownie urządzić, aby u zalotników upodobanie znaleźć, to też popadła nie tylko w religijne, ale i moralne zdrożności, tak że zdrożności te הרעות i ich skutki czyli klęski do dróg jej się przyzwyczaiły i w ślad za nią postępują. Mowa tu w szczególności o zalecaniu się do Asyrii, którą to drogę lud w następstwie zmienia, zwracając się do Egiptu, por. w. 36.

26 נוֹאֵשׁ לֹא כִּי־אֲהַבְתִּי וְרִים וְאַחֲרֵיהֶם אֱלֹהִים: כַּכְּשֵׁת נֹכַח
כִּי יִמְעָא בֵּן הַבִּישׁוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל הַמָּה מַלְכֵיהֶם שְׂרִיהֶם
27 וְכַהֲנֵיהֶם וּנְבִיאֵיהֶם: אֲמָרִים לַעַי אָבִי אַתָּה וְלֹאֲבִן אַתָּה
יִדְרַתְנִי כִּי־פָנּוּ אֵלַי עֲרָף וְלֹא פָנִים וּבַעַת רַעְתָם יֹאמְרוּ
28 קוּמָה וְהוֹשִׁיעֵנו: וְאִיהָ אֱלֹהֵיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָךְ יְקוּמוּ
אִם־יֹשִׁיעוּךָ בַּעַת רַעְתָךְ בִּי מִסִּפֵּר עֲרִיף הֲיִנּוּ אֱלֹהֵיךָ יְהוָה:
29 לָמָּה תִרְיֹבוּ אֵלַי בְּלִבְכֶם פִּשְׁעֵתֶם בִּי נֹאֵם־יְהוָה: לְשׂוֹא
30 הַבִּיתִי אֶת־בְּנֵיכֶם מוֹסֵר לֹא קָקְחוּ אֶכְלָה חֲרֻבְכֶם
31 נְבִיאֵיכֶם פֶּאֲרִיהַ מִשְׁחִיתִי: הַדּוֹר אַתֶּם רְאוּ דְבַר־יְהוָה
הַמְדַבֵּר הַיְיִתִי לְיִשְׂרָאֵל אִם־אֶרְצֵן מֵאֶפְלָיָה מִהוֹעַ אֲמָרוּ
32 עָמִי רָדְנוּ לֹא־נִבְּאוּ עוֹד אֱלֹהֵיךָ: הַתְּשִׁיבָה בְּתוֹלָה עֲרִיף
33 כְּלָה קִשְׁרֶיהָ וְעָמִי שְׂכַחוּנִי יָמִים אֵין מִסִּפֵּר: מִה־תִּימְכִי

v. 31. ילדתו ק' v. 31. ב' טעמים

abyś bosu i z pragnienia upadając w niewolę nie poszła — יתך — nie zam. *יאש* part. *nif.* od *נאש* Jez. 37, 29. *נאש* part. *nif.* od *נאש* w znaczeniu *adv.* „naprawdę“.

26. Skutkiem sromotnego tego postępowania jest i będzie *נאש* hańba — w nieszczęściu bowiem ujrzy się Judea od opiekuńczych bóstw swoich opuszczoną, por. w. 28. gdzie wyrazy dom Izraela przez *יהוה* się określają.

27. Uznawają posągi z drzewa i kamienia za źródła swego bytu, a zwracają się dopiero w nieszczęściu do Boga — *אבן fem.* figuruje tu jako matka, *keri* ילדתו *pl.* wyjątkowo o matce użyte, spowodowało słowo *אבירים*.

28. Mnóstwo bóstw lokalnych, którym się korzysz, powinno ci wszak skuteczną pomoc ich zapewnić — *כספר* tyle co *כספר* por. 11, 13. Ex. 16, 16.

29. Skarga dla czego Bóg lud Swój opuszcza jest nieuzasadniona, usprawiedliwia to bowiem ustawiczne, niepoprawne i powszechne jego odstępstwo.

30. Na klęski wam zadane, na śmierć młodzieży waszej w boju, odpowiadaliście masowem wymordowaniem proroków, por. 1 Król. 18, 4. 13; 19. 10. 2 Król. 21, 16. *לקחי* odnosi się do ogółu izraelskiego.

31. Ogół ten stroni od Boga jak gdyby tak straszny i złowrogim był jak pustynia — *כאפל* ciemność, mrok, Joz. 24, 7. pojęcie

34. Wszak i na wylotach twoich znajduje się krew istot ubogich, niewinnych. Nie w podkopie zdybałaś ich, lecz mimo to wszystko...

35. A jednak powiadasz: Jam od winy wolna, wszak odwrócił się gniew Jego odemnie. Otóż rozprawię się z tobą dla mowy twojej: Jam nie zgrzeszyła!

36. Jakże to sobie lekceważysz wielce zmienić drogę swoją! I ze względu na Micraim pohańbioną będziesz, jakże pohańbioną była ze względu na Aszur.

37. I ztamtąd wyjdiesz, ręce nad wąg głową, gdyż odtrącił Wiekuisty tych, na których polegasz, a nie powiedzie ci się z nimi.

ROZDZIAŁ III.

1. Temi słowy: Oto jeżeliby wydalil mąż żonę swoją i odeszłaby od niego i wyszła za męża innego, czyżby mógł wrócić do niej jeszcze? Czyżby nie skażoną była ziemia ona? A tyś oddała się rozpuszcio z zalotnikami licznymi, a miałabyś wrócić do Mnie? rzecze Wiekuisty.

2. Podnieś oczy two ku wierzchołkom mugim i spojrz, gdzieś zhańbioną nie została? Po drogach czyhałaś na nich, jako Arab na pustyni, i kaziłaś ziemię rozpustą twoją i zgorzeniem twojem.

Rozdział III. Sąd Boży jest i dla Judei nieunikniony. Upadła ona niżej jeszcze niż Samarja, bo mając złowrogi przykład przed sobą, widząc straszne skutki odstępstwa, jednak się nie opamiętała i nie poprawiła. Wyraża wszakże prorok nadzieję, że pod wpływem utrapień i nieszczęść chwila rozwagi i żalu nadejdzie, a wtedy przyjmie i ulaskawi znowu Bóg tych, których opieki Swej pozbawił.

1. Przed domyślnie są wyrazy *ויורו דבר ה' אלי* por. 2, 1. Tak jak kobieta po rozwodzie swoim powtórnie za mąż wychodząc, już do pierwszego małżonka wrócić nie może, tak nie może i Juden, która cudzym bóstwom w objęcia się rzuciła do Boga powrócić. Prorok opiera się tu na przepisie Deut. 24, 1—4. według którego małżeństwo takie zakalą jest dla ziemi — *ישוב תשוב* zam. *ישוב*.

2. Na wszystkich wzgórzach Hoz. 4, 13. korzyłaś się posagom, po wszystkich drogach oczekiwałaś zalotników, dosłownie „usiadłaś dla nich“, aby cię znaleźć mcgli, por. Gen. 38, 14. Przyp. 7, 12. czyhałaś na nich jak beduina na łup *ארץ* Palestynę.

דָּרְבָךְ דְּבִקֵּשׁ אֶהְבֶּה לְכֵן גַּם אֶת־הַדְּרָעוֹת לְמִדְתִּי אֶת־
 34 דְּרָבָךְ: גַּם בְּכַנְפֶיךָ נִמְצְאוּ דָם נִפְשׁוֹת אֲבוֹנִים נִקְיִים
 35 לֹא־בִמְחֻתָּרַת מִצְאָתִים כִּי עַל־כָּל־אֱלֹהִים: וְתֹאמְרִי כִּי
 נִקְיִיתִי אֲךָ שָׁב אִפּוֹ מִמֶּנִּי הֲנִי נִשְׁפָּט אֹתָךְ עַל־אִמְרָךְ
 36 לֹא חֲטָאתִי: מִה־תְּזוּלִי מֵאֵד לְשָׁנוֹת אֶת־דְּרָבָךְ גַּם מִמְצָרִים
 37 תִּבְשִׁי כְּאִשֶׁר בִּשְׁתַּת מֵאֲשׁוּר: גַּם מֵאֵת זֶה תִּצְאִי וְיִדְוֶךְ
 עַל־רֹאשְׁךָ כִּי־מָאֵס יְהוָה בְּמִבְטְחֶיךָ וְלֹא תִצְלִיחִי לָהֶם:

1 לֵאמֹר הֲיִן יִשְׁלַח אִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִלְכָה מֵאִתּוֹ וְהִיִּתְּהָ
 לְאִישׁ־אֲחֵר הַיָּשׁוּב אֵלֶיהָ עוֹד הֲלֹא הָלוֹא הָנוּף תִּתְּנֶנָּה הָאָרֶץ
 2 הֲהִיא וְאֵת זִנְיֹת רַעִים רַבִּים וְשׁוֹב אֵלַי נֹאֵם־יְהוָה: שְׂאֵי
 עֵינֶיךָ עַל־שָׁפִיִּים וְרֹאֵי אִיפֹה לֹא שָׁגַלְתָּ עַל־דְּרָכִים יִשְׁבֹּת
 לָהֶם כְּעַרְכֵּי בְּמִדְבָר וְתִתְּנִינִי אָרֶץ בְּזִנוּתֶיךָ וּבְכֻרְעָתֶךָ:

ג' 2 v. שכבת ק'

34. Niegodziwość objawia się w przelewaniu krwi proroków por. w. 30; 26, 20. która wyloty szat twoich splamiła. Byli to ludzie niewinni, którzy żadnej zbrodni się nie dopuścili, których w podkopie nie zdybałaś, lecz którzy cię publicznie z powodu postępku twoich napominali. — A jednak nie pomyślałaś, że działają dla dobra twojego. Inni dla tego właśnie że wytykali wszystkie te postępy poprzednio wymienione, mianowicie sprzeniewierzenie się Bogu i zalecanie się do pogan i ich kultu. *Sept.* opuszczają *אבונים* i czytają *ככפך* — krew *דם* zam. *נמצאו* *דמי*. Niektórzy dopełniają po *אלה* wyrazy *ערכך* prawować się będę z tobą.

35. Niepowodzenia moje, uważane przez proroków za zapowiedź dalszych, cięższych klęsk były chwilowe, i uśmierzyły ostatecznie gniew Boży — obecnie nie obciąża mnie już żaden grzech, tak mnie mał lud w tej samej chwili, w której niewinnych wieszczów swych mordował i wbrew napomnieniom ich przymierza zawierał.

36. Niepowodzenia moje, uważane przez proroków za zapowiedź dalszych, cięższych klęsk były chwilowe, i uśmierzyły ostatecznie gniew Boży — obecnie nie obciąża mnie już żaden grzech, tak mnie mał lud w tej samej chwili, w której niewinnych wieszczów swych mordował i wbrew napomnieniom ich przymierza zawierał.

37. Gest rozpaczy. 2 Sam. 13, 19. *מה* z tego stosunku z Egiptem *ויירד* gest rozpaczy. 2 Sam. 13, 19. *מה* co się ich tyczy.

3. A choć powstrzymane zostały dżdże obfite, a deszczu późnego nie bywało, przecież czoło kobiety rozpustnej zachowałaś, wyrzekłaś się wstydu.

4. Wszakże i obecnie wołasz do Mnie: Ojczy mój! przyjaciele młodości mojej Ty!

5. Czyżby na wieki pomstował, albo pamiętał na zawsze? Oto tak mówisz, ale dopuszczasz się zgorzelenia ile możesz!

6. I rzekł Wiekuisty do mnie za dni Jozjasza króla: Czy widziałeś co uczyniła odstępczyni izraelska? Chodziła ona na każdą górę wysoką i pod każde drzewo rozłożyste i kaziła się tam.

7. I pomyślałem: Gdy już spełni to wszystko, powróci do Mnie, ale nie wróciła... Spoglądała zaś na to wiarołomna siostra jej judzka.

8. I widziałem, że jakkolwiek z powodu kazenia się odstępczyni izraelskiej ją wydalilem, dając jej list jej rozwodny, jednak nie uległa się wiarołomna siostra jej judzka i poszła i oddała się też rozpucie sama.

9. I stało się, że przez lekkomyślną swą rozpustę skaziła ziemię, bo prowadziła nierząd z kamioniom i z drzewem.

10. Ale mimo to wszystko nie nawróciła się do Mnie wiarołomna siostra jej judzka całym sercem swoim, lecz tylko obłudnie, rzecze Wiekuisty.

11. I rzekł Wiekuisty do mnie: Usprawiedliwiła się odstępczyni izraelska przez wiarołomną judzką!

9. מלל od כלל z powodu lekkości z jaką się wiarołomstwu oddawała, zd. innych z powodu rozgłosu, który zachowanie się jej wywołało ומחנה prawdep. ח'f. zam. ונתתי Inni tł. wraz z ziemią.

10. ומה בכל odnosi się do wiersza 8. pomimo wszystkich tych klęsk spadłych na Izraelitów, albo pomimo wszystkich tych grzechów, które szczerzego nawrócenia się wymagały.

11. Izrael nie miał podobnie pouczającego przykładu jak Judea, nie grzeszył też kłamliwem udawaniem poprawy, jest tém samym mniej winnym, dlatego gotów mu Bóg zawsze pod warunkiem skruchy wybaczyć — וירק נפשה wł. usprawiedliwiła sama siebie, por. ותרק את אחותך Ezech. 16, 51. 52.

3 וימנעו רבבים ומלקוש לוא יהיה ומצח אשה זונה היה
4 לך מאנת הפלם: הלא מעתה קראתי לי אבי אלוף
5 נערי אתה: הינטור לעולם אם ישמר לנצח הנה דברת
6 ותעשי הרעות ותוכל: ויאמר יהוה אלי בימי
7 יאשיהו המלך הראית אשר עשתה משכה ישראל
8 הלכה היא על כל הר גבה ואל תחת כל עץ רענן ותזני
9 שם: ואמר אחרי עשתה את כל אלה אלי תשוב ולא
10 שבה ותראה בגורה אחותה יהודה: וארא פי על כל
11 אדות אשר נאפה משכה ישראל שלחתיה ואתן את
12 ספר פרייתיה אליה ולא יראה בגורה יהודה אחותה
13 ותלך ותזן גסהיא: והיה מקל זנותה ותחנה את הארץ
14 ותנאף את האבן ואת העץ: וגם בכל זאת לא שבה אלי
15 בגורה אחותה יהודה בכל לבה פי אם בשקר נאם
16 יהוה: ויאמר יהוה אלי צדקה נפשה משכה

4. v. יתר ו' 7. v. ומרא ק'

3. Klęski w postaci posuchy i głodu spadły na cię, abys się zastanowiła i postępów swych wstydzila w przeciwstawieniu do מלקוש oznacza tu deszcz wczesny.

4. Wprawdzie zwracał się po podobnych klęskach pozornie do Boga, nazywając Go ojcem, który wiecznie gniewać się nie może, ale były to tylko słowa czeze, bez treści. Takim zwrotem była zaprowadzona przez Jozjasza reforma religijna, która jednak istoty ludu nie przekształciła.

5. Tak mówił lud, ale kończyło się wszystko na słowach, zło i nieuniknione skutki jego trwały niezmiennie.

6. Niewola Izraelitów nie była dla Judei dość silną przestroga. Wyraz משונה właściwie „odstępstwo“ użyty tu jako przydomek dla państwa izr. akcentuje rozmiar przestępstwa הלכה part. oznacza czynność, która już w zwyczaj przeszła וחוני zam. וחונה.

7. Widziała postępowanie to i naśladowała je Judea.

8. I widziałem, prawdep. zam. ופני Wyrazy על כל ארות ומרא i wtwarzają widocznie formułkę w listach rozwodnych przyjętą. Dając jej list, wypędzając ją z kraju; niejako z domu Mojego.

12. Idź i wołaj temi słowy ku północy, a powie Iz: Nawróć się odstępczyni izraelska, rzecze Wiekuisty, nie zwrócę już gniewnego oblicza na was, bo miłosiwy Ja, rzecze Wiekuisty, nie pomstuję na wieki.

13. Tylko uznaj winę twoją, żeś od Wiekuistego, Boga twego, odstąpiła, a byłaś hojna drogami twemi do cudzych pod każde drzewo rozłożyste — aleście głosu Mojego nie słuchali, rzecze Wiekuisty.

14. Nawróćcie się synowie przekorni! — rzecze Wiekuisty — Ja wszak tylko władam wami, i tak przyjmę was, (choćby) jednego z miasta a dwóch z rodziny, i zaprowadzę was do Cyonu.

15. I dam wam pasterzy według serca Mojego i będą was paść rozumnie i roztropnie.

16. I będzie, gdy się rozmnożycie i rozrodzicie na tej ziemi w one dni, rzecze Wiekuisty, że nie powiedzą już: Arka przymierza Wiekuistego! I nie przyjdzie ona na myśl, i nie wspomną o niej, i nie będzie poszukiwana, i nie sporządzą jej więcej.

17. Onego czasu nazywać będą Jerozolimę stolicą Wiekuistego, i zgromadzą się do niej wszystkie narody z powodu imienia Wiekuistego, do Jerozolimy, i nie będą postępowali nadal za żądzami serca swego zepsutego.

18. W one dni pójdzie dom judzki do domu izraelskiego, i przyjdą pospołu z ziemi północnej do ziemi, którą oddałem w dziedzictwo ojcom waszym.

19. A jam rzekł: O, jakże cię wyposażę dziećmi, a dam ci ziemię rozkoszną, dziedzictwo najwspanialsze między na-

17. Jerozolima spełni wtedy w zupełności przeznaczenie swoje por. Jez. 2, 3.

18. Rozproszeni po rozmaitych krajach Judejczycy, połączą się w Mezopotamii z wracającymi z niewoli assyryjskiej Efraimitami, skąd zapomniawszy wzajemne urazy, wspólnie do Palestyny wrócą, por. Jez. 11, 12.

19. Udzielając przodkom ziemię, chciał Bóg lud rozmnożyć i we wszystkim mu błogosławić, por. w. 16. przez postępowanie jego spełży jednak te zamiary, zam. *אשר יבניתי* Inni: jakżem cię chciałem wysoko

12. ישראל מבגדה יהודה: הלך וקראת את הדברים האלה
צפונה ואמרת שובה משבה ישראל נאם יהוה לא אפיל
13 פני בכם כי חסיד אני נאם יהוה לא אשור לעולם: אך
דעי עונך כי ביהוה אלהיך פשעת ותפזרי את הרבך
14 לזרים תחת כל עץ רענן ובקולי לא שמעתם נאם יהוה:
שובו בנים שובבים נאם יהוה כי אנכי בעלתי בכם
ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה והבאתי
15 אתכם ציון: ונתתי לכם רעים כלבי ורעו אתכם דעה
והשפיל: והיה כי תרבו ופריתם בארץ בימים ההמה
16 נאם יהוה לא יאמרו עוד ארון ברית יהוה ולא יעלה על-
לב ולא יזכרו בו ולא יפקדו ולא יעשה עוד: בעת ההיא
17 יקראו לירושלם בסא יהוה ונקוו אליה כל-הגוים לשם
יהוה לירושלם ולא ילכו עוד אחרי שררות לבם הרע:
18 בימים ההמה ילכו בית יהודה על-בית ישראל ויבאו
יהויו מארץ צפון על-הארץ אשר הנחלתי את-
19 אבותיכם: ואנכי אמרתי אך אשיתך בפנים ואתן-לך

12. Ku północy, ku wygnańcom izr. w Assyrii — imil *אשר* por. Ser. 20, 5. nie zwrócę gniewnego oblicza, zd. *Hitzign* jak Gen. 4, 5. nie będę spoglądał na was ponuro, gniewnie.

13. Ale przedtém musi cię żywa świadomość grzeszności twojej przeniknąć i wzmocni w. rozrzuciłaś drogi, t. j. obdzielałaś czcią swoją hojnie wszystkie cudze bóstwa, por. 2, 23, 25.

14. Inni bogowie są obecnie panami waszymi, ale Moje prawa pana i małżonka są starsze *בני* władać kim jak 31, 32. Choćby z każdego miasta izr. ocalili tylko wygnańca jednego, a z każdego rodu dwóch, zgromadzą ten szczątek w Cyonie i rozplenią go znowu w naród liczny, por. w. 16.

15. Pasterze, królowie, książęta, por. 2, 8.

16. Arka przymierza przestanie być symbolem obecności Bożej, bo obecność ta będzie w Jerozolimie wszędzie i we wszystkim widoczną, por. 31, 33. Lud moralnie dojrzały nie potrzebuje zmysłowych czynników pośredniczących między nim a Bogiem. W czasie wygłoszenia tej mowy nie istniała może już arka w świątyni; lud zgorszony uczuwał brak jej, domagając się sporządzenia innej.

rodami, a myślałem: ojcem nazywać Mnie będziesz, a ode mnie nie odstępisz.

20. Ale jako się przeniawierza żona towarzyszowi swojemu, takeście się sprzeniawierzyli Mnie, domu Izraela, rzeczy Wiekuisty.

21. Głos po wierzchołkach gór się rozlega, płacz błagalny synów Izraela, przeto że skrzywili drogę swoją, zapomnieli o Wiekuistym, Bogu swoim.

22. Nawróćcie się, synowie przekorni, ukoję (skutki) przekory waszej: — Oto jesteśmy, przychodzimy do Ciebie boś Ty Wiekuisty, Ojciec nasz.

23. Zaprawdę, zawodną pomoc z pagórków, ze zgiełku na górach; zaprawdę, tylko w Wiekuistym, Bogu naszym zbawienie Izraela!

24. Ale to bożyszcze haniebne pochłonęło pracę ojców naszych od młodości naszej, ich trzody i stada, ich synów i córki.

25. I takeśmy pogrążeni w hańbie naszej, a okrywa nas wstyd nasz, bośmy przeciw Wiekuistemu, Bogu naszemu zgrzeszyli, my i ojcowie nasi, od młodości naszej aż po dzień dzisiejszy, a nie słuchaliśmy głosu Wiekuistego, Boga naszego.

ROZDZIAŁ IV.

1. Jeżeli się nawrócisz Izraelu, rzeczy Wiekuisty, wrócić możesz do Mnie, a jeżeli wydalisz obmierzłości twoje z przed oblicza Mojego, a nie będziesz się tułał,

2. A gdy poprzysięgniesz: żyw Wiekuisty! w prawdzie, w słusznosci i sprawiedliwości, wtedy „pobłogosławia się nim narody i chlubić się nim będą“.

jednego bóstwa do drugiego. Tak nowsi komentatorowie. Według rabinów i innych stanowią wyrazy „אלי תשוב“ i „ולא תנוח“ zdania określające: jeżeli nie połowicznie lecz szczerze do Boga się nawrócisz, tedy wróćcie do ojczyzny i nie będziecie więcej z niej rugowani.

2. Pobłogosławia się, por. Gen. 18, 20; 22, 18. i chlubić się będą udziałem w jego szczęściu. Ostatnie zdanie stanowi prawdopodobnie cytata ze znanej pieśni, stąd „ו“ osoba trzecia zam. drugiej.

אֶרֶץ חַמְדָּה נַחֲלַת צָבִי צְבָאוֹת גּוֹיִם וְאָמַר אֲבִי תִקְרָאוֹר
 לִי וּמֵאַתְרֵי לֹא תָשׁוּבוּ: אֲכֵן בְּגֵרָה אֲשֶׁה מֵרַעָה בֵּן בְּנֵדְתָם 20
 בֵּי בֵית יִשְׂרָאֵל נֹאֵם־יְהוָה: קוֹל עַל־שָׁפִיִּים נִשְׁמָע בְּכִי 21
 תַּחֲנוּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּי הָעוּוּ אֶת־דֶּרֶכְכֶם שָׁכַחוּ אֶת־יְהוָה 22
 אֱלֹהֵיהֶם: שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹכְבִים אַרְפָּה מִשׁוֹבְתֵיכֶם הֲנֵנוּ 23
 אֲתָנוּ לָד בֵּי אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: אֲכֵן לְשֹׁקֵר מִנְבָּעוֹת 24
 הַמָּוֶן הָרִים אֲכֵן בִּיהוָה אֱלֹהֵינוּ תִשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל:
 וְהַפְּשַׁת אֲכַלְהָ אֶת־יַיְגִיעַ אֲבוֹתֵינוּ מִנְעוּרֵינוּ אֶת־צֹאֲנָם 25
 וְאֶת־בְּקָרָם אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם: נִשְׁכַּכְהָ כִּבְשָׁתָנוּ
 וְתַכְּסֵנוּ בְּלַמְתָּנוּ בִּי לִיהוָה אֱלֹהֵינוּ הֲמֵאֲנו אֲנַחְנוּ
 וְאֲבוֹתֵינוּ מִנְעוּרֵינוּ וְעַד־הַיּוֹם הַזֶּה וְלֹא שָׁמְעֵנוּ בְּקוֹל
 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ:

ד.

1 אִם־תָּשׁוּב יִשְׂרָאֵל נֹאֵם־יְהוָה אֵלַי תָּשׁוּב וְאִם־תִּסָּר
 2 שְׁקוּצִיד מִפְּנֵי וְלֹא תִגֹּד: וְנִשְׁבַּעְתָּ חֵי־יְהוָה בְּאֵמַת
 בְּמִשְׁפַּט וּבַעֲדָקָה וְהִתְבָּרַכְוּ בּוֹ גּוֹיִם וְבוֹ יִתְהַלְּלוּ:

19. v. תקראו ק' ibid. תשיבי ק' 21. v. קמץ בוק v. 22 כצ"ל

stawić w pośród dzieci, t. j. odznaczyć od innych narodów.

20. כרעה por. Gen. 26, 26, lit. כ nie stoi zatem koniecznie zam. כ por. Hab. 2, 5.

21. Chwila skruchy nadejdzie i już słyszy prorok głos wracających wygnańców, modlących się na górach Mezopotamii. Góry były miejscem modlitwy, por. 7, 29. 2 Sam. 15, 32.

22. Ukoję, usunę skutki waszego przeniawierstwa, Hoz. 14, 5.

23. Nadzieja pomocy od bóstw, czczonych głośną wrzawą na górach zawiodła nas. Przed מנעות domyślne תנועה przed המון wyraz לשקר. Zdaniem *Hitziga* oznacza המון mnóstwo bóstw, w przeciwstawieniu do jedyne Boga.

24. Haniebne bałwochwalstwo spowodowało fatalne klęski na naród nasz, pozbawiając go wszystkiego, *Kimchi*. Inni: bożyszczom ofiarowano cały dobytek במש głównie Baal, por. 11, 13.

Rozdział IV. 1. Pocieszająca odpowiedź Boga: Niewola ustanie, a i poganie doznawać będą błogosławieństwa Izraela. Tułał, od

3. Gdyż tak rzecze Wiekuisty do mężów Judy i Jerolimy: Wykarczcie sobie nowinę, a nie siejcie na cierniu!

4. Obrzeźcie się Wiekuistemu i usuńcie wybujałości serca waszego mężowie Judy i mieszkańcy Jerolimy, aby nie wybuchło jako ogień oburzenie Moje, a nie płonęło tak, że go nikt nie zagasi z powodu niegodziwości postępków waszych!

5. Opowiadajcie w Judzie i w Jerolimie, obwieszczajcie i głoscie, udercie w surmy na tej ziemi, wołajcie pełnym głosem i powiedzcie: zgromadźcie się a wnijdźmy do miast warownych!

6. Podnieście chorągiew ku Cyonowi, schrońcie się, nie zatrzymujcie, gdyż klęskę Ja sprowadzam od północy i pogrom wielki.

7. Wyszedł lew z gąszozy swojej, a tępicieł narodów wyciągnął, wyruszył z miejsca swojego, aby obrócić ziemię twą w pustkowię; miasta twoje zamieniają się w zgłiszcząca bez mieszkańca.

8. Przeto przepaszcie się worami, zawodźcie i biadajcie gdyż nie odwrócił się płonący gniew Wiekuistego od nas.

9. I stanie się dnia onego — rzecze Wiekuisty, że zniknie odwaga króla i odwaga książąt, i strętwiąją kapłani, a prorocy będą przerażeni.

10. I rzekłem: O Panie Wiekuisty! Zaprawdę, ciężko zawiodłeś ten lud i Jerolimę gdy powiadano: pokój będzie wam, gdy wszak sięgnął miecz do życia.

ללא adv. albo לקרא מלאו wołajcie pełnym głosem. *Steinb.* uważa ten wyraz za słowo komendy: szykujcie łuki, por. קשת מלאתי Zach. 9, 13. מלא ירו בקשת 2 Król. 9, 24.

6. Sygnał wskazujący uciekającym tłumom kierunek do Cyonu jako najsilniejszej twierdzy, por. Jez. 11, 10. 12. העיוו *hif.* od עו-עו szukać bezpieczeństwa, chronić się, Ex. 9, 19. Jez. 10, 31.

7. Lew dla całych ludów niebezpieczny od תצוה od נח jak 2 Król 19, 25.

8. Daremnie wmawiacie sobie, że gniew Boży dotychczasowymi klęskami uśmierzoną.

9. Wszystkie przodujące stany ogarnie trwoga i zamieszanie na widok zrywającej się nieoczekiwanej burzy — לך tu nie rozum lecz odwaga, por. Am. 2, 16.

10. Pozwoliłeś na to, aby fałszywi prorocy zapewnieniami swemi lud bałamucili.

3 בִּיכָה | אָמַר יְהוָה לְאִישׁ יְהוּדָה וּלְיְרוּשָׁלַם נִירוּ לָכֶם
4 נֵר וְאֶל-תּוֹרְעוֹ אֶל-קָצִים: הַמְלוּ לַיהוָה וְהַסְרוּ עֵרְלוֹת
לְבַבְכֶם אִישׁ יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם פִּן-תֵּצֵא כְאִשׁ
5 הַמָּתִי וּבַעֲרָה וְאִין מִכְּבָה מִפְּנֵי רַע מַעַלְלֵיכֶם: הַגִּידוּ
בְּיהוּדָה וּבְיְרוּשָׁלַם הַשְׁמִיעוּ וְאָמְרוּ וְתַקְעוּ שׁוֹפָר בְּאַרְצָן
קְרָאוּ מְלָאוּ וְאָמְרוּ הָאָסְפוּ וּנְבֹואָה אֶל-עָרֵי הַמְּבֻצָר:
6 שְׂאוּנֶם צִוְנָה הָעִיוּ אֶל-תַּעֲמִדוּ כִּי רָעָה אֲנֹכִי מִכְּבֹא
7 מִצָּפוֹן וְשֹׁכֵר גָּדוֹל: עֲלֵה אֲרִיה מִסִּבְבּוֹ וּמִשְׁחִית גּוֹיִם
נָסַע יֵצֵא מִמְּקוֹמוֹ לְשׁוֹם אֲרָצָךְ לְשִׁמְחָה עֲרִידָה תִּצְוֶנָה
8 מֵאִין יוֹשֵׁב: עַל-זֹאת חָגְרוּ שָׁקִים סָפְדוּ וְהִלִּילוּ כִּי לֹא-
9 שָׁב חֲרוֹן אַף-יְהוָה מִמֶּנּוּ: וְהָיָה בַיּוֹם-הַהוּא נֹאם-יְהוָה
יֹאבֵד לֵב-הַמֶּלֶךְ וְלֵב הַשְׂרָיִם וְנִשְׁמָו הַבְּהִמִּים וְהַגְּבָאִים
10 יִתְמָה: וְאָמַר אֲהֵה | אֲרֹנִי יְהוָה אֲכֹן הַשָּׂא הַשָּׂאת לְעַם

v. 5. חקעו ק' ibid. ה' כפתח

3. Po oskarżeniach zawartych w rozdziale drugim i przedstawieniu konieczności sądu, wyluszczonej w roz. 3. następuje obraz samej kary, przepłatany przestrogi i groźbami. Mowa zapowiadająca zbliżającą się katastrofę, składa się z siedmiu części po cztery wiersze każda. נויר wypalić pnie, karczować las dla przygotowania pastwiska, Hoz. 10, 12. przenosić: oczyścić dziko porosłą glebę życia. Niechaj ziarna lepszych postanowień nie padną na grunt, który dotąd tylko ciernie wydawał, zle skłonności rodził.

4. Powszechnie znane obrzezanie przeniesione tu na wybujałości znieczulonego serca, aby je dla szlachetniejszych wrażeń dostępniejszym uczynić, jak w innych stosunkach na pędy drzewa, Lev. 19, 25. na zająkliwość ust. Ex. 6, 12. na przytępienie ucha Jer. 6, 10.

5. Tak blizkim i pewnym jest sąd Boży i nadejście groźnego wroga z północy, że należy już teraz całą ludność przestrzedz, aby do miejsc obronnych się schroniła. Ponieważ bałwochwalstwo, na które prorok wciąż jako na obecnie istniejące zło utyskuje w 18. roku panowania Jozajusza stanowczo usunięciem zostało, musi ta mowa być wcześniejszej daty i nie może wróg północny oznaczać jak powszechnie przyjętém jest Chaldejczyków, lecz Seytów, którzy między rokiem 630 a 620. kraje Mezopotamii i Syrii pustoszyli, por. Herod. 1, 103. Cef. 1. 2. Ps. 19. i do których tylko szczegóły w opisanach 4, 13; 5, 15; 6, 22. 23. podane, stosować się mogą — מלאו zam.

11. Tegoż czasu powiedzą o narodzie tym i o Jeruzolimie: Wicher znojnny z nagich wierzchołków pustyni idzie do córy ludu Mojego, nie żeby przewiewał, ani żeby oczyszczał.

12. Wicher gwałtowny ze stron tych nadciąga ku Mnie, teraz rozprawię się i Ja z nimi.

13. Oto jako chmury nadciąga, a jako burza zaprzęgi jego, szybsze niż orły rumaki jego; biada nam bośmy zniweczeni!

14. Spłucz od złego serce twoje Jeruzolimo, abyś ocalaoną być mogła. Dopóki przechowasz we wnętrzu twojem zamysły twe nieszczęsne.

15. Bo oto głos zwiastuna z Dan, i obwieszczającego nieszczęście z góry Efraim.

16. Oznajmcie plemionom: Oto jest! Ogłoście o tém w Jeruzolimie: Oblegający nadciągają z ziemi dalekiej, i podnoszą przeciw miastom Judy okrzyk swój.

17. Jako stróże polni opasują ją dokoła, gdyż Mnie jątrzyła, rzecze Wiekuisty.

18. Droga twoja i postęпки twoje sprowadziły to na ciebie, to twoje nieszczęście, które tak gorzkie, które przenika do serca twojego.

19. Wnętrza, wnętrza moje! Drzę.. O, ściany piersi mojej! — Wre we mnie serce moje, nie mogę zmilczeć! Bo odgłos trąb słyszysz duszo moja, wrzawę wojenną!

20. Pogrom za pogromem następuje, tak, spustoszony kraj cały; nagle spustoszone są namioty moje, w okamgnieniu opony moju!

21. Dopókiż widzieć mi chorągwie, słyszeć odłosy trąb?

17. Okiem ducha widzi już prorok ciężkie oblężenie, i następnie cały przebieg wojny.

19. Auchała będę czekał, zam. אוחילה cierpię, drzę — Kierot לב — ścianki serca, t j. miotana obawą pierś moja.

20. Jedną kłeska spotyka drugą נקרא = נקרה Ex. 3, 18. Jer. 32, 23. Inni: jedna kłeska po drugiej ogłoszoną zostaje.

21. Najście wroga nie chce się wcale kończyć — נב nie znak trwogi, lecz odpowiednio do odgłosu trąby, chorągwie nieprzyjacielskie.

הָיָה וְלִירוּשָׁלַם לֵאמֹר שְׁלוֹם יִהְיֶה לָכֶם וְנִנְעָה הָרֶב עַד-
 11 הַנֶּפֶשׁ: בָּעֵת הַהִיא יֵאמַר לְעַם-הַזֶּה וְלִירוּשָׁלַם יִהְיֶה צַח
 שְׂפִיָם בַּמַּדְבָּר הָרֶךְ בַּת-עַמִּי לֹא לְזָרוֹת וְלֹא לְהִבְרָ:
 12 רוּחַ מְלֵא מֵאֲלֹהִים יָבוֹא לִי עִתָּה נִסְ-אֲנִי אֲדַבֵּר מִשְׁפָּטִים
 13 אוֹתָם: הִנֵּה! בַּעֲנָנִים יַעֲלֶה וְכַסּוּפָה מִרְכֻבוֹתָיו קָלוּ
 14 מִנְשָׁרִים סוּסָיו אֲזִי לָנוּ כִּי שִׁדְדָנוּ: בַּבִּטִּי מִרְעָה לַבָּד
 יְרוּשָׁלַם לְמַעַן תִּוְשָׁעִי עַד-מָתִי תִלֵּן בַּקֶּרְבָּד מַחֲשָׁבוֹת
 15 אוֹנֶד: כִּי קוֹל מִיַּד מִדָּן וּמִשְׁמִיעַ אֲזִי מִהַר אֲפָרַיִם:
 16 הַזְכִּירוּ לַגּוֹיִם הִנֵּה הַשְׁמִיעוּ עַל-יְרוּשָׁלַם נְצָרִים בָּאִים
 17 מֵאֶרֶץ הַמִּדְבָּר וַיִּתְּנוּ עַל-עַרְבֵי יְהוּדָה קוֹלָם: בְּשִׁמְרֵי שְׂרָי
 18 הָיוּ עֲלֵיהֶם מִסְכֵּיב כִּי-אֲתִי מִרְתָּה נֹאֵם יְהוָה: הַרְבֵּד
 וּמַעֲלֵלֶיךָ עֲשׂוּ אֱלֹהִים לְךָ זֹאת רַעַתְךָ כִּי מָר כִּי נִנְעָ עַד-
 19 לַבָּד: מַעִי | מַעִי | אוֹחִילָה קִירוֹת לְבִי הוֹמָה-לִי
 לְבִי לֹא אֲחַרֵּשׁ כִּי קוֹל שׁוֹפָר שְׁמַעְתִּי נִפְשֵׁי תְרוּעַת
 20 מִלְחָמָה: שֹׁבֵר עַל-שֹׁבֵר נִקְרָא כִּי-שִׁדְדָה כָּל-הָאָרֶץ
 21 פִּתְאוֹם שִׁדְדוּ אֱהָלֵי רִנֵּעַ יְרִיעֹתַי: עַד-מָתִי אֲרֹא-הֵנָּה

18. v. כז"ל ibid. קמץ כז"ק. 19. v. אוחילה קרי. שבעה קרי

11. Nadciągnięcie wróg jako wichur; nie będzie to ów lekki, do-
 broczynny wiatr, który na wzgórzach Palestyny plewą i kurz z kle-
 piska unosi, Hoz. 13, 3. lecz wichur pustyni, po bezleśnych wierz-
 chołkach gór szumiący, który żadną zaporą nie powstrzymany, wszy-
 stko porywa i niszczy — דרך w kierunku, por. 1. Król. 8, 48
 12. Prorok odczuwa już siłę tego wichru — כאלה odnosi się do
 11. w. 11.

13. Zastępy nieprzyjacielskie nadciągają jak chmury w nieprzej-
 rzanych, ciemnych masach, por. Jez. 5, 28.

14. Przewrogi wywołana grozą zbliżającej się kłeski.

15. Już nadchodzi złowroga wieść z północnego krańca Pale-
 styny i ze wzgórz Efraimu na północnej granicy Judei.

16. Głos zwiastunów, którzy z kolei po ukazaniu się wroga zja-
 wiają się żądając, aby oznajmiono to plemionom południowym,
 a w szczególności mieszkańcom Jeruzolimy נצרים oblegający Jez. 1, 8.
 Inni השמיעו je przeciw Jeruzolimie.

22. Bo bezrozumnym naród Mój, Mnie nie poznał. Dzieci nierozważne to i nieroztropne. Mądre są by źle czynić, ale co dobrego, spełnić nie potrafią.

23. Spoglądam na ziemię, a oto zamęt i bezład, a ku niebiosom, a znikło światło ich!

24. Spoglądam na góry, a oto drżą, a wszystkie pagórki się chwieją.

25. Spoglądam, a oto niema ludzi, a wszystko ptactwo nieba odleciało.

26. Spoglądam, a oto niwa żyzna pustynią, a wszystkie miasta jej zburzone, wobec oblicza Wiekuistego, wobec płonącego gniewu Jego!

27. Gdyż tak rzekł Wiekuisty: pustynią będzie ta ziemia cała — jakkolwiek do szczętu nie zgładzę.

28. Dlatego smuci się ziemia i załamuje się niebo u góry, bom wyjawiał co postanowiłem, a nie rozmyślę się, a nie cofnę od tego!

29. Przed wrzawą konnicy i łuczników, ucieka każde miasto, kryją się w gęstwinach i na skały wstępują; wszystkie miasta opuszczone, a nikt w nich nie przebywa.

30. A ty, spustoszeniu oddana, cóż poczniesz? Choćbyś się ubrała w szkarłat, choćbyś się ozdobiła klejnotem złotym, choćbyś rozszerzała oczy czernidłem, daremnie się stroisz; gardzą tobą zalotnicy, na życie twe czyhają.

31. Bo głos niby pochwyconej bolem słyszę, jęk rodzącej po raz pierwszy, głos córki Cyonu, która dyszy, rozpościiera ręce swoje: Biada mi, bo ulega dusza moja mordercom!

ROZDZIAŁ V.

1. Krążcie po ulicach Jerozolimy i rozejrzcie się i wywindujcie się, i szukajcie na rynkach joj, czy też znajdziecie

31. Uciekając przed prześladowcami wyciąga ręce i woła głosem rozpacz, ale wyczerpana pada — *part. od חל* wic się w bolach, nie od חל. Przed *עיר* dopol. *חל* od *חל* dyszoł.

Rozdział V. Przyczyną tego nieszczęścia jest powszechny upadek moralny zarówno wyższych jak niższych warstw. Wszystkie napomnienia były daremne, wszystkie usiłowania, aby lud o grzeszności jego przekonać, napotkały upór nieprzewyciężony i nie doprowadziły do celu. Przebaczenie wywołałoby tylko nową krynabrnosć i zuchwałosć, i tak nie może bieg sprawiedliwosći być powstrzymanym. Sytuacja ta sama co w poprzedniej mowie.

1. Słowa zwrócone prawdopodobnie do proroków: Szukajcie pilnie

22 אֲשַׁמְעָה קוֹל שׁוֹפָר : כִּי אֵינִי עִמָּי אֹתִי לֹא יָדְעוּ
בָּנִים סִכְלִים הִמָּה וְלֹא נְבוֹנִים הִמָּה חֲכָמִים הִמָּה לְהַרְעוֹ
וְלִהְיוֹתֵיב לֹא יָדְעוּ: רָאִיתִי אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה־תִהְיֶה וְנִבְהוּ
23 וְאֶל־הַשָּׁמַיִם וְאִין אֹרֶם: רָאִיתִי הַהָרִים וְהִנֵּה רַעֲשִׁים
24 וְכָל־הַגְּבֻעוֹת הַתְּקַלְקְלוּ: רָאִיתִי וְהִנֵּה אִין הָאָדָם וְכָל־
25 עוֹף הַשָּׁמַיִם נָדְדוּ: רָאִיתִי וְהִנֵּה הַכְּרָמִל הַמְדַבֵּר וְכָל־
26 עֲרֵיו נִתְצוּ מִפְּנֵי יְהוָה מִפְּנֵי חֲרוֹן אַפָּו : כִּי כֹה אָמַר
27 יְהוָה שְׁמַמָּה תִהְיֶה כָל־הָאָרֶץ וְכָל־הָאֲשֵׁיחָה :
28 עַל־זֹאת תֵּאבֵּל הָאָרֶץ וְקִדְרוּ הַשָּׁמַיִם מִמַּעַל עַל כִּי־
29 דִּבַּרְתִּי וַמְתִי וְלֹא נִהְמַתִּי וְלֹא־אָשׁוּב מִמֶּנָּה : מִקּוֹל
פָּרֶשׁ וְרִמָּה קִשְׁת בְּרַחַת כָּל־הָעִיר בָּאוּ בַעֲבִים וּבְכַפְפִים
30 עָלוּ כָל־הָעִיר עֲזוּבָה וְאִין יוֹשֵׁב בָּהֶן אִישׁ : וְאֹתִי שְׂדוּד
מִה־תַּעֲשִׂי כִי־תִלְבְּשִׁי שָׁנִי כִי־תַעֲדִי עַד־יָוֵהב כִּי־תִקְרָעִי
כַּפּוּד עֵינֶיךָ לְשׂוֹא תִתְנַפְּי מֵאִסוּרֶךָ עֲנָבִים נִפְשָׁד יִבְקָשׁוּ :
31 כִּי קוֹל כְּהוֹלָה שְׁמַעְתִּי צָרָה כַּמְבַּיְרָה קוֹל בַּת־צִיּוֹן
תִּתְנַפֵּחַ תִּפְרֶשׁ בַּפִּיהָ אוֹי־נָא לִי כִי־עִיפָה נַפְשִׁי לְהַרְגִים :

ה.

1 שׁוֹמְטוּ בְּחוֹצוֹת יְרוּשָׁלַם וְרֹאֵי־נָא וְדַעוּ וּבְקִשׁוּ בְּרַחֲבוֹתֶיהָ

v. 22. קמץ כולק v. 30. ואת קרי

23. Katastrofa przez własną winą ludu spowodowana jest straszną, wszędzie panuje chaos, zamieszanie, mrok.

24. Najtrwalsze i najwyraźniejsze formacje ziemi się chwieją, wszelkie też życie znika.

25. Dla braku ludności zamieniają się kwitnąca luno *חמר* w prawdziwą pustynię. Podobny opis Jez. 13, 20.

27. Jakkolwiek do szczętu nie zgładzę, stosownie do zapewnień, że szczątek Izraela pozostanie, por. 5, 10, 18; 30, 11. Lev. 26, 44.

28. W oczekiwaniu takiego spustoszenia smuci się kraj cały.

29. W każdym miasto, wszyscy mieszkańcy ich, ztąd *באו* *קל* od *עב* od *עב* zarówno obłoki jak gęstwiny *בא* skała, Ij. 30, 6.

30. Daremne będą wszystkie wysiłki twoje Jerozolimie, aby wroga sobie zjednać. Porównanie zastosowane do kobiety, która chce strojem swoim upodobanie wzbudzić, por. 2 Król. 9, 30.

człowieka, czy jest choć jeden, któryby pełnił prawo, poszukiwał prawdy, a przebaczą jej.

2. Ale choć mówią: żyw Wiekuisty! wszak i wtóły krzywo przysięgają.

3. Wiekuisty! Alboż oczy Twoje nie ku prawdzie? Raziliś ich, ale nie czuli, tępiłś ich, ale wzbraniłi się przestroga przyjąć; twardszém nad skałę uczynili oblicze swoje, nie chcieli się nawrócić.

4. Ja wszakże myślałem: tylko ubodzy są takimi; oamięni są, bo nie znają drogi Wiekuistego, prawa Boga swojego.

5. Zwrócę się do wielkich i pomówię z nimi, ci wszak znają drogę Wiekuistego, prawo Boga swojego. — Ale i ci wespół skruszyli jarzmo, potargali więzy.

6. Przeto gromi ich ten z lasu, wilk stepów pustoszy ich, pantera czyha u ich miast, ktokolwiek wychodzi z nich poszarpanym zostaje; bo mnogie są winy ich, liczne przekory ich.

7. Czemu to miałbym ci wybaczyć? Synowie twoi opuścili Mnie, i przysięgają na bożyszczu; gdym ich nakarmił oddali się rozpuście i do domu wszeteczniczy hurmem się zwalili.

8. Jako źrebce wytuczony pożądlwi są, każdy do żony bliźniego swego rży.

9. Czyżbym takim nie popamiętał, rzece Wiekuisty, czyżby nad narodem podobnym nie wywarła pomsty dusza Moja?

10. Przystępcie ogrodzenie jej i niszczenie — wszakże do szczętu nie wytrzebajcie. Pościnajcie wyrosłe jej, gdyż do Wiekuistego nie należą!

8. Zamiast *מוןנים* *part. hof.* od *מון* „opaste“, podaje *keri* *part. pugl* od *מון* = „związując się“ ciążyć w dół, co niektórzy wedle *arab.* wazana do zwieszającego się inembrum genitale koni stosują: *מכשית* zam. *מכשית* od *מכשית* jądro, pożądlwi, lubieżni. Według innych *part. hif. pl.* od *מכש* = błagać się, walać. Zd. *Kimchi* od *מכש* moschijskie, znane z popędliwości.

10. Rozkaz Boga, aby wróg bezzwłocznie natari. *מור* prawdop. identyczne z *מור* ogrodzenie, mur, tu mury Jerozolimy, porównanej do otoczonej parkanem winnicy, od z wyrażu *מור* wynika. Wogóle

אם-תמצאו איש איש עשה משפט מבקש אמונה
 2 ואסלח לה: ואם תייהוה יאמרו לכן לשקר ישבעו:
 3 יהוה עיניך הלא לאמונה הפיתה אתם ולא-הלו פליתם
 4 מאנו קחת מוסר חזקו פניהם מפלע מאנו לשוב: ואני
 אמרתי אך דלים הם נואלו פי לא ידעו דרך יהוה
 5 משפט אלהיהם: אלקה-לי אלהגלים ואדברה אותם
 כי המה ידעו דרך יהוה משפט אלהיהם אך המה יחדו
 6 שברו עול נתקו מוסרות: על-כן הפם אריה מיער ואב
 ערבות ישדום נמר שקר על-עריהם פל-דיוצא מהנה
 7 ימרה פי רבו פשעיהם עצמו משבותיהם: אי לואת
 אסלוח-לך פנה עובני וישבעו בלא אלהים ואשבע
 8 אותם וינאפו ובית זונה יתגודרו: סוסים מוזנים משכים
 9 היו איש אל-אשת רעהו יצהלו: העל-אלה לוא-אפקד
 נאם-יהוה ואם-בגוי אשר בזה לא תתנקם נפשי:
 10 עלו בשרותיה ושחתו ובלה אל תעשו הסירו נמישותיה

v. 2. כבירין אכן v. 7. אמלה קרי. *ibid.* כ"א ואשבע *ibid.* קמין ב"ק
 v. 8. מיונים קרי

i zobaczenie czy jest choć jeden, któryby na łaskę zasługiwał, gwoli któremu możnaby miastu przepuścić, por. Gen. 18, 26.

2. Nawet imię Boże, którego przy przysiędze wzywają nie daje rękojmi prawdy, tem mniej, gdy na inne bóstwa przysięgają.

3. Bóg szukający tylko prawdy, a tu jej nie znajdując, zmuszony był ich gromić, ale i najsurowsze środki nie pomogły — *כליתם* nie zniweczył, lecz zniósł całe zastępy ich — może aluzja do bitwy pod Megiddo.

4. Ubodzy, którzy ciężarem powszednich trosk zgnębieni, o wyższych obowiązkach życia nie myślą.

5. Ale i zamożne klasy nie były lepsze — zepsute powodzeniem opierały się woli Bożej.

6. Nazwy zwierząt drapieżnych określają tu wszystkie wroga, por. 4, 7. Hor. 18, 7. *עריבות* nie *pl.* od *ערב* wieczór, niby wilk wychodzący wieczorem na zdobycz, lecz od *עריב* step, jak równoległy wyraz *מיער* wskazuje.

7. *אי לואת* w jakim celu, z jakiego powodu. Dostatek sprowadził zepsucie, kult zmysłowy, tak że się wszyscy w domu rozwiązłości gromadzą.

11. Albowiem sprzeniewierzył Mi się wielce dom Izraela i dom Judy, rzecze Wiekuisty.

12. Zaparli się Wiekuistego, głosząc: nie On to jest! a nie przypadnie na nas niedola, a miecza i głodu nie znamy.

13. A ci prorocy przeminają z wiatrem, gdyż ów „Mówiący“ nie jest w nich; ale tak niechaj się stanie im samym!

14. Przeto rzecze tak Wiekuisty, Bóg zastępów: ponieważ głosicie mowę taką, przeto przemienię słowa Moje w ustach twoich w ogień, a naród ten w drwa, że pochłonie je.

15. Oto przywiodę na was naród z daleka, wy z domu Izraela, rzecze Wiekuisty, naród to potężny, naród odwieczny, naród, którego mowy nie znasz a nie rozumiesz co mówi.

16. Kołczan jego niby grób roztwarty; wszyscy oni mężni

17. I pochłonie użątek twój i chleb twój, pochłonie synów twoich i córki twoje, pochłonie trzody twe i rogaciznę twoją, pochłonie winograd twój i figowe drzewo twoje; opustoszy miasta twe obronne w których dufasz — mieczem.

18. Wszakże i w one dni, rzecze Wiekuisty, nie zgładzę was doszczętnie.

19. I będzie, gdy się zapytacie: Za co uczynił nam Wiekuisty, Bóg nasz, to wszystko? tedy odpowiesz im: Jakoście opuścili Mnie, a służyli bogom cudzym na ziemi własnej, tak służyć wam obcym na ziemi, która do was nie należy.

Hebrajczyków zupełnie niezrozumiałym. Por. też Ezech. 28, 7; 29, 2. gdzie wyraźnie o Scytach wspomina.

16. Strzały ich nie chybiają nigdy celu, są przeto grobem otwartym dla tych, do których są wymierzone, por. קבר פתוח גרם Ps. 5, 10. Mężni, groźni i niebezpieczni.

17. Pożeranie synów i córek jest prawdopodobnie przenośnią oznaczającą tępienie ich na wojnie, może wszakże rozpowszechniona była wiara, że rzeczywiście dzieci pożerają.

19. Przyczyna tej klęski i zapowiedź wygnania. Podobnie Dent. 29, 23.

11 כִּי לֹא לִיהוָה הַמָּה: כִּי כְגֹדַר כְּגֹדַר בְּיַד בֵּית יִשְׂרָאֵל
 12 וּבֵית יְהוּדָה נֹאמְרֵיהֶן: פָּחַשׁוּ בִיהוָה וַיֹּאמְרוּ לֹא־הוּא
 13 וְלֹא־תִכּוֹא עֲלֵינוּ רָעָה וְהָרֶב וְרַעַב לֹא נִרְאָה: וְהַנְּבִיאִים
 14 יִהְיוּ לְרוּחַ וְהַדְּבָר אֵין בָּהֶם כִּהַּ יַעֲשֶׂה לָהֶם: לִבָּן
 15 כִּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת יַעַן דִּבַּרְתֶּם אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה
 16 הַנְּנִי נְתַן דְּבָרִי בְפִיד לְאֵשׁ וְהָעַם הַזֶּה עֲצִים וְאִכְלְתֶם:
 17 הַנְּנִי מִכֹּא עֲלֵיכֶם גּוֹי מִמֶּרְחֵק בֵּית יִשְׂרָאֵל נֹאמְרֵיהֶן
 18 גּוֹי אֵיתָן הוּא גּוֹי מַעוֹלָם הוּא גּוֹי לֹא־תִדַּע לְשׁוֹנוֹ וְלֹא
 19 תִשְׁמַע מִה־יְדִבֵּר: אֲשַׁפְתּוּ פִקְבָר פְּתוּחַ כָּלֵם גְּבוּרִים:
 20 וְאִכְלָ קִצְיָרָה וְלַחֲמֹד יִאֲכְלוּ בְנֵיָהּ וּבְנֹתֶיהָ יִאֲכְלוּ צִאֲנָהּ
 21 וּבְקִרְדָּה יִאֲכְלוּ גַּפְנָהּ וְתִאֲנָתָהּ יִרְשֶׁשׁ עָרֵי מִבְּצָרִיד אֲשֶׁר
 22 אָתָה בִשְׁחַ בְּהַנָּה בְּחָרֶב: וְגַם בְּיָמִים הַהֵמָּה נֹאמְרֵיהֶן
 23 לֹא־אֲעֲשֶׂה אֶתְכֶם כָּלָה: וְהָיָה כִּי תֹאמְרוּ תַחַת מַה עָשָׂה
 24 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לָנוּ אֶת־כָּל־אֵלֶּה וְאָמַרְתָּ אֵלֵיהֶם כִּי־אֲשֶׁר
 25 עֲזַבְתֶּם אוֹתִי וְתַעַבְדוּ אֱלֹהֵי נֹכַר בְּאַרְצְכֶם בְּן תַעַבְדוּ

jest winnica symbolem Izraela, por. Jez. 5. Zd. innych pochodzi od ruro od ruro rząd winorośli, przedstawiające niby pojedyncze gminy izraelskie niszczone latorośle wewnątrz muru się znajdujące, wszakże nie wszystkie a tylko wybudane i zepsute, por. 2, 21. Jez. 18, 5.

13. Dalsze słowa ludu: Groźby proroków zwiastujących klęski okażą się pustym wiatrem, a Ten, który niby przemawia ich ustami, nie mówi przez nich — oni sami unicestwieni będą. אשר דבר zam. אשר דבר. Joz. 10, 24. 1 Sam. 9, 24. 1 Kron. 29, 17.

14. Groźby, które za pusty wiatr uważają, staną się przeto pochłaniającym wszystko ogniem.

15. Do w. 17. ekspozycja poprzedniego wiersza. Wyrok Boży spełni naród z północy. To, że przybywa zdaleka i że jest narodem starożytnym, świadczy najprzód o jego zwycięstwach, które mu dotąd drogą torowały, i następnie o jego niezłomnej potędze, która wiekom czoło stawiała. Okoliczność nareszcie, że mówi językiem niezrozumiałym, wyłącza wszelką nadzieję zawiazania układów i porozumienia się z nim. Według starożytnych kom. mowa tu o Chaldejczykach, por. Dent. 28, 49. ale tych nazywa Jez. 23, 13. narodem młodym, zaledwie istnienie rozpoczynającym, język też chaldejski nie był dla

20. Oznajmcie to w domu Jakóba, a ogłoście w Judzie temi słowy:

21. Posłuchajcie tego ludu nierozumny i bez rozwagi, którzy oczy mają a nie widzą, uszy a nie słyszą!

22. Czyżbyście się nie mieli Mnie obawiać, rzecze Wiekuisty, albo przed obliczem Mojém nie drzeć, którym ustanowił piasek granicą morza, jako kres odwieczny, którego nie przekroczy. I wzburzą się, ale nie przemogą, i zaszumią fale jego, ale nie przestąpią go.

23. Ale ludowi temu dostało się serce wyuzdane i krnąbrne, odstąpili i odeszli.

24. I nie pomyśleli w sercu swojém: Obawiajmy się też Wiekuistego, Boga naszego, który spuszcza deszcz wczesny w porze swojej, który tygodnie wyznaczone żniwa nam przechowuje.

25. Tylko winy wasze odwróciły je, tylko grzechy wasze odsunęły dobro od was!

26. Bo znajdują się w narodzie Moim niegodziwi: czyhają, jak ptaszniczy się przyczajają, zastawiają sidła, by ludzi złowić.

27. Niby klatka pełna ptactwa tak i domy ich pełne łupu chytrności; w ten sposób wzmogli się i z bogacili.

28. Roztuczyl się, zalsnili, i wezbrali też zamysłami niegodziwymi; sprawy nie sądzą, sprawy sierot, aby ją przeprowadzili, a prawa ubogich nie dochodzą.

29. Czyżbym takim nie popamiętał, rzecze Wiekuisty, czyżby nad narodem podobnym nie wywarła pomsty dusza Moja?

was trapi, to jest to waszą winą i początek kary Bożej, por. 3 3. Am. 4, 7. חקר odnosi się do חקר

26. Czyhają na niewinnych jak ptaszniczy kładący się na ziemię, aby ich ptactwo nie spostrzegło i widokiem ich nie spłoszyło שׁיך od kurczyć się, plaszczyć się, plaszczyć — כשרות tu pionowo ustawione drewno, które za najlżejszym wstrząśnięciem samotrzasku upada

27. od כלוב = כלב albo כלף zamykać, kłapa, klatka כרחה skarby podstępem zdobyte, albo też środki do zdobycia ich, n. p. fałszywe miary, wagi, Micha 6, 11.

28. Utuczeni dobróbytem lśni ciało ich od tłuszczu. Mając władzę w ręku gnębią słabych, tak że niegodziwość ich עברו zwykłą miarę złego przekraczają ויעליו od עלה przeprowadzać, subj. jest יתום aby żądanie sierot skutek odniosło.

20 זרים בארץ לא לכם: הנודו זאת בבית יעקב
 21 והשמיעוה ביהודה לאמר: שמעו-נא זאת עם-סבל
 ואין לב עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו:
 22 האותי לא-תיראו נאם-יהוה אם מפני לא תהילו אשר-
 שמתני חול גבול להם חק-עולם ולא יעברנהו ויתגעשו
 23 ולא יוכלו והמו גליו ולא-יעברנהו: ולעם הזה היה
 24 לב סורר ומורה סרו וילכו: ולוא-אמרו בלבכם נרא
 נא את-יהוה אלהינו הנתן גשם וירה ומלקוש בעתו
 25 שבעת הקות קציר ישמר-לנו: עונותיכם הפו-אלה
 26 וחמאותיכם מגעו הטוב מכם: פיי-נמצאו בעמי רשעים
 ישור פשד יקושים הציבו משחית אנשים ילפדו:
 27 ככלוב מלא עוף בן פתיהם מלאים מרמה על-כן ודלו
 28 ויעשדו: שמנו עשתו גם עברו דברי-רע הין לא-דנו
 29 הין יתום ויצליחו ומשפט אביונים לא שפטו: העל-
 אלה לא-אפקד נאם-יהוה אם בגוי אשר-בזה לא תתנקם

22. v. קמין ב"ק. 24. v. ירה קרי. 25. v. ירה "

21. Nie pojmują położenia i nie widzą go, nie zastanawiają się też nad wszechpotęgą Boga, który groźby swoje spełnić potrafi. Por. 4, 22. Jez. 6, 9. Ez. 12, 2.

22. Przykład tej potęgi, która się codzień objawia. Uczynił On drobny, lotny piasek niesprzewycięzoną zaprą dla wzburzonych fal oceanu.

23. Nie zwracają uwagi na napomnienia wieszczca i idą dalej drogą swoją, por. 6, 10.

24. W gorącym klimacie wschodnim jest regularny deszcz szczególnym wyrazem opatrności Bożej, bo głównym warunkiem życia mieszkańców, por. 14, 22. Hoz. 2, 23. Deszcz, mianowicie wczesny i późny, który doroczny sprzęt zboża w czasie między świętami przaśników a tygodni umożliwia. Otóż podobne dowody łaski Bożej nie czynią na nich wrażenia — שבעת הקות קציר zam. שבעת dosł. tygodnie ustaw żniwa, t. j. ustanowionych przez Boga tygodni żniwa, por. Ex. 23, 16; 34, 22.

25. Jeżeli teraz naturalny ten porządek przerwany został, a głód

30. Okropności, zgrozy dzieją się w tym kraju!

31. Prorocy prorokują kłamliwie, a kapłani ciemieją podług wskazań ich, a naród Mój lubuje się w tém! Ale co poczniecie u kresu tego wszystkiego?

ROZDZIAŁ VI.

1. Uchodźcie synowie Binjamina z Jerozolimy, a w Tekoa uderzcie w surmę i nad Beth-Hakerem wzniescie sygnały, bo klęska wyziera z północy i pogrom wielki.

2. Ty, nadobna i rozkoszna, giniesz, óro Cyońska!

3. Do niej przyciągną pasterze i trzody ich, rozbijają przeciw niej namioty wokoło, strawią każdy dziedzinę swoją.

4. Uszykujcie się przeciw niej do boju! Naprzód, abysmy wtargnęli jeszcze w południe! Biada nam, bo już przemija dzień, już rozciągają się cienie wieczorne!

5. Naprzód, abysmy wtargnęli w nocy i zburzyli zamki jej!

6. Albowiem tak rzecze Wiekuiasty zastępów: Wyrąbacie drzewa jej a usypcie przeciw Jerozolimie szancele! Oto miasto nawiedzić się mające! Przepelnione ono krzywdą nawskroś!

7. Jako wylewa źródło swe wody, tak wylewa i ono

2. Rmthi 2. osoba fem. z jod. paragog כח ציון vor. Inni: „zniszczyć Ja“ córkę Cyońską — נוה zam. נאה przypomina niwę, pastwisko, ztąd przejście do pasterzy w wierszu następnym.

3. Książęta nieprzyjacielscy ustawiają wokoło Jerozolimy namioty swoje a zastępy ich stratują i spustoszą wszystko. על ירו przyległe miejsce. Ex. 2, 5. Dent. 2, 37.

4. W obozie nieprzyjacielskim pobudzają się wzajemnie do energicznego natarcia. Postępy w oblężeniu są zbyt powolne i żal im, że dzień bez pożądanego skutku przemija קרב כלחה bitwę ofiarami, które przed rozpoczęciem jej składano, por. 51, 27.

5. Nawoływania do szturmów nocnego, bo pilno im położone na wyżynach baszty zdć być i miasto zburzyć.

6. Bóg sam jest niejako wodzem, który na znak eksterminacyjnej walki nawet okolicznych owocowych drzew oszczędzać nie pozwala, por. Dent. 20, 19. ענה fem. coll. odnosi się do Jerozolimy תפקיר nieosobiście, mające się nawiedzić, por. תפקיר Jez. 29, 6. כלה łączy akcent z קני całe miasto pełne korupcyi i musi dla tego ogólnej zagładzie uleść.

7. Nieprzebrany źródłem płynie coraz nowe z niej zło הקיר od קור wypływać. Inni od קרר być świeżym, chłodnym: Tak jak cysterna

נפשי⁸⁰: שמה ושערוה נהיתה בארץ: הנבאים⁸¹
נבאו בשקר והכהנים ירדו על ידיהם ועמי אהבו בן
ומה תעשו לאהריתה:

1 העזו | בני בנימן מקרב ירושלם ובתקוע תקעו שופר
ועל בית הפרם שאו משאת פי רעה נשקפה מצפון
2 ושבר גדול: הנה והמענה דמיתי בת ציון: אליה
3 יבאו רעים ועדריהם תקעו עליה אהלים סביב רעו איש
את ידו: קדשו עליה מלחמה קומו ונעלה בצהרים אוי
4 לנו כי פנה היום כי ינמו צדלי ערב: קומו ונעלה
5 בלילה ונשהיתה ארמנותיה: כי כה אמר יהוה
6 צבאות ברתו עצה ושכנו על ירושלם סללה היא העיר
7 הפקר בדה עשק בקרבה: פהקיר בור מימה בן הקרה

v. 6. ה' רפה 7. v. ביר קרי

עברים על ירו על ירויהם. 31. od ירו srogo wlaść, ciemieżyć. 2 Sam. 15, 18. albo ręka w rękę z nimi כן אהבו jak אהבתם Am. 4, 5. ludowi się to podoba, lubuje się w tém. Cóż uczynicie, aby skutki tego wszystkiego odwrócić.

Rozdział VI. Sąd Boży jest postanowiony i nie go już nie powstrzyma. Żadne wysiłki nie zmienią położenia, nie pomoże też pozorna poprawa objawiająca się w składaniu kosztownych, prowadzonych zdaleka ofiar. Nieubłagany, srogością i zawziętością technący wróg zburzy wszystko i nie oszczędzi nikogo. Kara spotka wszystkich bez wyjątku, bo i wina była powszechną. W końcu utyskuje prorok na płonność dotychczasowej działalności swojej, która mu głęboki upadek ludu ujawniła, zwrotu jednak ku lepszemu sprowadzić nie mogła.

1 Jeremjasz wzywa przedewszystkiem najbliższych ziomek swoich Binjaminitów, aby czempredzej zagrożoną oblężeniem stolicę opuścili, wskazując im drogę na południe, ku pustyni judzkiej. W Tekoa 2 Sam. 14, 3. cztery godziny na południe od Jerozolimy i w niedalekiem Bethakerem Neh. 8, 3, 14. mają sygnały trwoży pierzchającą ludność gromadzić משאר wznoszący się słup dymu במשאר Sąd. 20, 38. העזו por. 4, 6.

niecność swoją; bezprawie i grabież rozlega się w niem, przedemną ustawicznie boleść i udręczenia.

8. Przyjm przestrożę Jerozolimo, by się nie oderwała dusza Moja od ciebie, bym cię nie obrócił w pustynię, w ziemię niezamieszkaną.

9. Tak rzecze Wiekuisty zastępów: Wyzbierać wybiorą jako winograd szczyłek Izraela. Powiedz raz jeszcze ręką swą, niby winiarz nad latoroślami!

10. Kogoż jednak mam napominać i przestrzegać, aby posłuchali? Oto przytępione ucho ich, że nie mogą słyszeć! Oto słowo Wiekuistego stało się im uragowiskiem a nie mają w niem upodobania.

11. Ależ zapalczywością Wiekuistego przesycony, nie mogę jej powstrzymać. Niechaj tedy wyleje się na niemowlę na ulicy i na grono młodzieńców pospołu; bo tak mąż jako niewiasta pojmani będą, starzec wraz z sytym lat.

12. I przejdą domy ich na innych, pola i żony ich razem, bo wyciągnę rękę Moją nad mieszkańcami tej ziemi, rzecze Wiekuisty.

13. Gdyż od najmłodszego do najstarszego z nich ubiega się każdy za wyzyskiem, a od proroka do kapłana uprawia każdy kłamstwo.

14. A chcą uzdrowić ranę ludu Mojego zlekka, powtarzając: pokój! pokój! gdy pokoju niema.

15. Wstydzic się będą musieli, że ohydy spełniają; ale niema już dla nich wstydu ani rumieni się nie umieją. Przeto legną między poległymi, czasu, którego ich nawiedzą runa, rzecze Wiekuisty.

na całą ludność. Według innych zwraca się prorok do Boga, albo też odpowiada sam sobie: wylej.

12. Por. Deut. 28, 30. żony jako najdroższa własność mężów.

13. Kara będzie ogólna, bo i grzech samolubstwa, chciwości i fałszu jest powszechnym.

14. Ciężka, całemu organizmowi zagrażającą niemoc ludu traktują jako drobnostkę, wmawiając mu, że jest zdrowym, por. 4, 10. by „podług“, por. Gen. 43, 6. *נקה part. nif. fem.* od *קל* rzecz blaha, t. j. lekko, lekkomyślnie.

15. *הובישו* Chald. *למכות* *עליהן* wstydzic się powinni podobnego postępowania, por. Jez. 10, 4.

העתה חמם ושר ישמע בה על-פני תמיד חלי ומפה:
 8 הוסרי ירושלם פון-תקע נפשי ממך פון-אשימך שממה
 9 ארץ לוא נושכה: בה אמר יהוה צבאות עולל
 יעוללו כנפן שארית ישראל השב ידך כבוצר על-
 10 סלסלות: על-מי אדברה ואעידה וישמעו הנה ערלה
 אונם ולא יוכלו להקשיב הנה דברי-יהוה היה להם
 11 להרפה לא יתפצרו-בו: ואת חמת יהוה מלאתי נלאיתי
 הכיל שפך על-עולל בחוץ ועל סוד בחורים יחדו כי-
 12 גם-איש עם-אשה ילכדו זקן עם-מלא ימים: וגם-בו
 בתייהם לאחרים שדות ונשים יחדו כי-אמה את-יהי
 13 על-ישובי הארץ נאם-יהוה: כי מקטנים ועד-גדולם
 בלו בוצע בוצע ומנביא ועד-כהן כלו עשה שקר:
 14 וירפאו את-שכר עמי על-נקלה לאמר שלום! שלום!
 15 ואין שלום: הובישו בית-תועבה עשו גם-בוש לא-יבושו
 גם-הכלים לא ידעו לבן יפלו בנפלים בעת-פקדתים

v. 10. 15. קמן ב"ק

wciąż świeżo wody swe ntrzymuje, tak stara się i Jerozolima, aby nizezemne skłonności jej mieszkańców nie zatechły. Mowa tu o zwierzchności, która zło popiera i proteguje *כור* zam. *כור* — *ומכה* — *חלי* fizyczne udręczenia niawinnych, mianowicie niemoc wskutek pobicia, por. 1 Król. 22, 34. *למי על* tyle co *למי*

8. *תקע* od *יקע* = *נקע* odsuwać się, odwracać, Ezech. 28, 17, 18.

9. Raz już odbyło się winobranie, czyli uprowadzenie do niewoli; wtedy pozostała Judca jak szczyłek Izraela — teraz nastąpi ostroteczne wybieranie gron z latorośli. Słowo *השב* zwraca się do wroga, któremu Bóg rozkazuje, aby pilnie szukał — *לוליים* = *סלסלות* Jez. 18, 5. Według innych *redupl.* od *כל* kosze.

10. Prorok uskarża się, że i ta straszna zapowiedź spodziewanego wrazenia nie uczyni. *על* = *אל* Nieobrzezane, stępione ucho. Por. 4, 4. Jez. 6, 10.

11. Zniecierpliwiony bezustanném, daremném upominaniem od-czuwa prorok gniew Boży w własném wnętrzu, tak że chciałby chwilę wybuchu jego przyspieszyć. *פך* *prawdop. infinit.* *נעה* wyleje się

16. Tak rzekł Wiekuisty: stańcie po drogach i rozejrzyście się i pytajcie się o ścieżki odwieczne, która to droga do szczęścia, abyście postępowali nią, i spoczynek znaleźli dla duszy waszej! Oni wszakże powiedzieli: Nie chcemy iść po niej.

17. I ustanowiłem nad wami stróżów: Sluchajcie głosu surmy! Oni wszakże powiedzieli: Nie chcemy słuchać!

18. Przeto posłuchajcie narody i poznaj zborze, co się stanie między nimi.

19. Posłuchaj ziemi! Oto sprowadzę klęskę na naród ten, plon zamysłów ich; albowiem na słowa Moje nie zważali, a naukę Moją — wzgardzili nią.

20. Nacóż mi kadziłło, które z Szeby przychodzi, a trzcina kosztowna z ziemi odległej? Całopalenia wasze nie wzbudzają upodobania, a rzeźne ofiary wasze nie są mi przyjemne.

21. Przeto mówi tak Wiekuisty: Oto położę ludowi temu zawady, o które potykać się będą ojcowie wraz z dziećmi pospółu, sąsiad i towarzysz jego — aż wyginą.

22. Tak rzecze Wiekuisty: Oto lud nadejga z ziemi północnej, a naród wielki się budzi od krańców ziemi.

23. Łukiem i włócznią władają, okrutni oni a nie litują się, głos ich niby morze huczy, a na rumakach jeżdżą; uszykowany on jako mąż do boju przeciw tobie, córco Cyońska!

24. Słyszeliśmy wieść o nim: opadają ręce nasze, trwoga ogarnia nas, dreszcz jako rodząca!

25. Nie puszczejcie się na pola i w drogę nie wyruszajcie, bo miecz nieprzyjacielski, postrach wokoło!

21. ואברו Keri ztąd וכשלו do ורעו stanowią dalszy subj.

22. Zawadami temi są nieprzyjaciele z północy. Zarówno wyrażenie מירכתי צפון użyte o Scytach, Ezech. 39, 2. jak pojedyncze barwy obrazu wskazują, że tu nie mowa o Chaldejczykach. Ci przychodzą z מצפון z północy, 1, 14. 15. nie z krańców ziemi. Ponieważ jednak Jer. w późniejszych rozdziałach 10, 22; 13, 20. niewątpliwie o Babilończykach mówi, to trudno pod tym względem cokolwiek stanowczego orzec.

23. Zastępy nieprzyjacielskie składają się przeważnie albo też wyłącznie z konnicy uzbrojonej w łuki i lance jak Gog, Ez. 39, 3.

24. Słowa córki Cyonu przy zbliżaniu się wroga, malujące ogólny upadek ducha w kraju.

25. Rozkaz wydany przez władze Jerozolimy.

16 יִבְשְׁלוּ אָמַר יְהוָה: כִּי אָמַר יְהוָה עֲמְרוּ עַל-דַּרְכֵיכֶם
וְרֵאוּ וּשְׂאֲלוּ לְנִתְכּוֹת עוֹלָם אֵיזֶה הַדֶּרֶךְ הַטּוֹב וְלִכְבוֹדָהּ
17 וּמִצְאוּ מִרְגּוּעַ לְנַפְשְׁכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹא גִלְדִּי: וְהִקַּמְתִּי
עֲלֵיכֶם צַפִּים הַקְּשִׁיבוּ לְקוֹל שׁוֹפֵר וַיֹּאמְרוּ לֹא נִקְשִׁיב:
18 לָכֵן שָׁמְעוּ הַגּוֹיִם וַדְּעִי עֲדָה אֶת-אֲשֶׁר-בָּם: שְׁמַעִי הָאָרֶץ
19 הֲיִהְיֶה אֲנֹכִי מִבִּיא רָעָה אֶל-הָעָם הַזֶּה פֶּרִי מַחְשְׁבוֹתֵם כִּי
20 עַל-דַּבְּרֵי לֹא הִקְשִׁיבוּ וְתוֹרַתִּי וַיִּמְאַסוּ-בָהּ: לְמַה-זֶּה לִּי
לְבוֹנָה מִשְׁבַּא תְּבוּא וְקִנְיַת הַטּוֹב מֵאָרֶץ מִרְחֵק עֲלוֹתֵיכֶם
21 לֹא לְרִצּוֹן וְנִבְחִיתֶם לֹא-עֲרִבוּ לִי: לָכֵן כִּי אָמַר יְהוָה
הֲנִנִּי נָתַן אֶל-הָעָם הַזֶּה מַכְשָׁלִים וּבְשָׁלוֹ כִּם אֲבוֹת וּבְנֵים
22 יַחְדוֹ שָׁבָן וְרַעוּ יֹאבְדוּ: כִּי אָמַר יְהוָה הֲיִהְיֶה עִם
23 כָּא מֵאָרֶץ צָפוֹן וְגוֹי גָּדוֹל יַעֲזֹר מִירְבַּת-אֲרָץ: קִשְׁתַּת
וּבִידוֹן יַחֲזִיקוּ אֲבֹרֵי הוּא וְלֹא יִרְחַמוּ קוֹלָם בֵּינָם יִהְיֶה
וְעַל-סוּסִים יִרְכָּבוּ עֲרוֹךְ כְּאִישׁ לְמַלְחָמָה עֲלֵיךְ בַּת-
24 צִיּוֹן: שָׁמְעֵנו אֶת-שְׁמַעוֹ רַפּוֹ יִרְיֵנו צָרָה הַחֲזוֹקְתָנוּ הִיל
25 כִּי-לִדְרָה: אֶל-תִּצְאִי הַשָּׂדֶה וּבְהַרְדָּךְ אֶל-תִּלְכִּי כִּי הָרִב

v. 21. וואברו קרי v. 25. תצאו קרי ibid. תלכו קרי

16. Powinni byli sami się rozejrzeć t. j. rozmaite drogi postępowania rozważyć, albo doświadczonych się pytać, Dent. 32, 7. w jakim kierunku iść trzeba, aby szczęścia dostąpić עולם נתיבות drogi przeszłości, o których z doświadczenia wiadomo, dokąd prowadzą — im Zakoń, ale nie chcieli słuchać.

17. Pobudzał następnie proroków, którzy niby stróż na warcie stojąc, głosem surmy o zbliżającym się niebezpieczeństwie przestrzegali.

18. Wieszczy wzywa narody, a w szczególności zbór grzeszników izraelskich ערה jak ערת קרה aby sprawiedliwy wyrok Boży wysłuchali. Zd. innych oznacza tu ערה zbór narodów — ח' את אשר עשה את Eccl. 4, 3.

19. הורה tu prawdop. nie zakon, lecz mowa prorocza, por. הורה אלהינו Jez. 1, 10.

20. לבונה wonna żywica rosnącego w południowej Arabii dzizwa z Indyi sprowadzana, znana starożytnym wonna trzcina Calamus, por. קנה הבשם Ex. 30, 23.

26. Cóżo ludu Mojego! przepasz się worem i tarzaj się w prochu; żalobę jako po jednaku urządz sobie, płacz gorzki, gdyż nagle przypadnie łupieżca na nas!

27. Probiecą ustanowiłem cię w ludzie Moim, strażnicą, abyś poznawał i doświadczał drogi ich.

28. Wszysey oni najkrnąbrniejsi z krnąbrnych, oszczercy, miedź tylko i żelazo, wszyscy oni skażeni.

29. Rozpalił się miech, od ognia zniszczał olów; daremnie plawiono i plawiono — żli się nie wydzielili.

30. Srebrem wzgardzonóm nazywają ich, gdyż wzgardził Wiekuisty nimi.

ROZDZIAŁ VII.

1. Słowo, które doszło Jeremjasza od Wiekuistego, głosząc:

2. Stań w bramie domu Wiekuistego, i ogłoś tam słowo to, i powiedz: Słuchajcie słowa Wiekuistego wy wszyscy z Judy, którzy wchodzicie do bram tych, by ukorzyć się Wiekuistemu!

tlumnie w świątyni się zgromadził, 7, 2. a zarówno żadni ofiar kapłani, jak przychlebiający masom uczeni i fałszywi prorocy twierdzili, że samo istnienie świątyni, której żadna moc zburzyć nie może, dostateczną jest gwarancją całość i nietykalność państwa zabezpieczającą. Jeremjasz zadaje kłam tym zapewnieniom na przesądzie opartym, wskazując na świątynię w Szylo i na los dziesięciu pokoleń izraelskich. Tożsamość tej śmiałej i energicznej mowy z podaną w sumarycznym streszczeniu w rozdziale 26. która tak głębokie wrażenie wywarła, a którą Jeremjasz łatwo życiem mógł przypłacić stwierdza identyczny wstęp do obu rozdziałów i zapowiedź zburzenia świątyni, która się nigdzie już w podobnej formie nie powtarza, por. 26, 6. i 7; 14. Według *Hitziga*, *Hüvernika* i innych może jednak rozdz. 7. wcześniejszej być daty i nie jest skombinowanie go z rozdz. 26. rzeczą konieczną — przemawia zaś przeciw tej łączności już samo miejsce, które mu w układzie księgi wyznaczono.

2. Z wznoszących się coraz wyżej w formie tarasów przedsienu świątyni, prowadziło siedm bram. Ta, w której Jeremjasz przemawiał, była prawdop. wewnętrzna, „nowa“, por. 26, 10. tam stanawszy, mógł go lud, w niżej położonych przedsieniach zgromadzony, słyszeć. Dzień, z którego prorok dla publicznego wystąpienia skorzystał był jednym z ważniejszych świąt uroczystych, w których lud ze wszystkich miast Judei, por. 26, 2. do Jerozolimy splywał.

26 לַאֲיֵב מְגוֹר מִסָּבִיב: בַּת־עַמִּי הִגְרִי־שָׁק וְהַתְּפִלְשִׁי בְּאֶפֶר
אֲבֵל יַחִיד עֲשִׂי־לְךָ מִסֵּפֶר תִּמְרוּרִים כִּי כְּתָאֵם יָבֵא
27 הַשֹּׁדֵד עָלֵינוּ: כַּחֲזוֹן נִתְתִּיד כְּעַמִּי מִבְּצֵר וְתִדַע וּבַחֲנֹתָ
28 אֶת־הַרְפֶּם: כָּלֵם סְרִי סוֹרְרִים הִלְכִי רַכִּיד נְחֹשֶׁת וּבְרוֹז
29 כָּלֵם מִשְׁחִיתֶם הַמָּה: נָחַר מִפֶּה מֵאֲשֶׁתֶם עֲפָרַת לְשׁוֹן
30 צִרְף צִרוּף וְרָעִים לֹא נִתְקִנוּ: כִּסְתָּ נִמְאֵם קָרְאוּ לָהֶם כִּי־
מֵאֵם יְהוָה בְּרָם:

1
2 הַדְּבַר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יְרֵמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר: עֲמֹד
בְּשַׁעַר בֵּית יְהוָה וּקְרֵאתָ שָׁם אֶת־הַדְּבַר הַזֶּה וְאָמַרְתָּ
שְׁמַעוּ דְבַר־יְהוָה כָּל־יְהוּדָה הַבָּאִים בְּשַׁעְרֵים הָאֵלֶּה

v. 26. קמץ כעשמה v. 29. מאש הם קרי

26. Por. 4, 8. Micha 1, 10. Am. 8, 10. Zach. 12, 10.

27. Rozpamiętywania proroka o dotychczasowej płonnej działalności swojej. Zadaniem jego było postępowanie ludu wypróbować i ocenić, ale rezultat był smutny — nie znalazł żadnego szlachetnego metalu. *לעמי מבצר* jak 1, 18. Według innych *לעמי מבצר* „dla narodu pozabawionego złota“ zam. *למבצר* Ij. 23, 24. jest to jednak wogóle znaczenie niepewne.

28. Krnąbrni w najwyższym stopniu, por. *רעה רעהם* Hoz. 10, 15. *משחיתים* skażeni, Jez. 1, 4.

29. Próba trwała tak długo, aż się sam miech rozpalił, olów też, który roztopiający dla wydzielenia i zabsorbowania żużli dodawał ostatecznie się wyczerpał, a jednak nie ukazała się choćby odrobina czystego srebra — *נחר* od *חרר* Miech wedle *Kimchi* obraz płuc i krtani proroka, który daremnie nawoływał, por. *נחר גרוי* Ps. 68, 4. *בוזן* tyle co *צרוף* jak *בוזן* zam.

30. Bóg rzekł się dalszych prób oczyszczenia tego ludu, z którym nic począć nie można

Rozdział VII. Z rozdziałem tym rozpoczyna się odrębna mowa, zawierająca wraz z trzema następnymi rozdziałami nowy szereg napomnień przeciw bałwochwalstwu i panującemu powszechnie zepsuciu. Zdaniem *Venemij*, *Ewald*a i innych mamy tu przed sobą ową słynną mowę, wypowiedzianą w pierwszych czasach Jojakima, kiedy lud celem uproszenia łaski Bożej i uchronienia się od groźących klęsk

3. Tak rzecze Wiekuisty zastępów, Bóg Izraela: Poprawcie drogi i postępkі wasze. a pozwolę wam mieszkać na miejscu tém.

4. Nie polegajcie na słowach kłamliwych, gdy powiadają „przybytek Wiekuistego przybytek Wiekuistego!” przybytkiem Wiekuistego to oni sami!

5. Chciejcie raczej szczerze poprawiać drogi i postępkі wasze! Jeżeli postaracie się sprawiedliwie rozsądzać między ołowikiem a bliźnim jego,

6. Jeżeli cudzoziomeca, wdowy i sieroty nie będziecie krzywdzili, a krwi niewinnej nie wylewali na miejscu tém, i za bóstwami cudzemi nie postępowali, na zgubę waszą, —

7. Wtedy pozwolę wam mieszkać na miejscu tém, na ziemi, którą oddałem ojcom waszym na wieki wieków.

8. Ale otó polegacie na słowach kłamliwych, które do niczego nie posłużą.

9. Czyżby wam krasó i zabijać i cudzołożyć, i krzywo przysięgać i kadzić Baalowi i postępować za bóstwami cudzemi, którychście nie znali,

10. I następnie przyjsć i stanąć przed obliczem Mojém w domu tym, nad którym mianowane imię Moje, i powiedzieć: Jesteśmy zbawieni! by dalej spełniać wszystkie te obmierzłości?

11. Czyż jaskinią łotrów stał się dom ten, nad którym mianowane imię Moje, w oczach waszych? Ale otó i Ja to widzę, rzecze Wiekuisty.

12. Bo znajdźcie też do miejsca mojego, które w Szylo,

obmierzłość wymienionych występów, por. *Hoz. 4, 2.* tyle co *התגבו* itd.

10. Niedorzeczném jest mniemanie, że podobna służba Boża od grozących niebezpieczeństw ocali.

11: Z postępowania ich sądząc, jest dom Boży w ich oczach przytułkiem dla opryszków, i rzeczywiście widzi i Bóg tylko zgrażę zbrodniarzy w tym domu.

12. Po uprowadzeniu arki przymierza przez Filistynów, za czasów Elega 1 Sam. 4, 17. znika ślad świątyni w Szylo. Może wszakże być, że w późniejszych czasach odbudowaną została i że ją Assyryjczycy na nowo zburzyli. Zdaje się, że prorok tę ostatnią katastrofę za pouczający przykład stawia. O przybytku zboru, przeniesionym najprzód do Nob, 1 Sam. 21, 22. a następnie do Gibeonu 2 Kron 1, 3 nie może tu wedle *Hitziga* być mowy.

3 להשתחוות ליהוה: כה-אמר יהוה צבאות אלהי ישראל
 4 היטיבו דרכיכם ומעלליכם ואשפנה אתכם במקום
 5 הזה: אל-תבטחו לכם אל-דברי השקר לאמר היכל
 6 יהוה היכל יהוה היכל המה: פי-אם-היטיב
 7 תיטיבו את-דרכיכם ואת-מעלליכם אם-עשו תעשו
 8 משפט בין איש ובין רעהו: גר יתום ואלמנה לא תעשקו
 9 ודם נקי אל-תשפכו במקום הזה ואחרי אלהים אחרים
 10 לא תלכו לרע לכם: ושפנתי אתכם במקום הזה
 11 בארץ אשר נתתי לאבותיכם למן-עולם ועד-עולם:
 12 הנה אתם בטחים לכם על-דברי השקר לבלתי הועיל:
 13 הנגב ונאף והשבע לשקר וקטר לבצעל והלך
 14 אחרי אלהים אחרים אשר לא-ידעתם: ובאתם ועמדתם
 15 לפני בבית הזה אשר נקרא שמי עליו ואמרתם נצלנו
 16 למען עשות את-כל-התועבת האלה: המערת פראים
 17 היה הבית הזה אשר-נקרא שמי-עליו בעיניכם גם אנכי
 18 הנה ראיתי נאם-יהוה: פי לכונן אל-מקומי אשר

נחה באתנה v. 10.

3. Przewodnia myśl całej mowy: przyszłość narodu i dalsze ostanie się jego w kraju zależy wyłącznie od własnego jego zachowania się, por. *במקום הזה* w. 7.

4. Nie ufajcie złudnym zapewnieniom kapłanów, że świątynia zburzoną być nie może, jak się za Chiskjasza, w wojnie z Sanberybem okazało, bo opieka Boża, nad widomą siedzibą Swą roztoczona, jest tylko warunkowa, od postępowania ludu zależną. Im zaś nie idzie wogóle o świątynię, lecz o siebie, o własną swą chciwość i prywatę. Inni odnoszą *המה* do całego kompleksu budowli, świątynię składających.

6. Nie w bękam *הזה* w tej świątyni, lecz na tej ziemi.

7. Por. *Ex 20, 12.*

8. Prorok powtarza raz jeszcze przestrożę, w wierszu 4. wypowiedzianą.

9. Czyż podobne moralne rozprzeżenie daje się z służbą Bożą pogodzić i czyż taka służba Boża zdolna społeczeństwo podźwignąć i od upadku ochronić? Słowa w trybie bezokolicznym akcentują

gdziem umieścił był imię Moje przedtém, i zobaczcie com mu uczynił, dla niegodziwości ludu Mego, Izraela.

13. Otóż teraz, ponieważ dopuszczacie się wszystkich tych czynów, rzecze. Wiekuisty, i jakkolwiek napominałem was, ustawicznie napominając, a wyście nie słuchali, a wzywałem was, a wyście nie odpowiadali.

14. Przeto uczynię domowi temu, nad którym mianowane imię Moje, na którym polegacie, i temu miejscu, które oddałem wam i ojcom waszym, jakom uczynił Szylo.

15. I odrzucę was z przed oblicza Mojego, jakom odrzucił wszystkich braci waszych, cały ród Efraima.

16. Ty zaś, nie módl się za narodem tym, ani podnoś za nimi skargi ni błagania, i nie nalegaj na Mnie, albowiem nie wysłucham cię!

17. Alboż nie widzisz co wyprawiają w miastach Judy i po ulicach Jeruzolimy?

18. Dzieci zbierają drwa, a ojcowie rozniecają ogień, a kobiety rozczyniają ciasto, aby przygotować ołatki dla królowej nieba i wylewać zalewki bóstwom cudzym, aby czynić na przekór Mnie.

19. Ale czyż czynią Mnie na przekór, rzecze Wiekuisty, czyż nie raczej sobie samym, ku hańbie oblicza swego?

20. Przeto rzecze tak Pan, Bóg: Oto gniew i rozjątrzenie Moje wyleje się na to miejsce, na ludzi i na bydło, na drzewa polne i na plon ziemi, i płonąć będzie a nie zagaśnie.

21. Tak rzecze Wiekuisty zastępów, Bóg Izraela: Całopalenia wasze dołączcie do rzeźnych ofiar waszych, a spożywajcie je jako mięso!

20. Deszcz ognisty pochłonałby to wszystko jak niegdyś Sodome, ale zastąpi go wróg, por. 5, 17. który ludzi i bydło wytępi, drzewa wytnie itd.

21. Wedle obowiązującego rytuału nie wolno było z całopalenia nie spożywać — ale Bóg i tych nie żąda i mogą je wraz z rzeźnymi ofiarami jak pospolite mięso zjadać, a raczej jak Luter słusznie tłumaczy pożerać, bo niema nic w tem świętego.

בשילולו אשר שבנתי שמי שם בראשונה וראו את אשר-
 עשיתי לו מפני רעת עמי ישראל: ועתה יען עשותכם 13
 את-כל-המעשים האלה נאם-יהוה ואדבר אליכם השכם
 ודבר ולא שמעתם ואקרא אתכם ולא עניתם: ועשיתי 14
 לבית אשר נקרא שמי עליו אשר אתם בפתים בו
 ולמקום אשר-נתתי לכם ולאבותיכם כאשר עשיתי
 לשלול: והשלכתי אתכם מעל פני כאשר השלכתי את- 15
 כל-אחיכם את כל-זרע אפרים: ואתה אל-תתפללו 16
 בעד-העם הזה ואל-תשא בעדם רנה ותפלה ואל-תפגע-
 בי כיראינני שמע אתך: האינך ראה מה המה עשים 17
 בערי יהודה ובהוצות ירושלים: הבנים מלקטים עצים 18
 והאבות מבערים את-האש והנשים לשות בצק לעשות
 פונים למלכת השמים והפך נסכים לאלהים אחרים
 למען הכעסני: האתי הם מבעסים נאם-יהוה הלא 19
 אתם למען בשת פניהם: לכן כה-אמר אלני 20
 יהוה הנה אפי וחמתי נתת אל-המקום הזה על-האדם
 ועל-הבהמה ועל-עץ השדה ועל-פרי האדמה ובערה
 ולא תכבה: *כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל 21

v. 21. המטרת זו.

15. Na świątynię, Jeruzolimę i całe państwo judzkie przyjdzie ten sam koniec, jaki przyszedł na Szylo i na Efraim. Odrzucę z przed oblicza, wypędzę z kraju, por. 10, 18; 24, 5. Deut. 29, 27.

16. Żadne prośby, żadne ofiary, por. w. 21. nie odwrócą kaźni, przeznaczoną niepoprawnym tym bałwochwalcom.

18. מלכת w formie נקרת prawdopodobnie słońce albo księżyc, por. Gen. 1, 16. לממשלת Gen. 1, 16. לשמש ולירח Jer. 8, 2. Zd. innych Astarta fenicka, obsługiwana głównie przez kobiety — כוונה od כון przyrządzać, wedle Rassi formy gwiazdy kołacej, głównie rodzynkami przyprawiane cześć bóstwa ofiarowano. Hoz. 3, 1. które wraz z odpowiednimi zalewkami na cześć bóstwa ofiarowano.

19. Skutki spadną tylko na nich samych, na ich tylko obliczu odbije się hańba, którą sobie gotują.

22. Gdyż nie mówiłem z ojcami waszymi, anim przykazał im w dzień, którego wywiódł ich z ziemi Micraim w sprawie całopaleń i ofiar rzeźnych.

23. Lecz to tylko przykazałem im mówiąc: Słuchajcie głosu mego a będę wam Bogiem, a wy będziecie Mi ludem, a postępujcie ściśle po drodze, którą przykazuję wam, aby się wam dobrze wiodło.

24. Ale nie usłuchali i nie skłaniali ucha swego, lecz postępowali za podszeptami i pożądlivością serca swojego zepsutego, a odwrócili się do Mnie karkiem a nie obliczem.

25. Od dnia, którego wyszli ojcowie wasi z ziemi Micraim, aż po dzień dzisiejszy, posyłałem do was wszystkie sługi moje, proroków, za każdym dniem niestrudzenie wysyłając.

26. Ale nie usłuchali Mnie i nie skłaniali ucha swego, i czynili upornym kark swój, a postępowali gorzej jeszcze niż ojcowie ich.

27. Ale choć powtórzysz im wszystkie te słowa, nie usłuchają cię, choć będziesz wołał do nich, oni nie odpowiedzą ci;

28. Wtedy powiesz o nich: Ten jest lud, który nie usłuchał głosu Wiekuistego, Boga swojego, a nie przyjął napomnienia — znikła prawda i odjęta została z ust ich!

29. Zetnij wieniec włosów twoich, i rzuć go, i podnieś na nagich wierzchołkach pieśń żałobną! gdyż porzucił Wiekuisty i opuścił ten ród, wzniecujący zapalczliwość Jogo.

30. Albowiem czynili synowie Jehudy co złem jest w oczach Moich: stawiali ohydy swoje w domu, nad którym mianowane jest imię Moje, aby go skalad.

26. Ojcowie na pustyni, w wierszu 24. wymienieni.

27. Nie usłuchają cię, jak dotąd nikogo nie słuchali.

28. Por. 2, 11. Z ust ich kłamstwem i fałszem skażonych, por. 5, 1. 2.

29. Judea, matka niegodziwych synów, powinna na znak żałoby zawczasu włosy swe obciąć i na ziemię rzucić, bo synowie ci pójdą niechybnie na wygnanie, por. 6, 26; 16, 6. Micha 1, 16.

30. Za czasów Menassy 2 Król. 21, 4. Chociaż Jozjasz posągi te z świątyni wyrzucił i ustawione w niej ołtarze zburzył, nie wykończył tem zupełnie bałwochwalstwa, tak że nieusmierzony gniew Boży wciąż jeszcze płonie, por. 2 Król., 23, 26; 24, 5.

22 עלותיכם ספו על זבחיכם ואכלו בשר: פי לא דברתי

את אבותיכם ולא צויתים ביום הוציא אותם מארץ

מצרים על דברי עולה ונבח: פי אם את הדבר הזה

צויתי אותם לאמר שמעו בקולי והייתי לכם לאלהים

ואתם תהיו לי לעם והלכתם בכל הדרך אשר אצוה

אתכם למען ייטב לכם: ולא שמעו ולא המו את-אזנם

וילכו במעצות בשררות לבם הרע והיו לאחור ולא

לפנים: למן-היום אשר יצאו אבותיכם מארץ מצרים

עד היום הזה ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים

יום השפם ושלח: ולא שמעו אלי ולא המו את-אזנם

ויקשו את ערפם הרעו מאבותם: ודברת אליהם את-

כל הדברים האלה ולא ישמעו אליך וקראת אליהם

ולא יענוכה: ואמרת אליהם זה הגוי אשר לא שמעו

בקול יהוה אלהיו ולא לקחו מוסר אבדה האמונה

ונכרתה מפיהם: גוי נורף והשליכי ושא על-

שפים קינה פי מאם יהוה ניש את דור עברתו: פי

עשו בגני-יהודה הרע פעיני נאם-יהוה שמו שקוציהם

ירמיהו v. 22.

22. Przymierze zawarte u stóp Synaju nie zasadza się na kulcie ofiarnym, który był tylko mostem rzuconym między pogaństwem a monoizmem — w dokladu niema o nim mowy. — Warunkiem przymierza było prawo moralne, to abyście byli narodem świętym, wzorem dla wszystkich plemion ziemi, Ex. 19, 6. Podobne przeciwstawienie rytuału do prawa etycznego por. w. 9. Am. 5, 21. Hoz. 6, 6 Jez. 1, 10. Micha 6, 6. ביים w czasie jak 11, 4; 31, 32. i t. d. Wniosek wyprowadzony przez niektórych z tego miejsca, że Jeremjasz wcale rytuału Mojżeszowego, a tém samém pierwszych ksiąg Mojżesza nie znał, jest nieuzasadniony, możnaby tę samą logikę i do księgi piątej zastosować, która również przepisy rytualne zawiera, a jednak posługuje się on często całemi zdaniem zapożyczonemi z tej księgi.

24. סבב לאחור היה אחור Ps. 114, 3, 5.

25. תיש איש איש כל יום ויום, ustawicznie, por. איש איש כל יום ויום השבט.

31. I zbudowali wyżyny w Tofeth, w dolinie Ben-Hinnom, aby palili synów swych i córki w ogniu, czego nigdy nie rozkazał, a nie przeszło przez myśl Moją.

32. Dla tego oto nadejdą dni, rzecze Wiekuisty, a nie będą tego nazywali więcej Tofeth i doliną Ben-Hinnom, lecz doliną mordu, a będą chowali w Tofeth dla braku miejsca.

33. I pójdą zwłoki tego ludu na żer ptactwu nieba i zwierzowi ziemi, a nikt nie spłoszy.

34. I przerwę w miastach Judy i na ulicach Jerozolimy głos radości i głos wesela, głos oblubieńca i głos oblubienicy, bo w pustkowiu się obróci ziemia.

ROZDZIAŁ VIII.

1. Tegoż czasu, rzecze Wiekuisty, wyrzucą kości królów Judy, i kości książąt jego, i kości kapłanów, i kości proroków, i kości mieszkańców Jerozolimy z grobów ich.

2. I rozrzuca je przed słońcem i księżycem i całym zastępem nieba, które sobie upodobali, i którym służyli, i za którymi postępowali, i których się radzili, i przed którymi się korzyli; nie sprzątną ich i nie pogrzebią, mierzwą dla roli będą.

3. A jednak będzie pożądaną śmierć taka, niż życie całemu szczerbatkowi tych, którzy pozostaną z tego rodu niegodziwego, którzy pozostaną we wszystkich tych miejscach, do których ich rozproszyłem, rzecze Wiekuisty zastępów.

4. I oświadczysz im: Tak rzecze Wiekuisty: Alboż się

Rozdział VIII. 1. Onego czasu, por. 7, 32. wydobędą wiedzeni zemstą, albo ochciwi kosztowności zwycięzcy ciała dawno pochowanych wielkich Judei, niegdyś dumnych z wspaniałości i trwałości grobów, które sobie za życia przygotowali, Jez. 22, 16.

2. Wtedy pokaze się naocznie co ten kult Baala i Astarty im przyniosł i jaką sromotą jeszcze pó śmierci ich otacza.

3. Rozproszone szczerbatki zaś, które z ogólnej katastrofy ocalają, życzyć sobie będą raczej śmierci niż życia w niewoli i hańbie, która ich czeka.

4. Skarga na krnąbrną wytrwałość w złem, w formie porównania. Jeżeli kto pada, czy już nigdy nie powstaje? jeżeli się kto odwraca w jedną stronę, czy się już nigdy nie zwróci w drugą?

בבית אשר נקרא שמי עליו לשמא: וכגו במות התפת 31
אשר בגיא בין הרים לשרף את בנייהם ואת בנותיהם באש
אשר לא צויתי ולא עלתה עד לפי: לכן הגה ימים 32
באים נאם יהוה ולא יאמר עוד התפת וגיא בין הרים
כי אם גיא ההרגה וקברו בתפת מאין מקום: והיתה 33
נבלת העם הזה למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ
ואין מחריר: והשפתני מערי יהודה ומחצות ירושלים 34
קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול בלה כי לחרפה
תהיה הארץ:

ח.

1 בעת ההיא נאם יהוה ויציאו את עצמות מלכי יהודה
ואת עצמות שריו ואת עצמות הכהנים ואת עצמות
הנביאים ואת עצמות ושבי ירושלים מקברייהם: וישטחום
לשמש ולירח ולכל צבא השמים אשר אהבו ואשר
עבדום ואשר הלכו אחריהם ואשר דרשום ואשר
השתחוו להם לא יאספו ולא יקברו לדמן על פני האדמה
יהיו: ונבחר מות מחיים לכל השארית הנשארים מן
המשפחה הרעה הזאת בכל המקומות הנשארים אשר
4 הירחתיים שם נאם יהוה צבאות: ואמרת אליהם בה

ibid. קרי ויציאו v. 1.

31. Zdanem jednych od nich plwać, Ij. 17, 6. według innych od nich będąc, którym krzyk palonych na cześć Molocha 2 Król. 7, 31; 23, 10. dzieci zagłuszano. Prawdopodobniej jednak to samo co opana ognisko, Jez. 30, 33 od nana piec, chaldejskie נאנא. Znajdowało się to ognisko w dolinie ben Hinnon na połud. stronie Jerozolimy, ztąd znana nazwa piekła, Gehenna. לא צויתי w znaczeniu „com surowo zakazał“ Deut. 17, 3. por. też Lev. 18, 21.

32. Miejsce zbrodni będzie i miejscem kaźni, na którym zabitych pogrzebią.

33. Ponieważ wszystkich tam pochować nie będzie można. Nikt nie spłoszy, dla braku mieszkańców, por. 2 Sam. 21, 10.

pada a nie powstaje więcej? a jeżeli się kto odwrócił, czyż się już nigdy nie nawróci?

5. Czemuż się odwrócił ten lud Jerozolimy odstępstwem uporczywem, uchwycili się obłudy, wzbraniają się nawrócić?

6. Ale wsłuchiwałem się i słyszałem, nic szczerzego nie mówią, niemasz ktoby żałował niecnosci swojej, ktoby rzekł: Cóżem uczynił! Każdy mknie w zapędzie swoim jako rumak rozhukany w boju.

7. I bocian w przestworzu zna pory swoje, i synogarlica i jaskółka i żóraw przestrzegają czasu przylotu swego — ale lud mój nie zna prawa Wiekuistego.

8. Jakże wam twierdzić: mądrzy jesteśmy, a nauka Wiekuistego przy nas! Zaprawdę, ale w fałsz zamienił ją kłamliwy rylec pisarzy!

9. Pohańbieni będą mędracy, zgnębieni i usidleni; oto słowem Wiekuistego pomiatali, i jakaż im tedy mądrość została?

10. Przeto oddam żony ich innym, pola ich następcom, bo od najmłodszego do najstarszego ubiega się każdy za wyzyskiem, od proroka do kapłana uprawia każdy kłamstwo.

11. A chcą uzdrowić ranę ludu Mojego zlekka, powtarzając: pokój! pokój! gdy pokoju niema.

12. Wstydzić się będą musieli, że ohydy spełniają, ale niema dla nich wstydu, rumienić się nie umieją. Przeto lęgną między poległymi — czasu nawiedzenia swego runa, rzeczce Wiekuisty.

13. Zglądze, zglądze ich, rzeczce Wiekuisty; nie zostało grona na latorośli ani figi na drzewie figowém, i liść zawiadł, a ustanowiłem już tych, którzy ich uniosą.

9. Sromotny koniec ujawni całą nicość ich mądrości, która do niczego nie posłuży.

10. W. 10—12 stanowią swobodną reprodukcję wierszy, 6, 13—15. Sept. je opuszczają.

13. Z ogólnej owej klęski nikt i nie nie ujdzie אָפּ od אָף z inf. od אָפּ porywać, zniweczyć, zniszczyć wszystko doszczętnie — יעברום oddam ich tym, którzy jak rzeka ich uniosą, albo zaleją ich ziemię, Jez. 8, 8. Inni: a naukę, którą im dałem, przekroczyli ją. Emendacja אָפּי אָפּי zbiórę plon ich jest nader wątpliwa, plonu tu bowiem niema, אָפּי zaś znaczy czas zbioru, a nigdy zbiór.

אָמַר יְהוָה הִיפְּלוּ וְלֹא יָקוּמוּ אִם-יָשׁוּב וְלֹא יָשׁוּב: מִדּוֹעַ
שׁוֹבְבָה הָעַם הַזֶּה וְיִוָּשְׁלוּ מִשִּׁבְחָה נִצָּחַת הַחַיִּיקוּ בַּתְּרַמִּית
6 מֵאֲנִי לְשׁוֹב: הִקְשַׁבְתִּי וְאִשְׁמַע לֹא-יָבֹן וְדַבְּרוּ אִין אִישׁ
נָחַם עַל-רַעְתּוֹ לֵאמֹר מָה עֲשִׂיתִי כִּלְהַ שֵׁב בְּמַרְצוֹתֵם
7 כְּסוּם שׁוֹמֵם בְּמַלְחָמָה: גַּם-חִסְדָּה בְּשָׁמַיִם יִדְעָה
מִזְעֵדִיָּה וְתֹר וְסוֹם וְעִגּוֹר שָׁמְרוּ אֶת-עֵצַת בְּאֵנָה וְעַמִּי
8 לֹא יָדְעוּ אֶת מִשְׁפַּט יְהוָה: אֵיכָה תֹאמְרוּ חֲכָמִים אֲנַחְנוּ
וְתֹרַת יְהוָה אֲתָנוּ אֲבֹן הַנֶּה לְשִׁקֵּר עֲשֵׂה עִם שִׁקֵּר
9 סִפְרִים: הִבְשׂוּ חֲכָמִים חֲתוּ וַיִּלְכְּדוּ הַנֶּה בְּדַבְרֵי-יְהוָה
מֵאֲסוּ וְחֲכַמְתֶּם-לָהֶם: לָבוּ אֲתָן אֶת-נִשְׁיָהֶם לְאַחֲרִים
10 שְׂדוֹתֵיהֶם לְיֹרְשִׁים כִּי מִקְמוֹן וְעַד-גְּדוֹל כִּלְהַ בַּצַּע בַּצַּע
11 מִנְּבִיא וְעַד-בַּהֵן כִּלְהַ עֲשֵׂה שִׁקֵּר: וַיִּדְבְּרוּ אֶת-שִׁבְרַת
12 עַמִּי עַד-נִקְלָה לֵאמֹר שָׁלוֹם וְשָׁלוֹם וְאִין שָׁלוֹם: הִבְשׂוּ
כִּי תִזְעַקְבָה עֲשׂוּ גַם-בְּיוֹשׁ לֹא-יִבְשׂוּ וְהַקְּלִם לֹא יִדְעוּ לָבוּ
יִפְּלוּ בְּנַפְלִים בַּעַת פְּקַדְתֶּם יִכְשְׁלוּ אָמַר יְהוָה:
13 * אָסַף אֶסְיִפֶם נֹאם-יְהוָה אִין עֲנָבִים בְּנֶפֶן וְאִין תְּאֵנִים

v. 5. פתח באתחא v. 6. קמין בפשטא ibid. כמרוצתם ק' v. 7. וטום ק'
v. 9. קמין ב'ק' ה' v. 11. חכר א' v. 12. קמין ב'ק' v. 13. הפטרות מ' כאב

5. adj. ciągly, trwały הרמית od נָקָה w piel oszukiwać, Gen. 29, 26.

6. Wsłuchiwałem się pilnie, czekając na słowo skruchy, ale cała istota tego ludu jest fałszywa — שָׁמָּה używa się zarówno o bystrym biegu rzeki, jak konia, tu o ślepym zapędzie konnicy przy ataku wojennym.

7. Bezmyślne nawet ptactwo przestrzega zakreślonego sobie przez Boga porządku, wracając do porzuconego gniazda w właściwej porze עֲנַב, עֲנַב por. Jez. 38, 14.

8. Jakże mogą przy podobnej nieświadomości chlubić się poznanie prawa Bożego. Rozpisując się o formach rytualnych i kulturalnych — w przeciwstawieniu do treści i celu słowa Bożego דַּבַּר ה' w następnym wierszu — mniemają, że są w posiadaniu tej mądrości, która ich od wszelkich klęsk uchroni, ale jest to czoza robota. Może tu mowa o Soferach, Ezra bowiem nie był pierwszym Soferem, por. Ezr. 7, 6, 11.

14. Na cóż tu bawimy jeszcze? Zgromadźcie się a schrońmy się do miast obronnych i wygińmy tam; gdyż Wiekuisty, Bóg nasz wydał nas na zagubę, i napoi nas wodą, zatrutą — bośmy zgrzeszyli Wiekuistemu!

15. Czekaliśmy pokoju, ale dobro nie przyszło, na czas ocalenia, a tu przerażenie.

16. Od Dan słyhać już parskanie koni jego, od głośnego rżenia jego rumaków drży cała ziemia; oto nadciągają, aby pochłonąć ziemię i co ją napełnia, miasto i osiadłych w niém.

17. Bo oto puszczam na was żmije, jaszczurki, przeciwi którym niemasz zaklęcia, aby kąsały was, rzecze Wiekuisty.

18. Ukojenia dla smutku. mojego! Serce we mnie boleje!

19. Oto odgłos łkania córki ludu Mojego z ziemi dalekiej! Czyż niema Wiekuistego w Cyonie? alboż nie stało króla jego w nim? „Czemu jątrzyli Mnie posagami swoimi, małżonkami cudzemi!“

20. Przeminięło żniwo, skończyło się lato, a myśmy nie wspomóżeni!

21. Wobec skruszenia córki ludu mojego skruszony jestem; w żalobie chodzę, strętwienie ogarnęło mnie.

22. Czyż niema już balsamu w Gilead, albo czyż lekarza nie stało tam? Bo czemu nie powiodło się uzdrowienie córki ludu mojego?

23. O, gdyby też była głowa moja strumieniem, a oko moje źródłem łez, abym płakał dniem i nocą nad poległymi córki ludu mojego!

Zd. *Steinb.* Staram się przewyciężyć smutek mój, *בלג=בלג* przebijając, natężyć sily dla pokonania czegoś; w formie chald. jak *משחתית* por. *Ezech.* 8, 16. zam. *השחתית* 2 Król, 5, 18.

19. Jęki pędzonych do niewoli, pytających się czy już niema Boga, któryby ich ocalić mógł — i odpowiedź jaką na to otrzymują.

20. Dalsze słowa ludu na obczyźnie, oczekującego daremnie wyzwolenia, zd. niektórych pomocy egipskiej. Od wiosny do jesieni, prawdop. zwrot przysłowiowy zastosowany do lat nieurodzajnych.

21. Znów skarga proroka.

22. Żmije od *נחש* przedłużać się, pokr. z *נחש* wiązać, bandaż w znaczeniu poprawa, por. *ארכה לחמת ירושלים* Neh. 4, 1. *ארכה למלכות* 2 Kron. 24, 18. tu jak *ארכה* Jez. 58, 8. Według *Flaisiera* świeże ciało na miejscu gojącej się rany, arab. *arika*, ztąd *עלה*=*צמח*.

23. Okiem duszy widzi już prorok ojczyznę swoją zwłokami poległych pokrytą i obawia się, czy nie zbraknie mu łez, aby cały ogrom przenikającego go bólu wynurzyć.

14. בתאנה והעלה נבל ואתן להם יעברום: עלמה אנחנו

ישבים האספו ונבוא אל ערי המבצר ונדמה שם כי יהיה

15. אלהינו הדפנו וישקנו מיראש כי הטאנו ליהוה: קנה

16. לשלום ואין טוב לעת מרפה והנה בעתה: מדן נשמע

נחרת סוסיו מקול מצהלות אפיריו העשה כל הארץ

17. ויבואו ויאכלו ארץ ומלואה עיר וישבי בה: כי הנני משלח

בכם נחשים צפענים אשר אין להם לחש ונשכו אתכם

18. נאסיהוה: מבליגתי עלי יגון עלי לבי דני: הנה

19. קול שועת בת עמי מארץ מרחקים יהיה אין בציון אס

מלכה אין בה מדוע הכעסוני במסליהם בהבלי נכר:

20. עבר קציר בלה קיץ ואנחנו לוא נושענו: על שבר בת

21. עמי השברתי קדרתי שמה החזקתני: הצרי אין בגלעד

22. אסרפא אין שם כי מדוע לא עלתה ארכת בת עמי:

23. מידתן ראשי מים ועיני מקור המעה ואכבה יומם ולילה

את הללי בת עמי:

v. 15. במקום א' v. 21. פחה באתנה

14. Prorok uobecnia sobie przyszly czas trwogi, i powtarza słowa zaskoczonego przez nieprzyjaciół ludu, który bez promienia nadziei, z rozpaczą w sercu do twierdz się chroni, por. 4, 5. I wygińmy tam od głodu i zarazy *נבוא* od *נבוא* z redupl. pierwotnej litery, każde nain wychylił kielich goryczy.

15. Dalsze słowa ludu: Czekaliśmy uzdrowienia naszych dolegliwości, ale zamiast spodziewanego szczęścia przyszła trwoga, którą nagle najście wroga rozsiewa, por. 14, 19.

16. Inwazja przychodzi z północy, por. 4, 15; 6, 22. *נשמע perf. nif. masc.* przed subjektem *אפיר* równolegle do *בט* silne rumaki Palestyny.

17. Z powodu poprzedniej wzmianki o truciznie, w. 14 porównywa prorok nieprzyjaciół do jadowitych gadów, które niczem ubłagać się nie dadzą, w których żadne środki uczucia litości nie wzbudzą, por. Jez. 13, 18. Ps. 58, 5

18. Głęboka boleść proroka nad nieuniknionym upadkiem narodu swojego — *מבליגתי n. verb. fem.* od *בלג* w arabs. świecić, jasno, spokojnie spoglądać, a zatem ucieszenie, ukojenie, por. Jj. 9, 27. Ps. 39, 14.

ROZDZIAŁ IX.

1. Gdyby też dał mi kto na pustyni gospodę pielgrzymią, abym opuścił lud mój, i odszedł od nich; gdyż wszyscy oni wszeteczni, zgrają wiarołomnych.

2. I napinają język swój, niby łuk swój kłamliwy, a nie przez prawdę wzmogli się na ziemi; lecz od zdrożności do zdrożności postępują, a Mnie nie znają, rzecze Wiekuisty,

3. Wysirzegajcie się każdy przyjaciela swego, a na żadnym z braci nie polegajcie, bo każdy brat zdradę knuje, a każdy przyjaciel jako oszczerca krąży.

4. A jeden drugiego oszukuje, a prawdy nie mówią! przyzwyczaili język swój do prawienia fałszu, w przewrotności się wyczerpują.

5. Siedziba twoja śród obłudy — obłudnie też wzbraniają się znać Mnie, rzecze Wiekuisty.

6. Przeto wyrzekł tak Wiekuisty zastępów: Oto wypróbuję ich i doświadczę, bo cóż mi innego począć wobec córki ludu Mojego?

7. Strzałą wyostrzoną jest język ich, obłudę prawi; usty swemi uprzejmie rozmawia z bliźnim, ale we wnętrzu zastawia sidła swoje.

8. Czyżbym tego nie poszukiwał na nich, rzecze Wiekuisty, czyżby nad narodem podobnym nie wywarła pomsty dusza Moja?

9. Na górach podniosę płacz i skargę, a na rozłogach stepu pieśń żałobną, bo opustoszały dla braku przechodnia, a nie słyszą więcej poryku stada; zarówno ptactwo nieba jak bydło się rozbiegło, rozpierzchnęło.

6. Zmuszony jestem ciężkimi próbami ich oczyścić. Przed *ח* dopel. *Sept.* i *Chald.* jak 7, 12. *רע*.

7. Prorok wymienia raz jeszcze zło, o którym mówi *שׁוֹט* wyostrzona, przenikająca, por. *חַוֵּשׁ* kute złoto, 1 Król. 10, 16. Wedle *Ketib* *שׁוֹט* zabójcza — *יָרֵר* każdy z nich — *אֶרֶב* wł. zasadzka.

8. Por. 5, 9, 29.

9. Elegja na przyszłe spustoszenie kraju 9—20. Prorok widzi już góry i niwy, na których liczne stada się pasą, por. 50, 6. 1 Król. 22, 17. opuszczone, por. 4, 25. *נִחַ* = *יָחַ* wł. opalone, wysuszone żarem słońca, tu prawdop. przez wroga stratowane i spustoszone.

ט.

1 מִי־תִנְנֵנִי בַמִּדְבָּר מְלוֹן אֲרָחִים וְאֶעֱזֹבָה אֶת־עַמִּי וְאֶלְכָה
2 מֵאֲתָם כִּי כָל־ם מִנְאֲפִים עֲצַרְתָּ בְגַדִּים: וַיִּדְרֹכוּ אֶת־
3 לְשׁוֹנָם קִשְׁתָּם שֶׁקֶר וְלֹא לְאִמוּנָה נָבְרוּ בָאָרֶץ כִּי מִרְעָה
4 אֶל־דְּעָה וַיֵּצְאוּ וְאֲתִי לֹא־יָדְעוּ נְאֻם־יְהוָה: אִישׁ
5 מִרְעָהוּ הִשְׁמִרוּ וְעַל־כֵּל־אֶחָ אֶל־תִּבְכְּתוּוּ כִּי כָל־אֶחָ עֲקֹב
6 יַעֲקֹב וְכָל־רֵעַ רֵבִיל יִהְלֶךְ: וְאִישׁ בְּרֵעֵהוּ הִתְלוּ וְאֲמַת
7 לֹא יִדְבְּרוּ לְמִדּוֹ לְשׁוֹנָם דְּבַר־שֶׁקֶר הָעֹשֶׂה נִלְאוּ: שְׂבַתְדָּךְ
8 בַּתֹּךְ מִרְמָה בְּמִרְמָה מֵאֲנִי דַעַת־אוֹתִי נְאֻם־יְהוָה:
9 לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הַנְּנִי צוּרָם וּבַחֲנֻתִים כִּי־
10 אִדָּךְ אֲעִשֶׂה מִפְּנֵי בַת־עַמִּי: חֵץ שׁוֹחֵט לְשׁוֹנָם מִרְמָה
11 דְּבַר בְּפִיו שְׁלוֹם אֶת־דְּעָהוּ יִדְבֵר וּבִקְרָבוֹ יִשִּׁים אֲרָבוֹ:
12 הָעַל־אֱלֹהִים לֹא־אֶפְקֹד־בָּם נְאֻם־יְהוָה אִם־בְּגֹוִי אֲשֶׁר בָּוָה
13 לֹא תִתְנַקֵּם נַפְשִׁי: עַל־הַהָרִים אֲשֶׁא כְּבִי וְנָהִי וְעַל־
14 נְאוֹת מִדְבָּר קִינָה כִּי נִצַּתוּ מִכְּלִי־אִישׁ עֹבֵר וְלֹא שָׁמְעוּ

v. 2. קמץ בחביר. *ibid.* קמץ במרחק. v. 4. הל' רגושה. v. 7. שחוט ק'

Rozdział IX. 1. Moralne rozprzeżenie ludu i daremne usiłowanie, aby stan ten usunąć; przejmują proroka odrazą i zwątpieniem. Trudno mu śród tych ludzi przebywać i pragnąłby do samotnej pustyni się schronić, aby zdala od kraju nie o nim i smutnym losie, który sobie gotuje nie słyszeć — *יחני לי Jez. 27, 4. Ps. 55, 7. 9.* niezamieszkała chatka pustelnicza, w której samotni wędrowcy przytułek znajdują.

2. Niby strzały niebezpieczne wypadają z języka ich oszczerstwa. Można nie użytkują siły swojej w celach prawdy i dobra publicznego, lecz obracają ją ustawicznie na krzewienie podłości i nikczemności. *שבת* drugi *acc.* por. *עש שקר* 8, 8.

3. Jak tego prorok sam doświadczył 12, 6. Por. też *Ps. 55, 14. Micha 7, 5.*

4. *חif.* od *חלל* — *נלאו* od *נלח* zużyć się, wyczerpywać — wszystkie siły swe zużywają, aby krzywo czyli przewrotnie działać.

5. Słowa Boże zwrócone do proroka. Nie dla tego, aby w rzeczy samej obowiązkowi swego względem Mnie nie znali, bo i ta nieswiadomość jest tylko pozorem i obłudą.

10. I obróćę Jerozolimę w kupy gruzu, w legowisko szakali, a miasta Judy zamienię w pustkowie dla braku mieszkańca.

11. Któż tak mądry, aby to wyrozumiał, albo do kogo usta Boże przemówiły niechaj to oznajmi: czemu zatracona ta ziemia, opustoszała niby step dla braku przechodnia?

12. I rzekł Wiekuisty: Przeto że opuścili naukę Moją, którą przedłożyłem im, a nie słuchali głosu Mojego, a nie postępowali podług niej;

13. Lecz szli za pożądliwością serca swojego i za Baalami, jako nauczyli ich ojcowie ich;

14. Przeto rzecze tak Wiekuisty zastępów, Bóg Izraela: Oto nakarmię ich — lud ten — piolunem, a napoję ich wodą zatrutą;

15. I rozproszę ich między narody, których nie znali ani oni, ani ojcowie ich, i wyszlę za nimi miecz, póki nie zgładzę ich.

16. Tak rzecze Wiekuisty zastępów: Rozejrzcie się i zwołajcie płaczki i do biegłych kobiet poszlizcie, aby przybyły;

17. A niech pospieszą i podniosą skargę przed nami, aby popłynęły oczy nasze łzą, a powieki nasze pocięły wodą.

18. Bo odgłos skargi słyszany z Cyonu — Jakżeśmy spustoszeni! Pohańbieniśmy bardzo, bośmy opuścić musieli ziemię, bo rozwalili siedziby nasze.

19. Albowiem słuchajcie niewiasty słowa Wiekuistego, a niech przyjmie ucho wasze wyrok ust Jego! abyście nauczyły córki wasze skargi, a każda towarzyszkę swą pieśni żalobnej.

20. Bo wdziera się śmierć przez okna nasze, wkracza

18. Przejście do położenia ludu, które poprzednie wezwanie płaczek spowodowało: Cyon zdobyty, a ludność musi kraj opuścić, por. 8, 19. zwykły początek trenów השליכו suff. odnosi się do nieprzyjaciół, którzy znaczniejsze budowle okolicy zburzyli. Zd. *Hitziga* jest *משכנותי* subjektem, siedziby nasze porzuciły nas, por. Lev. 18. 25.

19. Stwierdza ten obraz przyszłego wygnania przez wezwanie niewiast izraelskich, aby i one płakać i zawodzić się nauczyły. Słowo Boże wyluszczone w wierszu 21.

20. Jakkolwiek bramy domów w czasach wojennych są szczelnie

10 קול מקנה מעוף השמים נגד-בהמה נדרו הלכו ונתתי
את-ירושלם לגלים מעון תנים ואת-ערי יהודה אתן
11 שממה מבלי יושב: מיהאיש החכם ויבן את-
זאת ואשר דבר פיה יהיה אליו ונגדה על-מה אבדה הארץ
12 נצתה כמדבר מבלי עבר: ויאמר יהוה על-עזבכם
את-תורת אשר נתתי לפניכם ולא שמעו בקולי ולא
הלכו בה: וילכו אחרי שררות לבם ואחרי הפעלים
14 אשר למדום אבותם: לכן בה-אמר יהוה צבאות
אלהי ישראל הנני מאכידם את-העם הזה לענה
15 והשקיתים מיראש: והפיצותים בגוים אשר לא יאנו
המה ואבותם ושלחתי אחריהם את-החרב עד פלותי
16 אותם: כה אמר יהוה צבאות התבוננו וקראו
למקוננות ותבואינה ואל-החכמות שלחו ותבואנה:
17 ותמהרנה ותשנה עלינו נהי ותרדנה עינינו דמעה
18 ועפעפינו ילדו-מים: כי קול נהי נשמע מציון אה שדהנו
19 בשנו מאד כי-עזבנו ארץ כי השליכו משכנותינו: כי-
שמענה נשים דבר-יהוה ותקח אנכם דבר-פיו ולמדנה
20 בנתיכם נהי ואשה רעותה קינה: כי-עדה מות בחלוננו

17. v. 18. קמן בנק

11. Obowiązkiem mądrych jest w poważnym tym czasie im przyszy los kraju spojrzeć, przyczynę klęsk jego zbadać i innym wytłumaczyć. W szczególności zaś jest to zadaniem proroków, którzy publicznie bez ogródki-mówić powinni, co im Bóg objawia.

12. Prorok przytacza, co mu właśnie Bóg objawił — odnosi się do תוית

16. Ponieważ lud niejako umarł, por. w. poprzedni, każe prorok zawezwać płaczki, aby zaintonowały nad nim pieśń żalobną — ותבוננו — rozejrzcie się, gdzieby kobiety takie w znaczniejszej liczbie znaleźć — חכמות Am. 5, 16. Zwyczaj oplakiwania zmarłych przez płatne kobiety, które z rozpuszczonymi włosami i przy odpowiedniej gestykulacji głośno zawodzą, jest dotąd na Wschodzie pospolitym.

17. defektywnie bez-*n* jak Rut 1; 14.

do zamków naszych, aby wytopić dzieci z ulicy, młodzież z rynków.

21. Oświadczy: tak rzecze Wiekuisty: legną trupy ludzkie jako mierzwa na polu, i jako snopy za żencem, których nikt nie zbiera.

22. Tak rzecze Wiekuisty! Niechaj nie chlubi się mędrzec mądrością swoją, i niechaj nie chlubi się dzielny dzielnością swoją; niechaj nie chlubi się możny zamożnością swoją.

23. Lecz tém niechaj się chlubi, kto się chlubić chce, że zrozumiał a poznał Mnie, że Ja Wiekuisty spełniam miłość, prawo i sprawiedliwość na ziemi, że w tém mam upodobanie, rzecze Wiekuisty.

24. Oto dni nadchodzą, rzecze Wiekuisty, a nawiedzę każdego obrzezańca wybijającego.

25. Mieraim i Jude, Edom i synów Ammonu. Moab i wszystkich z obciążeniami bokobrodami, zamieszkałych na puszczy; bo wszystkie narody nieobrzezane są, a cały dom Israela jest wybijają sercem.

ROZDZIAŁ X.

1. Słuchajcie słowa, które Wiekuisty wyrzekł do was, domu Israela!

2. Tak rzecze Wiekuisty: Do drogi narodów nie przywykajcie, a przed znamionami nieba nie trwoźcie się, choć trwożą się narody przed niemi.

25. Wylicza ludy, na które inwazja nieprzyjaciół się skieruje. Kapłani egipscy i adepci misteryj byli obrzezani, *Her.* 2, 36. tak samo Edomici, *Ezech.* 32, 29. Arabowie jako potomkowie Abrahama, *Gen.* 17, 23. a prawdop. i synowie Lota spokrewnieni z Izraelitami *Gen.* 19, 36. beduini zwłaszcza Kedareńczycy, którzy zostawiali tylko kosmyk włosów na głowie, por. *Lev.* 19, 27. ale choćby wszystkie okoliczne plemiona były obrzezane, nic to im nie pomoże, bo są wybijane sercem.

Rozdział X. 1. Z poprzednią przepowiednią, zwiastującą bliską klęskę wszystkim okolicznym plemionom, łączy się nadzieja, że kult pogański wogóle runie, i napomnienie, aby się lud, do niewoli wprowadzony, doń nie przywiązał — poczem wraca prorok do właściwego swego tematu o zburzeniu Judei. zam. עליכם jak 42, 19.

2. Zwyczaj, praktyka religijna. Znaki, konstellacje złowrózne, zaćmienie słońca i inne zjawiska naturalne, których się obawiano.

בְּאֵרֵי מְנוּתֵינוּ לְהַכְרִית עוֹלָל מְחוּיֵי בְחוּרִים מְרַחְבֹת:
 21 דָּבָר כֹּה נֹאֵם יְהוָה וְנִפְלְאָה נִבְלָת הָאָדָם כְּדָמִן עַל־פְּנֵי
 22 הַשָּׂדֶה וְכַעֲמֹר מֵאַחֲרֵי הַקּוֹצֵר וְאִין מֵאַפְסָה: כֹּה אָמַר
 יְהוָה אֱלֹהֵי־יִתְהַלֵּל חֶכֶם בְּחִקְמָתוֹ וְאֲדֹר־יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר
 23 בְּגִבּוֹרָתוֹ אֱלֹהֵי־יִתְהַלֵּל עֲשִׂיר בְּעִשְׂרוֹ: כִּי אִם־בְּזֹאת יִתְהַלֵּל
 הַמִּתְהַלֵּל הַשֶּׁבֶל וַיַּדַּע אוֹתִי בִּי אֲנִי יְהוָה עֲשֵׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט
 24 וְצֶדֶקָה בְּאַרְץ כִּי־בִאֵלָה חָפַצְתִּי נֹאֵם־יְהוָה: * הִנֵּה
 25 יָמִים בָּאִים נֹאֵם־יְהוָה וּפְקַדְתִּי עַל־כָּל־מוֹל בְּעָרְלָה: עַל־
 מִצְרַיִם וְעַל־יְהוּדָה וְעַל־אֲדוֹם וְעַל־בְּנֵי עַמּוֹן וְעַל־מוֹאָב
 וְעַל־כָּל־קְצוּצֵי פֶּאֶה הַיְשָׁבִים בְּמִדְבַּר בֵּי כָל־הַגּוֹיִם עַרְלִים
 וְכָל־בַּיִת יִשְׂרָאֵל עַרְלֵי־לֵב:

1 שָׁמְעוּ אֶת־דְּבַר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בַּיִת יִשְׂרָאֵל:
 2 כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל וְכָל־תְּלַמְדוֹ וּמֵאֲתוֹת

23. v. 2. למרחאי ומשפט. ibid. ער כאן v. 2. קמץ ב'ק

pozamykane, to jednak przezorność taka nie pomoże, bo śmierć wedrze się przez okna, dostanie się do mieszkań, by następnie uciekających na ulicy doścignąć.

21. Łączy się z *נאם* por. *1. Sam.* 25, 6. Jak snopy całymi masami legną.

22. Kilka oderwanych sentencji: Pomysłowość, odwaga, bogactwo, którymi w podobnych czasach po przejściu niebezpieczeństwa zazwyczaj się chęlpiono, przypisując usunięcie nieszczęścia nie Bogu, lecz własnej zasłudze, nie mają obecnie żadnego znaczenia. Usunąć katastrofę mogło tylko życie bogobojne — ale takie rozpoczynać już zapóźno. *גבור* oznacza klasę bohaterów, którzy po skończonej wojnie do rządu ich się zaliczają.

23. *כי* nie „bo *Ja*“ lecz „że *Ja*“ jako prawdziwy władca ziemi miłość i prawo popieram. Zd. niekt. *באלה* w tych, którzy to pojmują i uznawają.

24. Zewnętrzne oznaki bogobojności nie wyróżniają Izraelitów od innych pogrążonych w zepsuciu plemion i czeka ich dla tego wspólny z niemi koniec *באים ימים* nie koniecznie dalszą przyszłość — por. 7, 32. *Am.* 4, 2. *בערלה* מול obrzezany, który jednak napletek, czyli dziką wybijalność serca zachował.

3. Albowiem obyczaje narodów — marność to; bo drzewem on, które z lasu ścięto, wyrobem ręki rzemieślnika, siekierą.

4. Srebrem i złotem się go ozdabia, gwoździami i młotami go utwierdzają, aby się nie chwiało.

5. Jako słupy wykute stoją, a nie mówią, obnaszane są, bo krokiem nie ruszają; nie bójcie się ich, bo szkodzić nie mogą, ale i pożytecznymi być nie są zdolne.

6. Bo nikt podobny Tobie, Wiekuisty! Wielkiś Ty i wielkie imię Twoję w mocy.

7. Któżby się nie obawiał Ciebie, królu narodów? Tobie to przystoi, bo u żadnych mędroów plemion i w żadnym państwie ich nie masz podobnego Tobie.

8. Wszakże tém jedném ogłupieni są i zblażnieni, nauką marności, drewnem to jest.

9. Srebro w blachach z Tarsyzszu się sprowadza, a złoto z Ufaz, wyrób rzemieślnika i ręki złotnika; błękit i purpura strój ich, dziełem biegłych to wszystko.

10. Ale Wiekuisty, Bóg, prawdziwym jest. Bóg to żywy i król wieczny; przed grozą Jego drży ziemia, a nie znośzą narody gniewu Jego.

11. Tak oświadczyć im: Bóstwa, które nieba i ziemi nie stworzyły, wyginą one z ziemi i z pod niebą.

12. On utworzył ziemię Swoją mocą, utwierdził świat Swoją mądrością, a Swoim rozumem rozpostarł niebiosa.

Jez. 40, 19, 20. głównie targowisko handlu fenicyjskiego w połud. Hiszpanii, z kąd między innymi i srebro sprowadzano, Ezech. 27, 12, 25. Dan. 10, 5. to samo co Dan. 1 Król. 9, 28. Ij. 22, 24. w południowej Arabii albo w Indjach, według innych Fazys w Kolchidzie.

10. Jeden jest tylko Bóg żywy i prawdziwy, którego gniewu obawiać się należy.

11. Do tych w. 10. wzmiankowanych, mają Izraelici na wygnaniu następujące słowa w zrozumiałym dla nich aramejskim dyalekcie powiedzieć, jeżeli ich do bałwochwalstwa namawiały — *אלהי אלהים* te bóstwa, z naciskiem jako przeciwstawienie do *אלהים אמת*. Zd. niekt. jest to wyjątek z listu, jaki Jer. później do wygnańców wyśtosował, 29, 1. *עברו יאמרו* 1. gra słów.

12. Stworzenie ziemi, ugruntowanie jej na płynnym żywiole, rozpostarcie nieba jako namiotu, pod którym się mieszka, wszystko

8 השמים אל תחתו כִּי יַחֲתוּ הַגּוֹיִם מִהֶמָּה: כִּי יִחַקוּת
הַעַמִּים הַכֹּל הוּא כִּי־עַץ מִיַּעַר כָּרְתוּ מַעֲשֵׂה יְדֵי־חָרָשׁ
בַּמַּעֲצָה: בְּכֶסֶף וּבְזָהָב יִפְהוּ בְּמַסְמְרוֹת וּבְמַקְבּוֹת
יִחַקּוּם וְלֹא יִפִּיק: כַּתְּמַר מִקִּשָּׁה הַמָּה וְלֹא יִדְבְּרוּ
נִשְׂוֹא וְנִשְׂוֹא כִּי־לֹא יַעֲדוּ אֶרְתִּירְאוּ מֵהֶם כִּי־לֹא יִרְעוּ
וְגַם־הַיָּשִׁיב אֵין אוֹתָם: מֵאֵין כְּמוֹד יְהוָה גְּדוֹל
7 אַתָּה וְגְדוֹל שְׁמֶךָ בְּנִבְרָה: מִי לֹא יִרְאֶה מֶלֶךְ הַגּוֹיִם
כִּי לֶךְ יֵאָתֶה כִּי כָּל־חַכְמֵי הַגּוֹיִם וּבְכָל־מַדְבְּוֹתָם מֵאֵין
8 כְּמוֹד: וּבְאַחַת יִבְעֵרוּ וּבְכֶסֶל מוֹסֵר הַבָּלִים עַץ הוּא:
9 כְּסֶף מְרַקַּע מִתְרַשֵּׁשׁ יוֹבֵא וְזָהָב מֵאוֹפֵז מַעֲשֵׂה חָרָשׁ
וְיָדֵי צֹרֶף תִּכְבֵּל וְאַרְנָמָן לְבוֹשֶׁם מַעֲשֵׂה חַכְמִים כָּלָם:
10 וַיְהוֶה אֱלֹהִים אֱמֶת הוּא־אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם מִקְצֵפוֹ
11 תִּרְעַשׂ הָאָרֶץ וְלֹא־יִכְלֹוּ גּוֹיִם וְעַמּוֹ: כִּדְנָה תִּאֲמַרְוּ
לְהוֹם אֱלֹהֵיָא דִּי־שְׁמִיָא וְאַרְקָא לֹא עֲבָדוּ יֹאבְדוּ מֵאַרְעָא
12 וּמִן־תְּחֹות שְׁמִיָא אֱלֹהֵ: עֲשֵׂה אָרֶץ כְּכֹה מִכֵּן

v. 5. כ"ל v. 11. פחה בחתונה

3. Widząc jak owe posagi i bożyszcza się tworzą, łatwo się przekonać o niedorzeczności wszystkich, dotyczących się czci ich przepisów i zwyczajów, por. podobne opisy Jez. 40, 19; 41, 7; 44, 12. *עץ הוא* co

4. *יהוקום* pl. odnosi się do *חרש* w znaczeniu zbiorowém.

5. *סל* słup od słowa *סלע* sterczyć, por. *מעשה מקשה* Jez. 3, 24. o sterczących w górę puklach włosów. Inni jak palma toczona, albo jako tyka na ogórczaném polu, Jez. 1, 8. dla odstraszenia ptaków *נישוא* zam. *אחם* — *אחם* zam. *אחם*.

6. Potędze Bożej nie dorówna, a obawiać się Go powinni i ci, którzy was pokonają — *מאין* podwójna, wzmocniona negacja.

7. Żadne chytne zamysły nie działają nie przeciw woli Bożej, Jez. 19, 12. Ij. 5, 19. W żadnym państwie nie czczą takiego Boga, albo we wszystkich wiadomo, że niema takiego.

8. Tém jedném słowem, że przedmiot ich nauki i czci marnością jest — na które odpowiedzieć nie mogą, są zblażnieni, mianowicie mędracy albo narody.

9. Drewno takie przyozdabiają blaszkami srebrnymi itd. por.

13. A gdy grzmotem się odzywa, szumią wody na niebie, gdy wywodzi obłoki z krańców ziemi, błyskawice dla deszczu tworzy, a wyprowadza wicher ze składów Swoich,

14. Wtedy oszołomiony każdy człowiek, że nie pojmuje, i pohańbiony każdy złotnik z powodu rzeźby — bo kłamstwem odlew jego, a niemasz ducha w nim.

15. Marnością są, dziełem obłądnu; czasu nawiedzenia swego wygina!

16. Nie do nich podobnym udziął Jakóba, bo stworzył wszechrzeczy On, a Israel berłem dziedzictwa Jego; Wiekuisty zastępów imię Jego.

17. Zbierz z ziemi rupiecie twoje, ty która zostajesz w obłądzeniu!

18. Albowiem tak rzecze Wiekuisty: Oto rzucę mieszkańców ziemi tym razem i ścisnę ich, aby to poczuli.

19. Biada mi wobec pogromu mojego, nieuleczalna rana moja! A mawiałem: zaiste, to cierpienie — zniosę je!

20. Namiot mój zburzony, a wszystkie powrozy moje zerwane, synowie moi odeszli odemnie a niemasz ich; nikt nie rozbije już namiotu mego, ani utwierdzi opon moich.

21. Bo bezmyślni byli pasterze, a Wiekuistego nie szukali; przeto nie mieli powodzenia, a została cała trzoda ich rozproszona.

zbierz towary twoje, aby je z wydanego na grabież kraju w obłądzonej stolicy ubezpieczyć.

18. W innych razach musiał nieprzyjaciół ustąpić, 2 Król. 16, 5; 19, 35. 2 Kron. 14, 14. tym razem jednak będzie inaczej. *part. piel.* *קולע* por. *יקלענה* 1, Sam. 25, 29. Ścisnę ich w niewoli. *מצא* uczuwać, por. *שלח* *מצא* *הארץ* Eccl. 7, 14.

19. Skarga ludności judzkiej: Mniemałem, że to rana przemijająca, którą jak inne zniosę. *נחלה* *part. fem. nif.* od *נחל* bolesna, niebezpieczna.

20. Namiot, państwo moje zburzone, a wszystkie sznury, które namiot ten rozpinają są zerwane, tak utyskuje Judea, przedstawiona tu jako matka, której dzieci zabrano.

21. Uwaga proroka, który niby te skargi słyszy: Przyczyną nie-szczęścia jest bezmyślność przywódców, por. 2, 8; 3, 15; 27, 1. *ברעיה* pastwisko tyle co trzoda.

13 תִּבְלַבְּ בְּחִכְמַתּוֹ וּבְתַבּוּנָתוֹ נִטְהָ שָׁמַיִם: לְקוֹל תִּתֵּן הַמּוֹן
 מַיִם בְּשָׁמַיִם וַיַּעֲלֶה נְשָׁאִים מִקְצֵה * אֶרֶץ בְּרָקִים לַמָּטָר
 14 עָשָׂה וַיּוֹצֵא רוּחַ מֵאֲצוּרֹתָיו: נִבְעַר פֶּלֶא־אֲדָם מִדַּעַת
 הַבָּיִשׁ כֹּל־צִרְף מִפֶּסֶל כִּי שִׁקָּר נִסְכּוֹ וְלֹא־רוּחַ בָּם:
 15 הִבֵּל הִמָּה מַעֲשֵׂה תַעֲתָעִים בַּעַת פְּקוּדָתָם יֹאבְדוּ: לֹא־
 16 כִּאֲלֶה הַלֵּק יַעֲקֹב כִּי־יִוצֵר הַכֹּל הוּא וַיִּשְׂרָאֵל שֶׁבַט
 17 נִחַלְתּוֹ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ: אִסְפִּי מֵאֶרֶץ פְּנֵעֶתְךָ
 18 יוֹשְׁבֵי בְּמִצְרָיִם: כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה הִנְנִי קוֹלֵעַ
 אֶת־יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ בַּפֶּעַם הַזֹּאת וְהִצַּרְתִּי לָהֶם לַמַּעַן יִמְצְאוּ:
 19 אוֹיְדֵי עַל־שִׁבְרֵי נִחַלָה מִפִּתֵּי וְאֲנִי אֹמַרְתִּי אֲדָ
 20 זֶה הָלִי וְאֲשָׁאֲנִי: אֲהֵלִי שְׂדֵד וְכֹל־מִיתְרֵי נִתְקוּ בְּנִי יִצְאֲנִי
 21 וְאֵינָם אֵין־נִטְהָ עוֹד אֲהֵלִי וּמִקְוִים יִרְעוּתִי: כִּי נִבְעָרוּ
 הָרְעִים וְאֶת־יְהוָה לֹא דָרְשׁוּ עַד־כֵּן לֹא הִשְׁפִּילוּ וְכֹל־

18. v. הארץ ק' 17. v. יושבת ק' 18. v. מלעיל 20. v. קמץ בו' ק'

stwierdza wszechmoc i wszechmądrość Boga w przeciwstawieniu do bezwładności i nicości bałwanów. Cały ten ustęp powtórzony z drobnymi zmianami 51, 15—19. Por. Jez. 42, 5; 44, 24; 45, 18; 51, 13.

18. *חח קול* o Bogu powiedziane znaczy odzywać się grzmotem, Am. 1, 2. tu zam. *קול* *לתרו קול* wtedy rozlewa się deszcz — masie spadającej wody por. *הנשם* 1. Król. 18, 41. Gdy przed wybuchem burzy wywodzi *הארץ* *מקצה* z krańca horyzontu obłoki, które wiatr zdaleka w postaci zgęszczonej pary sprowadza. Składy, por. Ij. 38, 22. Ps 135, 7.

14. Z powodu rzeźby, której sprowadzenie tych zjawisk przypisuje Jez. 41, 29.

16. Por. Dent. 4, 19. 20. W wyrazach *יעקב שבט* i *הלך* *יעקב* brak równoległości myśli, dla tego opuszczają może *Sept.* te ostatnie wyrazy tłumacząc *הוא נחלה* On udziałem jego. Tekst 51, 19. opuszcza też wyraz *ישראל*

17. Wracając do głównego tematu 9, 18. wzywa prorok ściśnioną obłądzeniem ludność Jerozolimy, aby złożone na ziemi rupiecie swe zabrała, szykując się w drogę na obczyznę, por. 46, 19. *כנוע* od *כנוע* złożony towar, pakunek, kram, por. też *כנוע* *כנוע* kramarz, tu w pogardliwym znaczeniu rupiecie. Inni w niezgodności z następnym wierszem:

22. Odgłos wieści — oto nadchodzi, a wrzawa wielka z kraju Północy, aby obrócić miasta Judy w pustynię, w legowisko szakali!

23. Wiem, o Wiekuisty, że nie w mocy człowieka droga jego, nie dano mężowi nikłemu, aby kierował krokiem swoim.

24. Karć mię tedy Wiekuisty, ale pomieranie, nie w gniewie Twoim, byś mnie nie zniweczył.

25. Wylej zapalczywość Twoją na narody, które Cię nie poznały, i na pokolenia, które imienia Twego nie wzywają, bo pochłonęły Jakóba, pochłonęły go i unicestwiły, a przybytek jego spustoszyły.

ROZDZIAŁ XI.

1. Słowo, które doszło Jeremjasza od Wiekuistego, głosząc:

2. Słuchajcie słów tego przymierza, i oświadczcie je mężom Judy i mieszkańcom Jerozolimy

3. A powiesz im: Tak rzecze Wiekuisty, Bóg Izraela: Przeklęty każdy, któryby nie usłuchał słów przymierza tego,

4. Którym polecił ojcom waszym dnia, którego wywiódł ich z ziemi Micraim z topielni żelaznej, mówiąc: Słuchajcie głosu Mojego, a spełniajcie je ściśle tak, jak przykazuję wam, abyście Mi byli ludem, a ja wam był Bogiem!

modlitwy i prośby, najmniej zaś ofiary cudzym bóstwom składane. Z powodu napomnień tych godzą nawet najbliżsi ziomkowie na życie proroka, ale i ci nie unikną zasłużonej kary. Prawdopodobnie odnoszą się „słowa tego przymierza“ Deut. 5, 8; 27, 25. do odnalezion-j za Jozjasza księgi Zakonu, 2 Król. 22, 11. o której 2 Król. 23, 3. zaznaczono, że lud na nowo i nroczyście „słowa tego przymierza“ spełnić się zobowiązał. Wobec tego może Jeremjasz nazywać odstępstwo „sprzysiężeniem“ קשר którym publicznym wykładom słowa Bożego na zebraniach w Jerozolimie i w miastach Judei przeciwdziałać usiłuje.

2. Mowa zwraca się do Jeremjasza i innych prawdziwych proroków. Inni czytają וירברתם i upatrują w tym wierszu mowę proroka do starszych 2 Kron. 34, 29. על דברי por. 6, 19.

3. przypomina Deut. 27, 15. tak samo następujący przydomek kraju i wyróżn. אכן Któryby nie usłuchał a zatem i nie spełnił.

4. כור הברזל Deut. 4, 20. maluje wysoki stopień gorąca, mianowicie nędzę, jakiej lud izr. w Egipcie niby żelazo w piecu doznał.

22 מרעיתם נפוצה: קול שמועה הנה באה ורעש גדול מארץ צפון לשום את ערי יהודה שממה מעון תנים:

23 ידעתי יהוה כי לא לאדם דרכו לא לאיש הלך והבין את צעדו: יפרני יהוה אך במשפט אל באפק פני

25 תמעטני: שפך המתך עד הגוים אשר לא ידעוך ועל משפחות אשר בשמה לא קראו כי יאכלו את יעקב ואבדהו ויבלתו ואת נהו השמו:

יא

1 הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יהוה לאמר: שמעו

את דברי הברית הזאת ודברתם אל איש יהודה ועל-

3 ישבי ירושלים: ואמרת אליהם כה אמר יהוה אלהי ישראל ארור האיש אשר לא ישמע את דברי הברית

4 הזאת: אשר צויתי את אבותיכם ביום הוציא אתם

מארץ מצרים מפור הברוך לאמר שמעו בקולי ועשיתם

אותם ככל אשר אצוה אתכם והייתם לי לעם ואנכי

22. Od przyszłości, którą obrazowo przedstawia, zwraca się prorok ku teraźniejszości: Samo nadejście wroga poprzedza wieść o jego przybyciu — towarzyszy ona niby złowrogi cień zbliżającym się wypadkom.

23. Modlitwa w imieniu strwożonego narodu: Wobec ciemnej przyszłości uznaje on, że losem człowieka nie jest droga, którą sam idzie, lecz po której go prowadzą, że śmiertelny aish własnymi krokami nie kieruje, porusza też dalsze przeznaczenia swe wyłącznie Bogu łączy się z דרכו por. Pror. 16, 9.

24. Uznaje dalej że zawinił, prosi jednak, aby go Bóg zbyt surowo nie skarcił, במשפט według pewnej normy, por. 26, 28.

25. Ponieważ jednak gniew Boży raz zapłonął — a które Go nigdy jako pana swego nie wzywały. Ten sam wiersz Ps. 79, 6. 7.

Rozdział XI. Prorok opowiada, że upoważnionym został rzucić klątwę na każdego, któryby zawarte niegdyś dla szczęścia narodu przymierze z Bogiem zerwać się odważył, że podobne napomnienia jednak w przeszłości daremni się okazały i że w obecnej generacji znown zły przykład ojców przeważa i naśladowców znajduje — to też spadnie zapowiedziana klątwa na Judeę a nie odwróca jej żadne

5. Abym utwierdził przysięgę, którąm zaprzysiągł ojcóm waszym, abym oddał im ziemię płynącą mlekiem i miodem, jako dziś. I odpowiedziałem i rzekłem: Tak, zaprawdę, o Wiekuisty!

6. I rzekł Wiekuisty do mnie: Wołaj wszystkie słowa te w miastach Judy i po ulicach Jeruzolimy, głosząc: Słuchajcie słów przymierza tego, i spełniajcie je.

7. Albowiem uroczyście przestrzegałem ojców waszych, czasu gdy ich wyprowadziłem z ziemi Mieraim, aż po dziś dzień, ustawicznie przestrzegając w tych słowach: Słuchajcie głosu Mojego!

8. Ale nie słuchali i nie skłaniali ucha swego, i poszli każdy w pożądlivości serca swego zepsutego; tak sprowadziłem na nich wszystkie słowa przymierza tego, które poleciłem im pełnić, a nie pełnili.

9. I rzekł Wiekuisty do mnie: Pokazało się sprzysiężenie między mężami Judy a mieszkańcami Jeruzolimy;

10. Powrócili do win ojców swoich pierwotnych, którzy wzbranieli się słuchać słów Moich, i postępują za bóstwami cudzemi, by służyć im; zerwali dom Izraela i dom Judy przymierze Moje, którem zawarł z ojcami ich.

11. Przeto rzecze tak Wiekuisty: Oto nawiodę na nich niedolę, z której nie potrafią wyjść, a będą wołali do Mnie, ale nie wysłucham ich.

12. A niechaj pójdą miasta Judy i mieszkańcy Jeruzolimy i wołają do bóstw, którym kadzą — ale nie pomogą imo imo imo imo niedoli ich.

13. Albowiem wedle liczby miast twoich stali się bogowie twoi, Judo, i wedle liczby ulic Jeruzolimy ustawialiście ołtarze bożyszczu haniebnemu, ołtarze dla kadzenia Baalowi.

szyłych nieszczęściach ludu, a w szczególności o zburzeniu państwa izraelskiego.

9. Zerwali przymierze zawarte na nowo za czasów Jozjasza.

10. *והנה* odnosi się prawdop. do współczesnego prorokowi pokolenia.

11. Por. 2 Król 22, 16. Tak jak Bóg ich daremnie wzywał, tak będą i jego daremnie wzywali.

12. *ערי* mieszkańcy miast. Ani Bóg ani bożyszczka nie ocala ich.

13. Por. 2, 28; 7, 17. *acc. adv.* Wedle liczby *בשר* nie Astarte lecz Baal, por. 3, 24.

5 אֲנִי הָיִיתִי לָכֶם לְאֱלֹהִים: לִמְעַן הָקִים אֶת-הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר-
נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְוֹתֵיכֶם לֵאמֹר לָהֶם אֶרְצָן וְזֶבֶת חֶלֶב וְדִבְשׁ
6 בְּיוֹם הַזֶּה וְאָעֵן וְאֶמַּר אָמֵן וְיִהְיֶה: וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֵלַי קְרָא אֶת-פְּרִדְדֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת
יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר שְׁמְעוּ אֶת-דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשׂוּתֶם
7 אוֹתָם: כִּי הָעַד הָעֵדֹתִי בְּאַבְוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הָעֵלֹתִי אוֹתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד-הַיּוֹם הַזֶּה הִשְׁבַּעְתִּי וְהָעַד לֵאמֹר שְׁמְעוּ
8 בְּקוֹלִי: וְלֹא שְׁמְעוּ וְלֹא-הִטּוּ אֶת-אָזְנוֹם וַיִּלְכוּ אִישׁ
בְּשִׁרְיוֹת לִפְנֵי הָרַע וְאָבִיא עֲלֵיהֶם אֶת-פְּרִדְדֵי הַבְּרִית-
9 הַזֹּאת אֲשֶׁר-צִוִּיתִי לַעֲשׂוֹת וְלֹא עָשׂוּ: וַיֹּאמֶר יְהוָה
10 אֵלַי נִמְצָא-קֶשֶׁר בְּאִישׁ יְהוּדָה וּבִישׁוּבֵי יְרוּשָׁלַם: שָׁבוּ
עַל-עֹנֹת אֲבוֹתָם הָרָאשִׁנִים אֲשֶׁר מֵאֲנוּ לִשְׁמֹעַ אֶת-
דְּבָרֵי וְהִמָּה הִלְכוּ אַחֲרַי אֱלֹהִים אַחֲרִים לַעֲבֹדָם הִפְרוּ
בֵּית-יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה אֶת-בְּרִיתִי אֲשֶׁר פָּרַתִּי אֶת-
11 אֲבוֹתָם: לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי מֵבִיא אֲלֵיהֶם
רָעָה אֲשֶׁר לֹא-יִזְכְּרוּ לָצֵאת מִמֶּנָּה וְזָעְקוּ אֵלַי וְלֹא
12 אֲשַׁמְעֵם אֲלֵיהֶם: וְהִלְכוּ עָרֵי יְהוּדָה וַיִּשְׁבּוּ יְרוּשָׁלַם
וְזָעְקוּ אֶל-הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הֵם מִקְדָּשֵׁיהֶם לָהֶם וְהוֹשַׁע לֹא-
13 יוֹשִׁיעֵנִי לָהֶם בְּעֵת רַעְתָּם: כִּי מִסִּפְרָ עֲרִידָה הָיוּ אֱלֹהֵיהֶם
יְהוּדָה וּמִסִּפְרָ חֻצוֹת יְרוּשָׁלַם יִשְׁמְתֶם מִזְבְּחוֹת רִבִּישׁוֹת

v. 10. מלעיל

5. Ojcóm waszym, patryarchóm, Gen. 22, 16; 26, 3. Jak to obecnie się spełniło, żeście w posiadaniu takiej ziemi — *אמן* wyraża zapewnienie proroka, że poruczone sobie zadanie przyjmuje

6. Po zagrożeniu przekleństwem każdemu, któryby słów przymierza nie wysłuchał, następuje wyłuszczenie samej treści tego słowa *קרא* głośno czytać, por. 2 Kron. 34, 30.

7. Ten i następny wiersz za wyjątkiem kilku wyrazów opuszczony w *Sept.* Ten i następny wiersz za wyjątkiem kilku wyrazów opuszczony w *Sept.* *ביום* uroczyście przestrzegać, por. Ps. 50, 7; 81, 9. *ביום* tyle co *ביום*

8. Słowa przymierza tu połączone z niemi groźby. Mowa o prze-

14. Ty zaś nie módl się za narodem tym, ani podnosz za nimi skargi ni błagania, albowiem nie wysłucham, gdy wołać będą do Mnie z powodu niedoli swojej.

15. Cóż ulubionej Mojej w domu Moim, gdy wszak spełniła niecnosć z wieloma! Czyżby miały mięsiwa poświęcone usunąć ją od ciebie? Zaprawdę, mogłabyś się wtedy cieszyć z niegodziwości swojej!

16. Oliwką rozłożystą, piękną owocem i wejrzeniem nazwał Wiekuisty imię twoje; przy odgłosie burzy wielkiej roznieci ogień wokoło niej, i połamię się jej gałęzie.

17. Bo Wiekuisty zastępów, który cię zasadził, wyrzekł nieszczęście nad tobą, dla niegodziwości domu Izraela i domu Judy, którą spełnili, by jątrzyć Mnie kładząc Baalowi.

18. Ale Wiekuisty oznajmił mi i dowiedziałem się; wtedy ukazałeś mi przedsięwzięcia ich!

19. Ja zaś byłem jako jagnię potulne na rzeź wiedzione, a nie wiedziałem, że przeciw mnie zamysły knuli: zniszczmy drzewo w świeżości jego, a zgładźmy go z krainy żyjących, aby imię jego nie było wspomnianem więcej!

20. Ale Wiekuisty zastępów sędzią jest sprawiedliwym, doświadcza On wnętrzości i serca, ujrzą ja pomstę Twą nad nimi, gdyż Tobie poruczyłem sprawę moją!

21. Przeto rzecze tak Wiekuisty o ludziach z Anathoth, którzy czyhali na życie twoje, mówiąc: nie prorokuj w imieniu Wiekuistego, abyś nie zginął z rąk naszych —

jego mięście Anathoth, następnie gdy jako bezdomny tulacz przed gniewem króla się musiał ukrywać. Przed knowaniami nieprzyjaciół ostrzegł go Bóg, nie własny rozum lub życzliwy człowiek.

19. Był on wtedy spokojny i nie przeczuwał żadnego niebezpieczeństwa jak jagnię na rzeź wiedzione *יהיה* od *אלה* przywiązane, oswojone, potulne, ztąd *יהיה* przywiązany przyjaciel. Następują słowa przeciwników — *נחמונו* nie drzewo z chlebem czyli owocem jego, życie wraz z działalnością, lecz od *ל* sok ożywczy, drzewo w świeżości w pełnym rozwoju, por. *ל* *יהיה* Ezech. 17, 24.

20. Jer. przemawia do siebie i pociesza się myślą, że Bóg, jako sprawiedliwy sędzia, bezstronnie sprawę jego rozstrzygnie i niewinnie prześladowanego pomści.

21. Którzy po odkryciu tajemnego spisku, jawnie na życie twe nastawiają.

14. מִזְבַּחֹת לְקֹטֵר לְבַעַל: וְאַתָּה אַל-תִּתְפַּלֵּל בְּעַד-
הָעַם הַזֶּה וְאַל-תִּשָּׂא בְעַדָם רִנָּה וְתִפְקֶה בִּי. אִינְנִי שֹׁמֵעַ
15. בְּעַת קְרֹאִם אֵלַי בְּעַד רֵעֵתָם: מַה לִּידִידֵי בֵבְיָתִי
עֲשׂוֹתֶיהָ הַמְזֻמָּתָה הַרְבִּים וּבִשְׂרֵר-קָדֵשׁ יַעֲבֹרוּ מֵעֲדֶיךָ בִּי
16. רֵעֵתְכִי אִם תִּעֲלֹוּ: וְגַת רֵעֲנָן יִפֶּה פְרִי-תֵּאֵר קָרָא יְהוָה
שִׁמְךָ לְקוֹל. הַמּוֹלָה גְדֹלָה הַצִּית אֵשׁ עָלֶיהָ וְרַעַו הַלִּיזוֹתָיו:
17. וְיְהוָה צְבָאוֹת הַנּוֹטֵעַ אוֹתָךְ הַפֶּר עֲקִידָה רַעָה בְּגִלְלֵת רֵעֵת
בֵּית-יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה אֲשֶׁר עָשׂוּ לָהֶם דְּהַכְּעִסְנִי לְקֹטֵר
18. לְבַעַל: וְיְהוָה הוֹדִיעֵנִי וְאַדְעָה אִם הִרְאִיתָנִי מֵעַלְלֵיהֶם:
19. וְאִנִּי בִּכְבֹּשׁ אֱלֹהִים יוֹבֵל לְשִׁבּוֹחַ וְלֹא-יִדְעָתִי בִּי-עֲלֵי. וְהִשְׁבּוּ
מִחֲשָׁבוֹת נִשְׁחִיתָה עֵץ בְּלִחְמוֹ וּנְכַרְתֶּמוּ מֵאַרְצַ
20. הַיָּם וְשִׁמוֹ לֹא-יִזְכָּר עוֹד: וְיְהוָה צְבָאוֹת שִׁפְט
צֶדֶק בַּחַן בְּלִיּוֹת וְלֵב אֶרְאֶה נִקְמָתְךָ מִיָּהֵם בִּי אֱלֹהִים וְגִלְתִּי
21. אֶת-רִיבִי: לָכֵן כֹּדֵאֲמַר יְהוָה עַל אֲנָשֵׁי עֲנִיתוֹת
הַמְּבַקְשִׁים אֶת-נַפְשֶׁךָ לֵאמֹר לֹא תִגָּבַא בְּשֵׁם יְהוָה וְלֹא

v. 16. רגש אחר שורק

14. Wiersz prawie identyczny z 7, 16.

15. Jakżeby mogła córka Izraela, dawniejsza ulubiona czyli przyjaciółka Moja *ידידי* zam. *ידידי* jeszcze w domu Moim się ukazać po spełnieniu tylu bezceństw *מוכות* zam. *מוכות* po dopuszczeniu się takiego wiarołomstwa z innymi bóstwami. Czyżby miały mięsiwa poświęcone czyli ofiary uwolnić cię od skutków tego wiarołomstwa? Trudny ten wiersz bywa jednak rozmaicie tłumaczony. *Sept.* czytają *מעליך כמעליכי* i *הרבים*.

16. Początkowym zamiarem Boga było, aby państwo izr. niby bujna oliwka się rozrosła, pełnią owoców, czyli mnóstwem szczęśliwych obywateli się ciesząc, Jez. 27, 6. dla grzeszności jednak ludu musiał zamiar Swój zmienić. Nad oliwką zerwała się burza, a połamał piorun jej gałęzie — *הכלה* oznacza szum wichru Ez. 1, 24. *רעע* od *רעו*.

17. Wyras *להם* w rozdz. 44, 3. opuszczony, tu może dodany dla zaznaczenia samowoli ludu.

18. Prorok uskarża się, że powołanie któremu się poświęcił już od początku prześladowania nań ściągnęło, najprzód w rodzinnym

kojnej tylko bezpiecznym się czujesz, cóż poczniesz w gęstwinie Jordanu?

6. Bo i bracia twoi, i dom ojca twojego — i ci sprzeniewierzyli się tobie, i ci wołają za tobą pełnemi usty. Nie ufaj im, choćby przemawiali do ciebie życzliwie!

7. Opuściłem dom Mój, porzuciłem dziedzictwo Moje, wydałem ulubioną duszę Moją w moc jej wrogów.

8. Stało Mi się wszak dziedzictwo Moje — niby lew w lesie; ryknęło na Mnie głosem swoim, przeto zniemawidzieć go musiałem!

9. Czyżby sępem pstrym Mi się stało dziedzictwo Moje — sępy wokół niego! Dalej! zgromadźcie wszystkie zwierzęta dzikie, sprowadźcie je na zer!

10. Pasterze liczni zniszczyli winnicę Moją, zdeptali łan Mój, obrócili łan Mój rozkoszny w pustynię głuchą.

11. Obrócono go w pustynię, żałośnie spogląda ku Mnie spustoszony. Opustoszała cała ziemia, gdyż nikt nie brał do serca.

12. Na wszystkie wierzchołki w pustyni wtargnęli burzyciele, bo miecz Wiekuistego chłonie od krańca ziemi do krańca ziemi; niemasz pokoju żadnemu ciału!

13. Rozsiewali pszenicę, a ciernie zbierali — wysilali się bez pożytku; i takeście pohańbieni za plony wasze wskutek płonącego gniewu Wiekuistego.

14. Tak rzecze Wiekuisty o wszystkich sąsiadach moich niegodziwych, naruszających dziedzictwa, które wydzieliłem ludowi Mojemu izraelskiemu: Oto wyrwę ich z ziemi ich, a dom Judy wyrwę z pośród nich!

15. Wszakże po wyrwaniu ich ulituję się znowu nad

11. Ponieważ nikt nie zwracał uwagi na napomnienia i groźby :
שמח zam. זָמַח

12. Wróg dzierży tylko miecz Boga, spełniający wyrok Jego.

13. Odnosi się do mieszkańców Judei; Zasieli pszenicę, podeptane jednak pola porosły cierniem — znużyli się, wysilali pracą na roli, ale bez pożytku — יועלו Jez. 48, 17. *מחבואותיהם* zam. *מחבואותיהם* Zdaniem *Kim.* mowa tu o darach wysyłanych bez pożytku do Egiptu.

14. Przyjdzie wszakże kolej i na tych sąsiadów Palestyny i chwila w której lud przemożną siłą z mocy ich wyzwolonym zostanie.

6 בְּנֶאֱמָן הִירְדֵן : כִּי נִסְאֲתֶיךָ וּבֵית־אֲבֹתֶיךָ נִסְדִּימָהּ בְּגֵדוֹ
בְּדָ גִם־הִמָּה קָרְאוּ אֶחְרֶיךָ מְלֵא אֶל־תְּאֵמִן כִּם כִּי־יִדְבְּרוּ
7 אֵלֶיךָ מִזִּכְוֹת : עֲזַבְתָּ אֶת־בֵּיתִי נִמְשַׁתִּי אֶת־נַחְלָתִי
8 נָתַתִּי אֶת־יִרְדֵּן נִפְשִׁי בְּכַף אִיבִיהָ : הִוְתַּחֲלִי נַחְלָתִי
9 כְּאֶרְצָה בְּעֵר נִתְּנָה עָלַי בְּקוֹלָהּ עַל־כֵּן שִׁנְאֲתֶיךָ : הָעִישׁ
צְבוּעַ נַחְלָתִי לִי הָעִישׁ סָבִיב עָלֶיהָ לָכֵן אִסְפוּ כְּדֹחַיִת
10 הַשָּׂדֶה הַתִּי לְאֹכְלָהּ : רַעִים רַפִּים שִׁחְתּוּ כְרָמִי בְּסֶסוֹ
אֶת־חֲלֻקְתִּי נָתַנּוּ אֶת־חֲלֻקַּת הַמִּדְבָּר לְמַדְבַּר שְׂמֵמָה :
11 שְׂמָה לְשֵׂמֵמָה אֹכְלָה עַל־שְׂמֵמָה נִשְׂמָה כָּל־הָאָרֶץ כִּי
12 אֵין אִישׁ שֵׁם עַל־לֵב : עַל־כֵּן־שָׁפִים בְּמַדְבַּר בְּאוֹ שְׂדֵדִים
כִּי חָרַב לַיהוָה אֹכְלָה מִקְצֵה אָרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ אֵין
13 שָׁלוֹם לְכָל בָּשָׂר : זָרְעוּ הַמַּיִם וּקְצִים קָצְרוּ נַחְלוֹ
לֹא יוֹעֲלוּ וּבִשּׁוּ מִתְבוֹאֲתֵיכֶם מִחֶרֶן אֶת־יְהוָה :
14 כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־כֵּן־שָׁכַנִי הָרָעִים הַנִּגְעִים בְּנַחְלָה
אֲשֶׁר־נַחְלָתִי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל הִנְנִי נֹתֵשׁ מֵעַל
15 אֲדָמָתָם וְאֶת־בֵּית יְהוָה אֶתֹשׁ מִתּוֹכָם : וְהָיָה אַחֲרַי

v. 11. חמ' בצרי v. 18. קמץ בויק

6. Nawet członkowie rodziny twojej w Anathoth grożą ci głośno. Inni : zwolują w pogoni za tobą „tłum”, por. מלא Gen. 48, 19. Jez. 31, 4.

7. Zostaje w związku z w. 4. Skutki złego wystąpiły już w całej pełni, wywołując niejako ubolewanie Boga, że zniewolonym jest drogie dziedzictwo Swe porzucić i w moc wroga wydać. Dom Mój, Palestynę.

8. Powstało przeciw Mnie jako srogi lew w lesie.

9. Za panowania Jojakima pustoszyli Judeę oprócz Chaldejczyków Aramejczycy, Moabici i Ammonici, 2 Król. 24, 2. W tym prawdo. czasie pyta się prorok czy Judea padlina jest, którą różnobarwne drapieżne ptactwo obsiadło i pokryło, zachęcając i dzikie bestje, aby do wspólnej uczyły się zbiegły — albo według innych, czy Izrael pstrym ptakiem jest, na którego inne, do widoku takiego nie przywykłe, gromadnie napadają — החיי Jez. 21, 14 *imp. his.* od *חיה* :
10. Liczni wodzowie nieprzyjacielscy — Winnicę, lud izraelski, Jez. 5.

nimi, i przywiodę ich każdego do dziedzictwa swego i każdego do ziemi swojej.

16. I będzie, jeżeli się nauczą dróg ludu Mojego, aby przysięgali na imię Moje „żyw Wiekuisty!“ tak jako nau czali lud Mój przysięgać na Baala, tedy pobudowani będą wpośród ludu Mojego.

17. Jeżeliby zaś nie usłuchali, wtedy wypłenię zupełnie naród taki, wypleniając i gubiąc, rzeczce Wiekuisty.

ROZDZIAŁ XIII.

1. Tak rzekł Wiekuisty do mnie: Pójdiesz i kupisz sobie pas lniany, a włożysz go na biodra swoje, wszakże do wody nie kładź go!

2. Kupiłem tedy pas według rozkazu Wiekuistego, i wło żyłem na biodra moje.

3. I doszło mnie słowo Wiekuistego poraz wtóry, mówiąc:

4. Weź ten pas, któryś kupił, który na biodrach twoich; a wstań; i idź nad Eufrat, i ukryj go tam w szczelinie skalnej.

5. Poszedłem tedy i skryłem go nad Eufratem jako roz- kazał mi Wiekuisty.

6. I stało się, że po upływie dni wielu rzekł Wiekuisty do mnie: Wstań i idź nad Eufrat i zabierz ztamtąd ów pas, którym rozkazał ci tam ukryć.

7. I poszedłem nad Eufrat i wykopałem i zabrałem ów pas z miejsca, gdzie go był ukrył; ale oto — zniszczony był pas, do niczego nieprzydatny.

8. I doszło mnie słowo Wiekuistego, głosząc:

2. Wszystko to w paraboli, albo jak Majmonides powiada w wizji proroczej. More, 2, 46.

4. Nad Eufrat, aluzja do przyszłej niewoli w Babilonii, gdzie Izrael najkosztowniejszą ozdobę swą utracił. Tak też i *Sept.* Zdaniem innych zam. *אמרתה* Gen. 48, 7. Micha 5, 1. do pobliskiego Betlechem, położonego w lesnej i skalistej okolicy, por. Ps. 132, 6. ponieważ zbyt cennymby było dla ukrycia pasa tak daleką podróż przedsięwziąć.

6. Gdy przypuszczalnie już ostatecznie zbutwiał w ziemi, w której był zakopany, por. *ואחרי* w. 7.

נְתַשִׁי אֹתָם אֲשׁוּב וְרַחֲמַתִּים וְהַשִּׁיבֹתִים אִישׁ לְנַחֲלָתוֹ
וְאִישׁ לְאֶרְצוֹ; וְהָיָה אִם-לָמַד יִלְמְדוּ אֶת-דְּרָכַי עִמִּי לְהַשְׁבַּע
בְּשֵׁמִי חַי-יְהוָה כַּאֲשֶׁר לְמַדּוֹ אֶת-עַמִּי לְהַשְׁבַּע בְּפַעַל וּנְכַנּוּ
בְּתוֹךְ עַמִּי; וְאִם לֹא יִשְׁמְעוּ וְנִתְּשֹׁתִי אֶת-הַגּוֹי הַזֶּה וְנָתוּשׁ
וְאֶבֶר נְאֻם-יְהוָה:

יג.

1 פַּה-אָמַר יְהוָה אֵלַי הֲלוֹךְ וְקָנִיתָ לָךְ אֲזוּר פְּשָׁתִים וְשַׁמְתָּו
2 עַל-מִתְנַיֶךְ וּבַמַּיִם לֹא תִבְאֵהוּ; וְאָקְנָה אֶת-הָאֲזוּר כְּדָבָר
3 יְהוָה וְאֲשֶׁם עַל-מִתְנֵי; וַיְהִי דְבַר-יְהוָה אֵלַי שְׁנֵית
4 לְאָמַר: קַח אֶת-הָאֲזוּר אֲשֶׁר קָנִיתָ אֲשֶׁר עַל-מִתְנַיֶךְ
5 וְקוּם לֶךְ פְּרֹתָה וְשַׁמְנֶהוּ שֵׁם בְּנִקְיָק הַפֶּלַע: וְאַלֶּךְ
6 וְאֲטַמְנֶהוּ בַּפֶּרֶת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אוֹתִי; וַיְהִי
7 מִקֵּץ יָמִים רַבִּים וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם לֶךְ פְּרֹתָה וְקַח
8 מִשָּׁם אֶת-הָאֲזוּר אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְטַמְנֹת-שָׁם; וְאַלֶּךְ פְּרֹתָה
וְאֶחָפֵר וְאֶפְקַח אֶת-הָאֲזוּר מִן-הַמְּקוֹם אֲשֶׁר טַמְנִיתוֹ שָׁמָּה
וְהִנֵּה נִשְׁתַּת הָאֲזוּר לֹא יִצְלַח כָּפֹל: וַיְהִי דְבַר-

16. Proroctwo mesjaniczne, por. 16, 19. Micha 4, 1—4. Jeżeli wtedy do wiary w Boga się nawrócą pobudowani będą t. j. dzwignięci. materialnie i moralnie coraz wyżej wespół z Izraelem.

17. Wypłenię, zniweczą ostatecznie tak, aby nie pozostała dla nich żadna nadzieja nowego rozkwitu.

Rozdział XIII. W dwóch alegorjach czyli obrazach symbolicznych o pasie zepsutym i dzbanach potłuczonych, przedstawia prorok przeszłość Judei. Grozi on wszystkim mieszkańcom, a niemniej monarsze i jego domowi karą wygnania, jeżeli się rychło nie opamiętają, i zanim noc niedoli zapadnie, przed Bogiem nie ukorzą. Głębokie zepsucie ludu w bałwochwalstwie pogrążonego musi tak straszną nędzę i hańbę sprowadzić. Wzmianka o królu i jego matce w w. 18. wskazuje, że mowa ta za czasów małoletniego Jojachina, około r. 599. wypowiedziana została, por. 2 Król. 24, 12. 15. 2 Kron. 36, 10.

1. Pas z bisioru należał do wykwintniejszych ozdób na Wschodzie. Nie kładź go do wody choćby się z czasem zbrudził, jak się z toku mowy okazuje, aluzja do zbrukanego grzechem ludu, którego jednak Bóg nie odtrąca. *הלוי* zam. *imperi*. jak 2, 2; 3, 12; 17, 19 itd.

9. Tak rzecze Wiekuisty: W ten sposób zniweczę pychę Judy i pychę Jerozolimy, która tak wielką.

10. Lud ten zły, wzbraniający się słuchać słów Moich, postępujący w pożądlivosti serca swego, i idący za bóstwami cudzemi, aby służyć i korzyć się im — niechaj będzie jako pas ten, który do niczego nieprzydatny.

11. Bo jako się przywiera pas do bioder człowieka, takem przywarł do Siebie cały dom Izraela, i cały dom Judy, rzecze Wiekuisty, aby Mi był ludem i sławą i chwałą i ozdoba — ale nie usłuchali.

12. Przeto oświadczył im słowo to: Tak rzecze Wiekuisty, Bóg Izraela: Każdy dzban napełnia się winem! A gdy powiedzą ci: Alboż nie wiemy, że każdy dzban napełniany bywa winem?

13. Tedy powiesz im: Tak rzecze Wiekuisty: Oto napełnię Ja wszystkich mieszkańców ziemi tej, i królów zasiadających miasto Dawida na tronie jego, i kapłanów i proroków, i wszystkich mieszkańców Jerozolimy — odurzeniem.

14. I roztrączę ich jednego o drugiego, i ojców i synów wraz, rzecze Wiekuisty; a nie pożaluję i nie oszczędzę i nie ulituję się, abym ich nie miał zatracić.

15. Słuchajcie tedy, skłóńcie ucho, nie wynoście się! gdyż Wiekuisty przemawiał!

16. Nieście Wiekuistemu, Bogu waszemu, cześć, zanim się zaćmi, i zanim potkną się nogi wasze o góry pomroki, wtedy wyglądać będziecie światła, ale obróci je w cień śmiertelny, a w тумany je przemieni.

17. A jeżeli tego słuchać nie zechcecie, wtedy w ukryciu płakać musi dusza moja z powodu pychy waszej i łzy ronić

15. Nie odwracajcie się dumnie i pogardliwie od jedyne go środka ocalenia, który wam zostaje.

16. Środkiem tym jest skrucha, zanim ciemność niby nieprzebyta góra was otoczy i uciekającym stopom wyjścia nie zostawi. Ciemność jest obrazem niezwalzonej trudności, por. Zach. 4, 7.

17. *נאמה* = nieugięta pycha, która nie pozwala im się ukorzyć, musi ich w końcu zgubić i do niewoli zaprowadzić. *נשמעה* suff. odnosi się do poprzednich napomnień. W ukryciu, ponieważ nikt powodu żalu i skargi jego nie pojmuje — *נשכה* perf. pewności 7 Jer. Ps. 100, 3.

9 יהוה אלי לאמר: כה אמר יהוה פכה אשחית את-
10 גאון יהודה ואת-גאון ירושלם הרב: העם הזה הרע
הפאנים | לשמוע את-דברי הרקלים בשררות לבם
וילכו אחרי אלהים אחרים לעבדם ולהשתחות להם
11 ויהי כאזור הזה אשר לא יצלה לכל: כי כאשר ידבק
האזור אל-מתני איש פן הדבקתי אלי את-כל-בית
ישראל ואת-כל-בית יהודה נאם-יהוה להיות לי לעם
12 ולשם ולתהלה ולתפארת ולא שמעו: ואמרת אליהם
את-הדבר הזה כה-אמר יהוה אלהי ישראל כל-נבל
ימלא יין ואמרו אליך הרע לא נדע כי-כל-נבל ימלא
13 יין: ואמרת אלהם כה-אמר יהוה הנני ממלא
את-כל-ישבי הארץ הזאת ואת-המלכים הישבים לדוד
על-פסאו ואת-הכהנים ואת-הנביאים ואת-כל-ישבי
14 ירושלם שפרון: ונפצתים איש אל-אחיו והאבות והבנים
יחדו נאם-יהוה לא-אחמול ולא-אחוס ולא ארחם
15 מהשחיתם: שמעו והאזינו אל-תגברו כי יהוה דבר:
16 תנו ליהוה אלהיכם כבוד בשרם בשרם ותנפפו
רגליכם על-הרי גשף וקויתם לאור ושמה לצלמות
17 ישית לערפל: ואם לא תשמעוה במספרים תבכה-

13. v. קמן בחרתא. 16. v. ושמעו ק'

9. Wyjaśnienie symbolicznej czynności: Tak zniweczę wszelką dumę i butę narodu nieugiętego w uporze i nieposłuszeństwie.

11. Izrael powinien był silnie do Boga się przywiązać i imię Jego między narodami uświetnić, nie spełnił jednak tego zadania.

12. „Każdy dzban napełnia się winem” było zapewne znanym przysłowiem, któremu prorok dla wywołania silniejszego wrażenia znaczenie słowa Bożego nadaje.

13. Wyraża stan zamieszania i bezradności, jaki nagle niedola sprowadzi.

14. W zamieszaniu tem będą biegali bez pamięci i bez celu, potracając się wzajemnie i rozbijając jeden o drugiego.

i rozplywać się oko moje; albowiem pojmaną zostanie trzoda Wiekuistego.

18. Powiedz królowi i królowej: Zasiądźcie niżej, gdyż spadła z głowy waszej korona waszej świetności!

19. Miasta południa zamknięte — a nikt nie otwiera; uprowadzony Juda cały — uprowadzony doszczętnie!

20. Podnieście oczy wasze i spójrzcie na nadciągających z północy! Gdzież teraz trzoda powierzona tobie, stado wspaniałe twoje?

21. Cóż powiesz, gdy przełoży ich tobie — a tys ich wszak przyzwyczała, aby byli nad tobą książętami naczelnymi — czyż nie pochwycą cię bole jako kobietę rodzącą?

22. A gdy pomyślisz w sercu swoim: Czemu spotkało to mnie? Dla mnóstwa przewinień twoich odkryte zostały podóły twoje, obnażone pięty twoje!

23. Czyż odmieniasz skórę swoją, albo panterę pręgi swe? Tak możecie i wy dobrze czynić — przywykli do nieczności.

24. To też rozproszę ich jako źdźbła, które ulatują przed wichrem pustynnym.

25. Taki los twój, udział przymierzony ci odemnie, rzecz Wiekuisty; przeto żeś zapomniała Mnie, a polegała na kłamstwie.

26. I dlatego też podniosę podóły twoje aż na twarz twoją, aby się ukazała sromota twoja.

27. Wszeteczeństwa twoje, i lubieżność twoją, i sproszą

22. Zdobycie Jerozolimy przedstawione jako zbezczeszczenie, por. Jez. 22, 8; 47, 2. *חטם* zdzierać przemocą, równoległe do *נגלו* — *עקב* enfem. jak *רגלים* Jez. 7, 20.

23. Grzech stał się jej drugą naturą i niepodobna oddzielić go od niej jak czarną cerą od murzyna albo pręgi od pantery.

24. Mowa zwraca się do proroka.

25. *חלק* właściwie „udział twojej miary“ czyli przymierzony ci udział, zd. innych, udział twojej szaty, t. j. włożony ci do poły płon, por. Rut 3, 15. 2 Król. 4, 39.

26. Wspomnienie wszystkich niegodziwości, których się Jerozolima dopuściła, budzi w proroku przekonanie, że dopiero po długich cierpieniach oczyścić się będzie mogła, por. Jez. 40, 2.

נפשי מפני גוה ודמע תדמע ותדר עיני דמעה כי נשבה
עדר יהודה: אמר למרדד ולגבירה השפילו שבו

כי ידר מראשתיכם עמרת תפארתכם: ערי הנגב סגרו
ואין פתח הגלת יהודה פלה הגלת שלומים:

שאי עיניכם וראי הבאים מצפון איה העדר נמן לך צאן
תפארתך: מהתאמרי כיהפקד עליך ואת למדת אתם

עליך אלפים לראש הלוא חבלים יאחזוך כמו אשת לדה:
וכי תאמרי בלבבך מדוע קראני אלה ברב עונך נגלו

שולך נחמסו עקבך: היהפך בולשי עורו ונמר חברברתי
גם אתם תוכלו להשיב למדי הרע: ואפיצם בקש עובר

לרות מדרך: זה גורלך מנת מהיך מאתי נאם יהודה אשר
שכתת אותי ותבמתי בשקר: וגם אני השפתי שולך על-

פניך ונראה קלונך: נאפיד ומצהלותיך זמת זנותך על-

20. v. שמו ק' ibid. וראו ק'

18. Jechonjasza i matkę jego, będącą pierwszą osobą po królu, por. 1 Król. 2, 19; 15, 13. 2 Król. 10, 13. uprowadzono razem z tłumem brańców 29, 2. Wypadek ten przepowiada prorok i każe im już teraz z tronu zejść i stosownie do poniżonej ich godności miejsce zająć. Por. Jez. 47, 1. *מראשות* Gen. 28, 11. 1 Sam. 19, 13. albo *ראשות* 1 Sam. 26, 12. okolica głowy.

19. Ponieważ druga część wiersza o nastąpieniu ogólnym wygnaniu wspomina, oznacza zamknięcie miast a poczęści twierdz 34, 7. ich spustoszenie: przystęp do bram zasypyany, a domy przez mieszkańców opuszczone, por. Jez. 24, 10. *הגלת* forma poetyczna *שלומים* por. *גלות* Am. 1, 6. 9.

20. Mowa zwraca się do Jerozolimy, por. w. 27. Cóż się teraz stanie z powierzonym ci jako stolicy ludem?

21. *יפקד* subj. jest Bóg. Przyzwyczałeś ich szukaniem ich przyjaźni, posyłaniem darów, wzywaniem ich pomocy 2 Król. 16, 7. Jez. 39. aby się uważali za suzerenów twoich, albo, aby ci byli *אלפים* jako książęta, głowa, naczelnymi władcami — po *עליך* dopeł. *להיות* Inni łączą *יפקד* z wyrazem *לראש* i biorą *אלפים* w znaczeniu „przyjaciela“ przyzwyczałeś tych przyjaciół, aby byli głową twoją — zdanie nawiasowe byłoby jednak zbyt długie. *לרה* zam. *ילדה*

rozpustę twoją, po wzgórzach na polu — widziałem bezeceństwa twoje! Biada ci, Jerozolimie, nie oczyścisz się, o, po jak długim czasie jeszcze!

ROZDZIAŁ XIV.

1. Co doszło jako słowo Wiekuistego Jeremjasza z powodu posuch.

2. Sposepniał Juda, a brany jego łakną, żałośnie pochylają się ku ziemi, a narzekanie Jerozolimy się wzbija.

3. A możni ich rozsyłają pacholków swych po wodę; przychodzą do studzien — nie znajdują wody; — wracają z naczyniem próżnym, znękanani są, zapłonieni, i zakrywają głowę swoją.

4. Dla gleby popękanej, gdyż nie było deszczu na ziemi, znękanani są rataje — zakrywają głowę swoją.

5. Albowiem i łania na polu miota i porzuca, gdyż nie ma zieleni.

6. Osły też leśne stawają na wierzchołkach nagich, chwytają powietrze jako szakale; omdlewają oczy ich — gdyż niema trawy.

7. Jeżeli winy nasze świadczą przeciw nam, Wiekuisty, uczynź gwoli imieniu Twojemu! albowiem liczne są odstępstwa nasze, Tobie zgrzeszyliśmy.

8. Nadziejo Izraela, wybawco jego w dniu niedoli! czemu chcesz się okazać jako przychodzień na tej ziemi, i jako wędrowiec, który tylko zboczył dla przenocowania?

9. Czemu chcesz się okazać jako mąż oszołomiony, jako

t. j. w stroju żalobnym spełniają pokutę, pochylając się ku ziemi, Ps. 85, 14.

3. Jeżeli wi. młodszy, słudzy, נב, wykopany rów, studnia.

4. Nawet tak tkliwa dla młodych swych łania musi je porzucić.

7. Gwoli imieniu Twemu, któreby ucierpiał na powadze, gdybyś wyznawców Swych opuścił, por. 9, 21. Jez. 51, 5. Ps. 102, 14.

8. Których niedola cudzego kraju nie dotyka, ponieważ w nim dłużej się nie zatrzymują, נמט który przechodzą, zboczył z drogi, Num. 20, 17.

9. Nie powiedzą, że nie chcesz, lecz że nie możesz, — zwykły argument w P. s. ניה נרה. od רחם pokr. z דום i רחם jak człowiek onie miały z trwogi, oszołomiony, który nie wie co począć. Sept. czytają נרם

בְּבִעוֹת בִּשְׂדֵה רְאִיתִי שְׁקוּצָה אוֹי לְךָ יְרוּשָׁלַם לְאַתְמֶהָרִי
אַחֲרֵי מָתִי עַד:

יד.

1 אֲשֶׁר הָיָה דְבַר-יְהוָה אֶל-יְרֵמְיָהוּ עַל-דְּבָרֵי הַבְּעֻרוֹת:
2 אֲבֵלָה יְהוּדָה וּשְׁעָרֶיהָ אִמְלָלוּ קִדְרוֹ לְאַרְצָא וּצְוֹתָתָא
3 יְרוּשָׁלַם עֲלֶתָהּ: וְאֶדְרִירֵיהֶם שָׁלְחוּ צְעֻרֵיהֶם לַמַּיִם בְּאוֹ
4 עַל-גְּבוּסִים לְאַמְצָאוֹ מַיִם שָׁבוּ כְלִיָּהֶם רִיקִים בְּשׁוֹ וְהִכְלִמוּ
5 וְחָפוּ רֵאשִׁים: בְּעֵבֹר הָאֲדָמָה חָפָה כִּי לֹא-הָיָה נֶגֶשׁ
6 בְּאַרְצָא בְּשׁוֹ אֶפְרָיִם חָפוּ רֵאשִׁים: כִּי גַם-אֵילַת בִּשְׂדֵה
7 יִלְדָה וְעֹזֹב כִּי לֹא-הָיָה הַשֵּׂא: וּפְרָאִים עֲמְדוּ עַל-שִׁפְיָם
8 שָׁאֲפוּ רוּחַ פְּתָנִים כְּלוֹ עֵינֵיהֶם כִּי-אֵין עֵשֶׂב: אִם-עֹנִינֵנוּ
9 עָנוּ בְּנוֹ יְהוָה עֲשֵׂה לַמַּעַן שִׁמְךָ כִּי-רָבוּ מִשׁוֹבְתֵינוּ לְךָ
חֲטָאנוּ: מִקּוֹה יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעוֹ בְּעֵת צָרָה לְמַה תְּדוּהָ
כִּנְגַר בְּאַרְצָא וּבְכֹאֲרָם נִמְטָה לְלוֹן: לְמַה תְּהִיָּה פְּאִישׁ נְדָהֶם

v. 2. וְעִירָא v. 3. צְעִירֵיהֶם כִּי

Rozdział XIV i XV stanowią jedną całość. Ludność Judei nawiedzona posuchą i głodem wysłała napróżno po wodę, której nie można nigdzie znaleźć. Cała roślinność obumiera, a zwierzęta padają z omdlenia albo uciekają w inne strony. Prorok łączy głos swój z modlitwą ogółu, błagając o zmiłowanie, odbiera jednak odpowiedź odmowną. Jest to lud, który na lepszy los nie zasługuje, za którym nawet wstawić się nie należy, jakkolwiek winą przeważnie na fałszywych prorokach ciąży, którzy gładkimi słowami go łudzą i na bezdroża prowadzą. Tymczasem wzrasta nędza, a modły wznoszą się coraz usilniej i goręcej — wszakże wciąż bez skutku. Judea skazana jest nieodwołalnie na zagładę. Wynurzenia, które prorok w tym duchu czyni, ściągają nań nienawiść powszechną, na którą się uskarża, przedstawiając smutną dolę swoją — Bóg go wszakże uspakaja, zachęcając do wytrwałości i przyrzekając mu pomoc i obronę. Datę wygłoszenia tej mowy trudno bliżej określić.

1. שְׂתָרָתָא od נצרה, pozabawiać, נחמ, od נצרה w for. עשתרת, por. 17, 8. אשר היה przed ה' konstr. jak 46, 1; 47, 1; 49, 34.

2. Bramy, publiczne miejsca w których się mieszkańcy miast często zbierali, por. שער עמי Rut 3, 11. קרוו לארץ

mocarz niezdolny dopomódz? A Tyś wszak wśród nas, Wiekuisty, a imię Twe nad nami mianowane; nie opuszczaj nas!

10. Ale tak rzecze Wiekuisty o ludziach tym: Jako skłonni byli do błąkania się, nóg swych nie powstrzymując, tak też nie przychylił się Wiekuisty ku nim; wspomina On teraz winę ich, i nawiedza grzechy ich.

11. I rzekł Wiekuisty do mnie: Nie módl się za ludem tym, ku dobru.

12. Gdy pościć będą, nie wysłucham wołania ich, a gdy składać będą całopalenia i dary nie przychylił się ku nim, lecz mieczem i głodem i morem zgładzę ich!

13. I rzekłem: O Panie, Wiekuisty! oto prorocy zapewnają ich: Nie ujrzycie miecza, a głodu nie zaznacie, lecz pomyślności trwałej użyję wam na miejscu tém.

14. I rzekł Wiekuisty do mnie: Fałsz prorokują prorocy ci w imieniu Mojém; nie posłałem ich, anim rozkazał im, anim przemawiał do nich; widzenia kłamliwe, i wieszczby, i błahości i obłudę serca swego prorokują oni wam!

15. Przeto rzecze tak Wiekuisty o prorokach, prorokujących w imieniu Mojém, jakkolwiek Ja ich nie posłałem, a zapewnają: miecza i głodu nie będzie na ziemi tej; od miecza i głodu wyginąć prorokom tym!

16. Lud zaś, któremu prorokują, rozrzucony będzie po ulicach Jerozolimy wskutek głodu i miecza, a nikt ich nie pochowa — oni, ich żony, ich synowie i córki; i tak wyleją na nich niegodziwość ich.

17. A oświadczy im słowo to: Ronią, oczy moje lzy dniem i nocą, a nie uciszają się; gdyż pogromem wielkim rozgromiona, dziewisza córka ludu mojego, porażeniem bolesnym niezmiernie.

18. Gdy wychodzę na pole, a oto pomordowani od miecza,

14. נפ wróżba od נפ = נפ i נפ kreślić, wycinać, oznaczać los czarami — אל od אל nicosć.

16. W wyżej wymieniony sposób wyleją na nich kielich niedoli, karcąc ich za ich niegodziwość.

17. Oświadczy im, że musisz już z góry los ich oplakiwać, bo dościsną on ich niechybnie, por. Tr. 3, 48. נחלה por. 10, 19.

18. Prorok uobecni sobie przyszłe położenie i koniec katastrofy.

קנבור לא יוכל להושיע ואתה בקרבנו יהיה ושמו
עלינו נקרא אל תפחננו: כה אמר יהוה לעם הזה

בן אהבו לנוע רגליהם לא חשכו ויהיה לא רצם עתה
יזכר עונם ויפקד חטאתם: ויאמר יהוה אלי

אל תתפלל בעד העם הזה למען: כי יצמו איני שמע
אל רגלתם וכי יעלו עלי ומנחה איני רצם פי בחרב

וברעב ובדבר אנכי מכלה אותם: ואמר אהה ארני
יהיה הנה הנבאים אמרים להם לא תראו חרב ורעב

לא יהיה לכם פי שלום אמת אתן לכם במקום הזה:
ויאמר יהוה אלי שקר הנבאים נבאים בשמי

לא שלחתים ולא צויתים ולא דברתי אליהם חזון שקר
וקסם ואלול ותדמות לכם המה מתנבאים לכם:

לכן כה אמר יהוה על הנבאים הנבאים בשמי ואני לא
שלחתים והמה אמרים חרב ורעב לא יהיה בארץ הזאת

בחרב וברעב יתמו הנבאים ההמה: והעם אשר ההמה
נבאים להם יהיו משלכים בחוצות ירושלם מפני הרעב

והחרב ואין מקבר להמה המה נשירים וכוניהם וכוניהם
ושפכתי עליהם את רעתם: ואמרת אליהם את הדבר

הזה תרדנה עיני המעה לילה ויוםם ואל תדמינה פי
שקר גדול נשברה בתולת בת עמי מפה נחלה מאד:

אם יצאתי השדה והנה חללי חרב ואם פאתי העיר

v. 14. ואלול קרי. וירמיה קרי.

10. chwiać się w moralno-religijném znaczeniu — błąkać się bez świadomego celu od jednego bóstwa do drugiego. Druga część zdania dosł. Hoz. 8, 18.

11. Ponieważ nadzieja rzeczywistej poprawy stracona, jest postanowiona zagłada nieodwołalna, por. 7, 16; 11, 14.

12. Okazana skrucha jest tylko pozorną i nie może nic zmienić, por. 6, 20; 7, 21; 11, 15. Zach. 7, 8.

13. Por. 4, 10; 5, 12. Pomyślność prawdziwa, trwała. Sept. czyt. jak 38, 6. שלום ואמת.

a gdy przychodzę do miasta, a oto zmorzeni głodem — bo i prorok i kapłan krążą po kraju, a nie wiedzą nic.

19. Czyżbys ostatecznie porzucił Judeę? Albo czyżby obmierzyła sobie Cyon dusza Twoja? Czemu poraziłeś nas, a niema dla nas uzdrowienia? Czekaliśmy pokoju, ale dobro nie przyszło, na czas ocalenia, a tu przerażenie.

20. Znamy, Wiekuisty, niegodziwość naszą, winę ojców naszych, żeśmy zgrzeszyli Tobie.

21. Nie porzucaj gwoli imieniu Twojemu, nie poniżaj stolicy wspaniałości Twojej; wspomnij, nie zrywaj przy mierza Twego z nami!

22. Czyż są między marnościami narodów szafarze dżdżu? Albo czyż spuszczają niebiosy same krople obfite? Czyś nie raczej Ty, Wiekuisty, Bóg nasz, że wyglądamy Ciebie? Wszak Ty uczyniłeś to wszystko!

ROZDZIAŁ XV.

1. I rzekł Wiekuisty do mnie: Choćby stanął Mojżesz i Samuel przedemną, nie skłoniłaby się już dusza Moja do ludu tego; odpraw ich z przed oblicza Mojego, a niech idą!

2. A gdyby rzekli do ciebie: dokąd mam pójść? tedy oświadczyć im: Tak rzecze Wiekuisty: kto na śmierć, do śmierci, a kto pod miecz, do miecza, a kto na głód, do głodu, a kto w niewolę, do niewoli!

3. I ustanowię nad nimi cztery gatunki, rzecze Wiekuisty: miecz do zabijania, i psy do szarpania, a ptactwo nieba i zwierzęta ziemi do pożerania i tępienia.

4. I podam ich na straszdyło wszystkim królestwom ziemi, z powodu Menaszy, syna Chiskjasza, króla Judy — za to co uczynił w Jerozolimie.

2. *רעב* śmierć zwyczajna wskutek choroby, *חרב* śmierć na wojnie, *רעב* śmierć nienaturalna przez męczarnie głodu.

3. Psy, sępy, szakale szarpać i pożerać będą zwłoki niepochowane *משחח* aluzja do obcych narodów 1, 15. których władzę tymczasem dzięki zwierzęta sprawować będą.

4. Przedmiot trwogi, straszdyło, por. Deut. 28, 25. Menasze, który trwający dotąd kult pogański zaprowadził i utwierdził, 2 Król. 21, 11; 23, 26; 24, 3. 2 Kron. 33, 9.

והנה תחלוני רעב כי גם נביא גם פהן סחרו אל ארץ
 19 ולא ידעו: המאם מאסת את יהודה אם פציון
 געלה נפשך מדוע הביתנו ואין לנו מרפא בנה לשרום
 20 ואין טוב ולעת מרפא והנה בעתה: ידענו יהוה רשענו
 21 עון אבותינו כי חטאנו לך: אל תנאץ למען שמך
 אל תנבל בפא כבודך זכר אל תפסר בריתך אתנו:
 22 ה'יש בהכלי הגוים מגשמים ואם השמים יתנו רבבים
 הלא אתה הוא יהוה אלהינו ונקוה לך כי אתה עשית
 את כל אלה:

טו.

1 ויאמר יהוה אלי אם יעמד משה וישמואל לפני אין
 2 נפשי אליהם הנה שלח מעל פני ויצאו: והנה כי
 יאמרו אליך אנה נצא ואמרת אליהם כה אמר יהוה
 אשר למות למות ואשר לחרב לחרב ואשר לרעב
 3 לרעב ואשר לשבי לשבי: ופקדתי עליהם ארבע
 משפחות נאם יהוה את החרב להרג ואת הכלבים
 לסחב ואת יעוף השמים ואת בהמת הארץ לאכל
 4 ולהשחית: ונתתים לזועה לכל ממלכות הארץ בגלל
 מנשה בן יחזקיהו מלך יהודה על אשר עשה בירושלם:

v. 4. לזועה קרי

Ci, którzy póki czas przeciwdziałać temu powinni, nie czynią i nie wiedzą nic. Inni: błagają się po ziemi sobie obcej, na wygnaniu.

19. Por. 8, 15.

21. Stolica wspaniałości czyli majestatu Bożego, Cyon, por. 17, 12. Jez. 8, 18; 18, 7.

22. Bez woli Jego nie dzieje się nic.

Rozdział XV. Powtórna stanowcza odmowa: Choćby znani z gorących przemówień swoich mężowie, Ex. 32, 11. Num. 14, 13. Deut. 9, 18. 1 Sam. 7, 9; 8, 6; 12, 19. Ps. 99, 6. stanęli na czele zgromadzonego w świątyni ludu prosząc za nim, i wtedybym powiedział: precz z przed oblicza Mojego!

5. Bo któż ulituje się nad toba, Jerozolimo, i któż cię pożałuje, i któż zboczy, aby się zapytał o powodzenie twoje?

6. Tyś opuściła Mnie, rzeczce Wiekuisty, wstecz odstąpiłaś, wyciągnąłem też rękę Moją i zniszczyłem cię; znużyłem się politowaniem.

7. I rozwiąłem ich wiejadłem przez bramy tej ziemi; osierociłem i wygubiłem lud mój, a jednak z bezdroży swych się nie nawrócili.

8. Liczniejsze były Mi wdowy jego niż piasek mórz; nawiodłem na nie, na matki młodzieży, pogromców w samo południe; rzuciłem na nie nagle popłoch i postrach.

9. Zawiedła, która rodziła siedmioro, wyzionęła duszę swą; zaszło słońce jej w pełni dnia, zawstydzila się i zapłonęła — a szczątek ich wydam teraz pod miecz, przed obliczem wrogów ich, rzeczce Wiekuisty.

10. Biada mi, matko moja, żeś mnie zrodziła, męża swaru i męża zwady dla całej tej ziemi! Nie pożyczalem, ani pożyczali mi, a jednak wszyscy mi złorzeczą!

11. Wyrzekł był Wiekuisty: Jeżeli nie wyprowadzę cię ku szczęściu, jeżeli nie zetknę z toba, w czasie klęski i w czasie niedoli wroga!

12. Azali skruszy żelazo stal północną albo spiz?

13. Bogactwo i skarby twoje podam na grabież darmo —

brak bliższych stosunków z otoczeniem, a tódm samym i powodów zdolnych nieprzyjazne usposobienia wzbudzić. כללית zam. קללתם קללתי

11. Prorok przypomina sobie dane mu przez Boga przyrzeczenie, że mianowicie zachowany będzie ku szczęściu narodu, aby mu w czasie klęski służył. שריתך od שרית chal. שריתך rozwiązywać, wypuszczać, Ij. 37, 3. w piel wyprowadzić. Kimchi zam. שאריתך twoje pozostanie, twoja przyszłość, zam. אחריתך Ij. 8, 7. Inni שריר = שריר wrogować „przeciwności które zwalczasz“ por. שריר Ps. 27, 11. איב w sing. nie może się odnosić do osobistych przeciwników Jeremjasza i jest dlatego zwykle tłumaczenie: uczynię, aby cię wróg o wstawiennictwo prosił, por. 7, 16. niewłaściwem.

12. Moralna siła twoja zwycięży wszystkie zapory. Inni: Klęska przyjsć musi, żelazny upór ludu, por. נחשת וברזל 6, 28. nie skruszy żelaznego kolosu babilońskiego — רעע tu tyle co רעע

13. Mowa zwraca się do Judei, por. objaśnienie 17, 3.

5 כִּי מִי־יִחַמַל עָלַיךָ יְרוּשָׁלַם וּמִי יִנְדַר לְךָ וּמִי יִסוּר
6 לְשָׂאֵל לְשָׁלֵם לְךָ: אֶת־נַפְשֹׁתַי אֶתִּי נֹאמְרֵיהוּהָ אַחֲזוּר
7 תִּלְכִּי וְאִם אֶת־יָדַי עָלַיךָ וְאֶשְׁחִיתֶךָ גִּלְאַתִּי הַנְּהַם:
8 וְאֹזְרִים בְּמִזְרָה בְּשַׁעְרֵי הָאָרֶץ שִׁפְלַתִי אֶפְדַּתִּי אֶת־עַמִּי
9 מִדְּרָבֵיהֶם לֹא שָׁבוּ: עֲצַמוּלִי אֶלְמִנּוּתוֹ מִחֹל יָמִים
10 הִבַּאתִי לָהֶם עֲלֵאֵם בַּחֹר שַׁדְר בְּצִהְרִים הִפְלַתִי עָלֶיהָ
11 פְּתָאֵם עֵיר וּבְהִלּוֹת: אֶמְלֶלָה יְלֶדֶת הַשֹּׁכֵנָה נִפְחָה נִפְשָׁה
12 בָּאָה שִׁמְשָׁה בְּעַד יוֹמָם בּוֹשָׁה וְחִפְרָה וְשִׁאֲרֵיתָם לַחֲרֹב
13 אֶתֵּן לִפְנֵי אֵיבֵיהֶם נֹאמְרֵיהוּהָ: אוֹיְלִי אִמִּי כִּי
14 יִלְדֵתִי אִישׁ רִיב וְאִישׁ מְדוֹן לְכָל־הָאָרֶץ לֹא־נִשְׁתִּי וְלֹא־
15 נִשְׁוִי כִּי כָּלָה מִקְדְּלוֹנִי: אָמַר יְהוָה אֱסִילֹא שְׁרִיתֶךָ לְטוֹב
16 אֱסִילֹא! הִפְנַעְתִּי כֶּד בַּעַת רַעָה וּבַעַת צָרָה אֶת־הָאֵיב:
17 הִרַע בְּרִזָּל! בְּרִזָּל מִצַּפּוֹן וּנְחִשְׁתָּ: חִילֶךָ וְאוֹצְרֵתֶיךָ
18

8. v. אלמנותיו ק'. 9. v. כמ ק'. 11. v. שריתך ק'. 13. v. מלא ר'

5. Spotykająca Jerozolimę kara nie wzbudzi niezycznego współczucia, bo uzna ją każdy za zasłużoną, por. Nah. 3, 7.

6. Znużyłem się, bo wszystkie dotychczasowe próby były daremne. Słowa w czasie historycznym świadczą, że mowa tu o przeszłości.

7. Przez bramy miast, przez które uprowadzono jeńców. Zd. innych w bramach kraju, gdzie wojska judzkie nadciągających Egipcjan oczekiwały i pod Megiddo klęską poniosły.

8. Am i w znaczeniu zbiorowém. Żony straciły mężów, matki synów, a na pozostałe w domu bezbronne kobiety napadł wróg bezkarnie, por. Cef. 2, 4. עיר wedle Kimchi od עיר budzić, trwożyć.

9. Im bardziej błogosławioną była matka, 1 Sam. 2, 5. tem większa zdjęła ją rozpacz na wieść o pogromie. Słońce jest tu obrazem życia por. Jez. 38, 8. Przyp. 20, 27, Ij. 11, 19. Eccl. 11, 7. Zawstydzila się wobec szczęśliwych matek, por. Gen. 30, 23. Ostatnia część wiersza odnosi się do obecnej sytuacji, zapowiadając ostateczny koniec pozostałym jeszcze szczątkom ludu.

10. Złowieszcze mowy proroka ściągają nań fanatyczną nienawiść klas przewodnich, na którą się uskarża przedstawiając wewnętrzne walki, które ustawicznie z przeciwnikami i z samym sobą staczać musi. „Nie pożyczalem“ jest frazesem przysłówiowym, oznaczającym

a to dla wszystkich grzechów twoich — po wszystkich twych granicach.

14. I przeprowadzę cię wraz z wrogami twoimi do ziemi ci nieznanej, gdyż ogień żarzący się w gniewie Moim nad wami wspanie.

15. Ty mnie znasz Wiekuisty! Wspomnij i wejrzyj na mnie, i pomścij się za mnie nad prześladowcami moimi; nie chciej wskutek pobłażliwości Twojej dla nich, porwać mnie, uprzytomnij Sobie, jaką znosiłem dla Ciebie hańbę!

16. Gdy dochodziły mnie słowa Twoje pochłaniałem je, a było mi słowo Twoje rozkoszą i pociechą serca; albowiem mianowane imię Twoje nademną, Wiekuisty, Boże zastępów.

17. Nie przesiadywałem w kole wesołych, abym się radował; wobec ręki Twojej samotny siadałem, boś zgryzotą napelnił mnie.

18. Czemuż boleść moja tak trwała, a rana moja dotkliwa, że nie daje się ukoić; stałeś się dla mnie jako strumień zawodny, jako fale niestateczne.

19. Przeto rzecze tak Wiekuisty: Skoro się nawrócisz, pozwolę i Ja ci wrócić, przed obliczem Mojém staniesz — a skoro postarasz się wydzierać cenne z pospolitego, jako usta Moje będziesz! Oni nawrócą się wtedy do ciebie, ale ty nie nawrócisz się do nich.

20. Bo postawię cię wobec ludu tego jako mur spiżowy, warowny, i będą walczyli przeciw tobie, ale nie zmoją cię; bom Ja z tobą, abym cię wspomagał, i wybawiał, rzecze Wiekuisty.

21. I wybawię cię z ręki niecných, i wyzwolę cię z mocy okrutnych.

tylko nadal się stara pierwiastki czyste z upadłego moralnie ludu wydobywać, albo wedle tł. innych, niechaj zawsze tylko czysta prawda bez niegodnych przymieszek z ust jego płynie, a pozostanie organem słowa Bożego, Ex. 4, 16. czyli prorokiem służbą Jego pełniącym, por. Deut. 1, 38. 1 Król. 17, 1; 18, 15. W każdym razie pamiętać mu należy, że prawda nie powinna żadnych ustępstw czynić, w żadne kompromisa się wdawać i do upodobań tłumu się zniżać.

20: Por. 1, 18, 19.

לְבֹן אֶתֶּן לֹא כִמְחִיר וּבְכָל־חַטָּאוֹתַיִךְ וּבְכָל־גְּבוּלוֹיֶיךָ :
 14 וְהֶעֱבַרְתִּי אֶת־אֵיבֶיךָ בָּאָרֶץ לֹא יָדַעְתָּ כִּי־אֵשׁ קָדְחָה
 בְּאֶפְרַיִם עֲלֵיכֶם תִּנְקֶד : אֶתָּה יָדַעְתָּ יְהוָה וְזָכַרְנִי
 וּפְקַדְנִי וְהִנֵּקֶם לִי מִרְדְּפֵי אֵל־לְאֹרֶךְ אִפְסֵךְ תִּקְחֵנִי דַע
 16 שְׂאֵתִי עֲלֶיךָ הִרְפָּה : נִמְצְאוּ דְבָרֶיךָ וְאִכְלָם וַיְהִי דְבָרֶיךָ
 לִי לְשִׁשׁוֹן וּלְשִׁמְחַת לִבִּי כִּי־נִקְרָא שְׁמֶךָ עָלַי יְהוָה
 17 אֱלֹהֵי צַבָּאוֹת : לֹא־יִשְׁבַּתִּי בְּסוּד־מְשַׁחֲקִים וְאֶעֱלֶז מִפְּנֵי
 18 יָדְךָ בְּדָר יִשְׁבַּתִּי כִּי־יָזַעַם מִלְּאֵתֵנִי : לָמָּה הָיָה כְּאִבִּי נֶצַח
 וּמִפְּתֵי אֲנוּשָׁה מֵאַנְהָה הִרְפָּא הָיָה תְהִיָּה לִי כִּמּוֹ אֲכֹזֵב מִיָּם
 19 לֹא נֶאֱמַנּוּ : לָכֵן כִּדְבַר־אֱמֶר יְהוָה אִם־תָּשׁוּב וְאִשְׁיבֶךָ
 לִפְנֵי תַעֲמֹד וְאִם־תִּזְעַד יִקְרַ מִזֹּלָל כִּפִּי תְהִיָּה יִשְׁבֹּב הַמָּוֶה
 20 אֱלֹהֵיךָ וְאֶתָּה לֹא־תָשׁוּב אֲלֵיהֶם : וּנְתַתִּיךָ לָעַם הַזֶּה לְחֹמַת
 נְחֹשֶׁת בְּצוּרָה וּנְלַחְמוּ אֲלֶיךָ וְלֹא־יִוָּכְלוּ לָךְ כִּי־אֶתָּה אָנֹכִי
 21 לְהוֹשִׁיעַךָ וּלְהַצִּילֶךָ נֶאֱמַר־יְהוָה : וְהִצַּלְתִּיךָ מִיַּד רָעִים
 וּפְדִיתִיךָ מִכַּף עֲרִיצִים :

14. v. 14. וְהֶעֱבַרְתִּי. ibid. למרחאי חיקך. ibid. v. 16. דברך ק

14. I przyprowadzę cię albo skarby. Inni czytają וְהֶעֱבַרְתִּי — równoległy wiersz por. 17, 4. Ostatnia część zdania przypomina Deut. 32, 22.

15. 15. łączy się z wyrazami אֶתֶּן אֶתֶּן אֶתֶּן są nawiasowo wtrącone.

16. Wiadomo Ci, z jaką radością odbierałem objawienia Twoje, jak gorliwie i z jaką rozkoszą Ci służyłem.

17. Innej radości nie znałem i znać nie mogłem wobec objawień 2 Król. 3, 15. o smutnym losie ludu mojego.

18. Licząc na poparcie ze strony Bożej, widział się niejednokrotnie już zawiedzionym, nie uwzględnił On bowiem skarg jego, stał się dlań strumieniem, który w porze letniej wysycha, właśnie wtedy, gdy orzeźwiający wody jego najbardziej potrzebne, por. Ij. 6, 15. Jez. 58, 11. אֲנוּשָׁה wł. słaba, tu o ranie złośliwa, dotkliwa.

19. Następuje odpowiedź uspakajająca: Póki podobne próby go nie zniechęcą a sam sobie wiernym pozostanie, póki w poruczone sobie posłannictwo nie zwątpi, będzie mu i Bóg blizkim. Niechaj

ROZDZIAŁ XVI.

1. I doszło mnie słowo Wiekuistego, głosząc:
2. Nie pojdziesz sobie żony, a nie będziesz miał synów i córek na miejscu tém.
3. Bo tak rzecze Wiekuisty o synach i córkach urodzonych na tém miejscu, i o matkach, które ich zrodziły, i o ojcach, którzy ich spłodzili na tém miejscu:
4. Ciężkiemi zarazami wymrą, nie będą opłakiwani ani pochowani, mierzwą na roli się staną, a od miecza i głodu wygina, i pójdą zwłoki ich na żer dla ptactwa nieba i dla zwierza ziemi.
5. Gdyż tak rzecze Wiekuisty: Nie wnijdiesz do domu żałoby, a nie pójdziesz, by opłakiwać, a nie pożałować ci ich, bo zabieram pokój mój od ludu tego, łaskę i miłosierdzie.
6. I pomrą wielcy i mali na tej ziemi, nie będą pochowani, i nie będzie ich nikt opłakiwał, i nie poczynią sobie nacięć, i nie wystrzygą się po nich.
7. I nie będą łamali po nich chleba żałoby, by kogo pocieszyć po zmarłym; i nie dadzą nikomu się napić z kielicha pocieszenia po ojcu lub matce jego.

zarazy, którym ulegną — כמותי zam. Ezech. 28, 8. 10. Śmierć bez pogrzebu uważana była za najstraszniejszą hańbę, por. 7, 33; 8, 2.

5. Wzrost krzyku, por. Am. 6, 7. od ירו w arabs. krzyżeć, to samo co ירו z przestawieniem liter i zmianą נ na י — dom zmarłego, w którym otaczająca go rodzina głośnym płaczem boleść swą wynurza. Zabieram pokój, zrywam dobre stosunki.

6. Zwyczaje żałobne tu wymienione, a Lev. 19, 28. Deut. 14, 1. zakazane, utrzymały się pomimo to w ludzie, por. 41, 5. Ezech. 7, 18. Am. 8, 10. Micha 1, 16. Słowa od נחם do יקברu brakują w Sept.

7. Osieroceni pościli aż do pochowania zwłok, por. 2 Sam. 1, 12; 3, 35; 12, 16—20. poczem następowało spożywanie chleba żałoby czyli stypa, Deut. 26, 14. Ezech. 24, 17. לם אנשים której uczestnicy za rytualnie nieczystych byli poczytywani. Chleb żałoby podawano kielich pocieszenia, por. יין למרי נפש Przyp. 31, 6. Wobec srożacego się jawnie gniewu Bożego nie odważy się nikt zmarłemu oznaki współczucia okazywać, albo: z powodu ogólnego pomoru wszelkie współczucie samo się stopi i ustanie ישרו domyślne לם Jez. 58, 7. מבל על zam. לזבל co sing. לחרבו stwierdza.

טו.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

Rozdział XVI. Jak poprzedni prawdop. za czasów Jojachina napisany. Jeremjaszowi wzbронioném zostaje ognisko rodzinne założyć, bo na rodziny judzkie spadną wkrótce straszne klęski. Stronici też powinien od brania udziału w obchodach żałobnych, bo w czasie sądu, który się zbliża, nie będzie nikt zmarłych opłakiwał, również ma unikać zebrań biesiadujących, bo niezadługo ustanie wszelka radość i wesele w Judei. Powodem tych klęsk, które wygnaniem i niewolą się skończą, jest postępowanie ludu, który własnowolnie zagubę sobie gotuje. Po nieuniknionej katastrofie nastąpi wprawdzie wyzwolenie — ale najprzód spełnią wysłani przez Boga rybacy i łowcy dzieło swoje, aż nareszcie przez ostateczne wyswobodzenie ludu izr. wszystkie plemiona ziemi do prawdy się nawrócą. Zdaniem niektórych jest w. 14—15 interpolacją późniejszą z 23, 7. 8. zapożyczoną i celem złagodzenia wypowiedzianych tu groźb wsuniętą. To samo sądzą o w. 19. będącym powtórzeniem 2, 11. i w. 21. przypominającym Jez. 42, 6. i Ezech. 36, 28.

2. Na miejscu tém, w Palestynie, równoległe do הואט w 3. i 7, 5.

3. Odnosi się do בנים — słowo ילר często w znaczeniu płodź, por. 30, 6.

4. Wskutek głodu, por. 14, 16. 18. wybuchną rozmaitego rodzaju

8. Również do domu uczty nie wejdiesz, abys zasiadł z nimi i jadł i pił.

9. Gdyż tak rzecze Wiekuisty zastępów, Bóg Izraela: Oto usunę z miejsca tego w oczach waszych i za dni waszych głos wesela i głos radości, głos oblubieńca i głos oblubienicy.

10. A gdy opowiesz ludowi temu wszystkie te słowa, a rzekną do ciebie: Za cóż wyrzekł Wiekuisty przeciw nam to nieszczęście wielkie, i jakież przewinienia nasze, i jakim grzech nasz, którymśmy zgrzeszyli Wiekuistemu, Bogu naszemu?

11. Tedy oświadczysz im: przeto, że opuścili ojcowie wasi Mnie, rzecze Wiekuisty, i poszli za bóstwami cudzemi, i służyli im, i korzyli się im, Mnie zaś opuścili, a nauki Mojej nie przestrzegali.

12. Wyście zaś gorzej jeszcze uczynili niż ojcowie wasi, albowiem oto postępujecie każdy za poządliwością serca swego zepsutego, nie słuchając Mnie.

13. To też rzucę was z ziemi tej do ziemi, którejście nie znali ani wy, ani ojcowie wasi, i będziecie służyli tam bóstwom cudzym dniem i nocą, póki nie okażą wam zmiłowania.

14. Zaprawdę, oto dni nadejdą, rzecze Wiekuisty, gdy nie powiedzą więcej: Żyw Wiekuisty, który wywiódł synów Izraela z ziemi Micraim;

15. Lecz: Żyw Wiekuisty, który wywiódł synów Izraela z kraju Północy i ze wszystkich krain, do których był zagnął ich — gdyż sprowadzę ich napowrót do ziemi, którą oddałem ojcom ich.

16. Oto poszlę ja po wielu rybaków, rzecze Wiekuisty, aby łowili ich, a następnie poszlę po wielu myśliwych, aby

14. Wysłowienie z tej niewoli stanowić będzie nową epoką w historii ludu i zaćmi doniosłością, wyzwolenie z Egiptu. Ale tę jaśniejszą przyszłość warunkuje właśnie smutna teraźniejszość i bliska już straszna klęska, która lepszy czas poprzedzi, por. 28, 7.

16. Rybacy, tu nazwa zwyciężkich Chaldejczyków, którzy lud masami uprowadzą, por. Am. 4, 2. to samo „łowcy“, którzy ukrywających się w pośród gór i skał mieszkańców Judei wytropią, por. 4, 29. Jez. 2, 19.

8 ועל-אמו: ובית-משתה לא-תבוא לשבת אותם לאכל
9 ולשתות: פי כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל
הנני משפית מן-המקום הזה לעיניכם ובימיכם קול
10 ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה: והיה פי תגיד
לעם הזה את כל-הדברים האלה ואמרו אליה על-
מה דבר יהוה עלינו את כל-הרעה הגדולה הזאת ומה
עוננו ומה חטאתנו אשר חטאנו ליהוה אלהינו: ואמרת
11 אליהם על אשר-עזבו אבותיכם אותי נאם-יהוה וילכו
אחרי אלהים אחרים ויעבדום וישתחוו להם ואתי עזבו
12 ואת-תורתי לא שמרו: ואתם הרעתם לעשות מאבתיכם
והנכם הלכים איש אחרי שריות לבו-הרוע לבקתי
13 שמע אלי: והטלתי אתכם מעל הארץ הזאת עד-
הארץ אשר לא ידעתם אתם נאבתיכם ועבדתם-שם
את-אלהים אחרים ומם ולילה אשר לא-אתן לכם
14 חנינה: לכן הגהימים באים נאם-יהוה ולא-יאמר
עוד חי-יהוה אשר העלה את-בני ישראל מארץ מצרים:
15 פי אם-חי-יהוה אשר העלה את-בני ישראל מארץ צפון
ומכל הארצות אשר הדיחם שמה והשבתי-על-
16 אדמתם אשר נתתי לאבותם: הנני שלח
לדגנים רבים נאם-יהוה ודיגים ואחר-כן אשלח לרבים

v. 11. קמץ בולק v. 16. לדגנים קרי

8. I od udziału w ucztach ma się powstrzymywać, bo czasy obecne nie licują z radością, por. 16, 17. Sept. dopełniają חמה po חובו Życie proroka ma być zapowiedzią i symbolem przyszłego życia ludu.

9. Por. 7, 34; 25, 10. Wyrazy לעיניכם ובימיכם wskazują na czasy Jojaahina.

11. Wzmianka o ojcach jak 7, 22; 11, 7; 14, 19.

12. Por. 3, 17; 7, 26 i t. d.

13. Por. 22, 26. 28; 23, 39. Dniem i nocą, wedle upodobania bałwochwalców, którzy do przestrzegania swego kultu was zniewola, por. Deut. 4, 8.

ich spędzali z każdej góry i z każdego wzgórza i z pośród rozpadlin skał.

17. Albowiem oczy Moje baczą na wszystkie drogi ich, nie tajne one przed obliczem Mojém, ani ukryta wina ich przed oczyma Mojemi.

18. I odpłacę im najprzód w dwójnasób za winy i za grzechy ich, za to że skazili ziemię Moją; martwemi ohydami i obmierzłosciami swemi napełnili dziedzictwo Moje.

19. Wiekuisty, siło moja i obrono, i ucieczko w dniu niedoli! Do Ciebie przyjdą kiedyś narody z krańców ziemi, i powiedzą: kłamstwo tylko odziedziczyli ojcowie nasi, marności, w których pożytku niema.

20. Czyżby tworzyć sobie mogli ludzie bóstwa, gdy wszak sami bóstwami nie są?

21. Przeto poznajmię ich, tym razem poznajmię ich z mocą i potęgą Moją, aby poznali, że imię Moje Wiekuisty!

ROZDZIAŁ XVII.

1. Grzech Judy zapisany rylcem żelaznym, ostrzem dyamentu, wyryty na tablicy ich serca i na narożnikach ofiarnie waszych.

nadzieję swoją — jest też pewnym, że wiernych Swych i w terażniejszych smutnych czasach obroni, a w szczególności nie opuści jego, którego nieprzyjaciele wysmiewają i prześladują za to, że groźby jego dotąd nie spełnione. Kończy napomnieniem o święceniu dnia odpoczynku, będącego symbolem przymierza między Bogiem a Izraelem. Mowa zdaje się być wymierzona głównie przeciw Jojakimowi, który zamiast na pomocy Bożej, na potęgę Egiptu się opierał, lud gnębił, niesprawiedliwie zdobytymi skarbami protektora swego Nekona opłacał, a w końcu w połowie dni swoich, bo w 36 roku życia umarł, por. 2 Król. 23, 35. 36. W. 1—4. stanowiące wedle niekt. zakończenie poprzedniego rozdziału brakują w *Sept.* i są oryginałem tekstu 15, 13—14.

1. Grzech Judei wyrzeźbiony na twardym granicie rylcem żelaznym, tak aby pismo się nie zatario, a Bóg o nim nie zapomniał, por. *לער בעור יתבון* Ij. 19, 24. *צפרן* wł. ostry koniec *שמיר* dyamentowego ryłka dla grawerowania. Grzech ten jest niejako zrosły z sercem Judei, zespolony z narożnikami jej ołtarzy. Wedle rytuału Lev. 4, 7; 8, 15. było nadawanie krwi na narożniki ołtarza symbolem rozgrzeszenia — ale krew ofiar Judei nie rozgrzesza. Tekst gr. *מבחוותיהם*

צידים וצדום מעל כל-הר ומעל כל-גבעה ומנקיקי
 17 הפלעים: כי עיני ער-כל-דרכיהם לא נסתרו מדפני
 18 ולא-נצפן עונם מנגד עיני: ושלמתי ראשונה משנה
 עונם וחמאתם על חללם את-ארצי בגבלת שקוציהם
 19 ותועבותיהם מלאו את-נחלתי: יהוה עזי ומעוזי
 ומנוסי ביום צרה אליך גוים יבאו מאפסי-ארץ ויאמרו
 20 אד-שקר נחלו אבותינו הכל ואין-בם מועיל: הנעשה
 21 לו אדם אלהים והמה לא אלהים: לכן הנני מודיעם
 בפעם הזאת אודיעם את-ידי ואת-גבורתי וידעו כי-
 שמי יהוה:

1 חמאת יהודה פתובה בעט ברנל בצפרן שמיר חרושה

v. 19. המטרה בחוקותי. *ibid.* קמץ ב"ק

18. *adv.* por. Gen. 33, 28. Num. 2, 9. najprzód, mianowicie przed wybawieniem, w. 15. *משנה* w dwójnasób, przez wojnę i niewolę. Inni: podwójną winę — ich własną i ojców.

19. Wobec szykujących się do walki z Izraelem i wiarą, jego narodów, pociesza się prorok błogą myślą, że mimo nieszczęść, które nań teraz zesze, Bóg jednak ludu Swego nie opuści i w końcu przez ostateczne jego wyzwolenie Sam przez wszystkie plemiona ziemi uznanym będzie. Nadciągną one wtedy nie w tym celu, aby przeciw Bogu walczyć, lecz po to, aby się przed Nim ukorzyć.

20. Czyż może znikomy człowiek wszechpotężne bóstwo stworzyć, albo tylko symbolicznie wyobrazić? *והמה* odnosi się do ludzi.

21. *אודיעם* odnosi się do narodów, nie do Judejczyków. Wyrazy *בפעם הזאת* por. 10, 18. świadczą, że wiersz ten nie jest dodatkiem glosatora.

Rozdział XVII. stanowi prawdopodobnie koniec pierwszego zbioru mów Jeremjasza, por. 36, 22. Prorok, na ciężkie prześladowanie wówczas wystawiony, nie mógł pracy swej dokończyć, nie zwróciwszy w fragmentarnych, urywanych zdaniach, uwagi ludu na jego bałwochwalstwo, które najgroźsze klęski i niewolę nań sprowadzi. Błogosławionym i szczęśliwym będzie tylko ten, kto Bogu zaufał a nie ludziom, ich potęgę i świętość, i temu wszystkiemu, w cześć zazwyczaj szczęście swe upatrują. Jest to szczęście ulotne i marne, jeżeli z wiarą w Boga się nie łączy. Prorok pokłada tylko w Nim

2. Jak gdyby wspominali o dzieciach swoich, (gdy wspominają) o ofiarnicach i astartach swych przy każdym drzewie zielonem, na wzgórzach wysokich.

3. Pagórku Mój na niwie! bogactwo twoje, wszystkie skarby twoje podam na łup, wyżyny twoje — z powodu grzechu na całej twej dziedzinie.

4. I będziesz wyrzucony przez własną winę z dziedzictwa twego, które oddałem tobie, i podam cię w niewolę wrogom twoim na ziemi, której nie znałeś; gdyż ogień któryście wznieśli gniewem Moim, na wieki płonąć będzie.

5. Tak rzecze Wiekuisty: Przeklęty mąż, który polega na człowieku, a czyni śmiertelnego ramieniem swoim, gdy od Wiekuistego się odwraca serce jego.

6. Będzie on jako wrzos samotny na stepie, który nie poczuje gdy przyjdzie dobro, który na rozpalonym gruncie stoi, na puszcy, na glebie bezpłodnej i niezaludnionej.

7. Błogosławiony mąż, który polega na Wiekuistym, a jest Wiekuisty otuchą jego!

8. Będzie on jako drzewo zasadzone nad wodami, co aż nad potok korzenie swe zapuszcza, które nie czuje, gdy żar nadchodzi, a jest liść jego zielony, a w roku posuchy się nie frasuje, nie przestając nigdy przynosić owoc.

9. Przewrotnem serce ponad wszystko, i słabem ono — któż je zbada?

6. Choćby się człowiekowi takiemu chwilowo powiodło, koniec jego nie może być dobrym. *עירער* ogolone z liści drzewo, pień od *עיר* być obnażonym, por. Ps. 1, 3. Lev. 20, 20. samotny, bezpotomny, por. też 48, 6 Ps. 102, 18. Oddajemy to wyrazem „wrzos” pospolitym na pustyni. *Sept.* i *Vul.* tamaryska, *Trg.* cierz. *יראה* poczuje, albo doczeka się — טוב dobro, tu deszcz — *חוררים* wypalone słońcem, jałowe grunta.

8. *שחול* zasadzony, pielęgnowany, w odróżnieniu od drzewa dziko rosnącego, por. Ps. 1, 3. *יבל* potok, por. Jez. 44, 4. *יראה* i przeciwstawienie do w. 6.

9. Czy kto rzeczywiście czy też pozornie tylko Bogu ufa, tego nikt zbadać nie może, bo szczerłość jest rzadką, a i serce ludzkie słabem i zmiennem. I lud izr. udaje, że Bogu ufa, ale niema w tem prawdy. *עקב* adj. kręte, w przenośni przewrotne, chytre.

2 על-לית לבם ולקרנות מזבחותיהם: כזכר בגיהם
 3 מזבחותם ואשריהם על-עץ רענן על גבעות הגבהות:
 4 חררי בשדה חילה כל-אוצרותיה לבו אתן במתיך
 5 בחטאת בכל-גבוליה: ושמתה ובה מנחתך אשר
 6 נתתי לך והעבדתיה את-איביך בארץ אשר לא-ידעת
 7 כי-אש קרחתם באפי עד-עולם תנקד: כה אמר
 8 יהוה ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם פשו ורעו
 9 ומן-יהוה יסור לבו: והיה פערער בערבה ולא יראה
 10 כי-יבוא טוב ושכן חררים במדבר ארץ מלחה ולא
 11 תישב: ברוך הגבר אשר יבטח ביהוה והיה
 12 יהוה מבטחו: והיה פעמי שתול על-מים ועל-יובל
 13 ישלח שרשיו ולא ירא כי-יבא חם והיה עלהו רענן
 14 ובשנת בצורת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי: עקב

v. 8. יראה קרי. *ibid.* קמן בולק

9. Wspomnienie ofiarnic, przywozili im na pamięć dzieci, które na ofiarnicach tych zarzynali. Tak samo przypomina im widok każdego drzewa o ich astartach *ly* tu w znaczeniu „wraz” albo „przy” por. w. 8. *נבב על המוכח* Am. 9, 1.

8. B. właściwie mieszkaniec gór, góral, 2 Sam. 23, 11, 33. a zatem mieszkańcy góry Cyońskiej albo gór judzkich. Według *Raszi*, *Hitziga* i innych może lepiej nazwa Jeruzolimy: pagórku Mój! Wyżyny twoje wraz z kosztownym aparatem grzesznego kultu oddam na łup z powodu grzechu krzewionego przez nie we wszystkich granicach twoich, por. równoległy wiersz 15, 13.

4. Po złupieniu bogactw kraju będziesz sam zeń wypędzony *ושמתה* aluzja do *שמתה* ziemia, której lat odpoczynku nie użyczałeś odpocznie teraz odłogiem leżąc, por. Lev. 25. i tę samą myśl Lev. 26, 43. *וכך* sam przez siebie, czyli przez własną winę. Inni uważają ten wyraz za korupcję wyrazu *לך* podług Deut. 15, 2. *עד עולם* długo, por. *עליכם חוקר* Ex. 21, 6. W równoległym wierszu 15, 14. *ועבדו לעולם*

5. Kult bałwochwalczy odwrócił serce ludu od Boga i musi smutny plon swój wydać, bo pomoc ludzka jest zawodną. Prawdop. aluzja do Jojakima i przymierza z Egiptem, por. 2 Król. 24. Jez. 31, 1—3. *בשר* ciało, określa znikomość wszystkiego co żyje. *רמיה*, podpora, pomoc.

10. Ja, Wiekuisty, zgłębiam serce, doświadczam wewnętrznosci, aby oddać każdemu wedle dróg jego, wedle owocu spraw jego.

11. Kukulka, która wysiada czego nie zniosła, jest kto zdobywa bogactwa a nie uczciwie; w połowie dni swoich musi je opuścić, a u kresu swego głupcem będzie.

12. Tronem wspanialosci, wznioslym od poczatku jest przybytek swietosci naszej.

13. Nadziejo Izraela, Ty Wiekuisty! wszyscy, którzy Cie odstepuja pohanbieni beda; tak, odszczepienicy moi juz na ziemi na zgube zapisani, gdyz opuścili źródło wód żywych, Wiekuistego.

14. Uzdrów mnie Wiekuisty, a będę uzdrowiony, wybaw mnie, a będę zbawiony, boś Ty chwala moja!

15. Oto ci powiadaja do mnie: Gdziez slowo Wiekuistego? Niechajze sie spelni!

16. Jam wszakze nie nalegal, abym szedl za toba, dnia tez nieszczesnego nie pragnalem — Tobie to wiadomo! Wyrzeczenia ust moich przed obliczem one Twojem!

17. Nie stanze sie mi postrachem! Tyś obrona moja w dniu niedoli.

18. Pohanbieni beda, przesladowcy moi, ale nie bede ja pohanbiony, oni sie przeraza a nie przeraze sie ja. Sprrowadz na nich dzien niedoli, a dwojakim pogromem rozgrom ich!

15. Szyderstwa nieprzyjaciól nie odwiodly mnie od przekonañ moich.

16. Tobie wiadomo, zem nie z własnej woli i nie dla tego, abym niedole sprrowadzie pragnal, smutna przyszlosc zwiastowal. *נרעה* por. Przyp. 18, 20. równolegle do *אלך אחר* w ślad za kim. łączyc się. Inni: nie kwapiłem się, abym się nie pasł, chodząc jak owca za swoim pasterzem, por. Ps. 28, 1. albo w przenośni, abym się nie pasł słowem, objawieniem Twojem. *מוצא* coll. wyrzeczenia moje były wpływem Twoich natchnień.

17. Nie bądź sam przyczyną trwogi mojej, nie pozwalaj, abym upadł dla tego, że głoszę słowo Twoje.

18. Por. 1, 17. *הביא* zam. *קבא* — *משנה* acc. sposobu, prawdop. zam. *משנה* si. constr. Prorok mówi tu nie o ogóle, lecz wyłącznie o przesładowcach swoich.

10 *הלב מכל ואנש הוא מי ידענו: אני יהוה חקר לב בתן*
 11 *כליות ולתת לאיש פדרךבו פפרי מעלליו: קרא*
דגור ולא ילד, עשה עשר ולא במשפט בחצי ימו יעובנו
 12 *ובאחריתו יהיה נבד: פפא כבוד מרום מראשון מקום*
 13 *מקדשנו: מקוה ישראל יהיה כל-עובדי יבשו ימורי*
בארץ יפתכו כי עובו מקור מים חיים את-יהוה:
 14 *רפאני יהוה וארפא הושיעני ואושעה כי תהלתו אתה: **
 15 *הנה-המה אמרים אלי איה דברי-יהוה יבוא נא: ואני*
 16 *לא-אצתי מרועה אחריד ויום אנוש לא התאויתי אתה*
 17 *ידעת מוצא שפתי נבח פניד היה: אל-תהיה לי למחתה*
 18 *מחסי אתה ביום רעה: יבשו רדפי ואל-אבשה אני*
יחתו המה ואל-אחתה אני הביא עליהם יום רעה ומשנה

10. Wobec Boga jednak jest maskowanie się bezcelowem, bo

przenika on wszystkie tajniki myśli — odpłaca też każdemu wedle zasługi, jak to następnym 11. wiersz przykładem objaśnia.

11. Kto np. zamiast na Bogu, na mieniu swoim polega, traci je w końcu. Tak wysiada kukulka cudze jaja, a gdy się pisklęta wykluły, opuszczają ją. *קרא* kukulka, wł. krzykacz, 1 Sam. 26, 20. *דגור* wedle *Sept.* i *Targ.* z chal. *גור* zbierać, zdaniem *Gezenjusza*: wysiadać, por. *ובקעה ונגנה* Jez. 34, 15. Zarówno ten jak i poprzedni wiersz zdają się być aluzją do Jojakima, por. uwagi wstępne do niniejszego rozdziału. Opinia publiczna, niekępowana już względami, nazywa go po śmierci zasłużonym imieniem.

12. *Rassi* i *Ewald* łączą ten z następnym wierszem: przybytkiem swiętości, nadzieją Izraela Ty, Wiekuisty. Prorok wzywa lud, aby zaufał Bogu, który w świątyni jerozolimskiej wspaniałą siedzibę Swą założył.

13. *בארץ* zd. niekt. na prochu, na piaszczystym gruncie, aby pamięć ich szybko się zatarła — albo zam. *יכרתו* Ps. 34, 17. Według innych *בארץ* „dla głębi ziemi“ czyli na zagubę. Tu przechodzi wieszcz do osobistych stosunków swoich.

14. Prośba proroka powołującego się na niezachwianą swoją wiarę.

19. Tak rzekł Wiekuisty do mnie: Pójdiesz a staniesz w bramie synów ludu tego którą wchodzi królowie Judy i którą wychodzą, i we wszystkich bramach Jerozolimy.

20. A oświadczysz im: Słuchajcie słowa Bożego, królowie Judy i wszystek Judo, i wszyscy mieszkańcy Jerozolimy, którzy chodzicie przez bramy te!

21. Tak rzecze Wiekuisty: strzeżcie się gwoli duszy waszej, a nie noście ciężaru w dzień sabbatu, aby je sprowadzać do bram Jerozolimy.

22. Ani wyprowadzajcie ciężarów z domów waszych w dzień sabbatu, a żadnej roboty nie wykonywajcie, lecz święciecie dzień sabbatu, jakom przykazał ojcóm waszym.

23. Ci wszakże nie usłuchali i nie nakłonili ucha swojego, raczej ukrnąbrnili kark swój, nie słuchając i nie przyjmując nauki.

24. Gdy Mnie tedy pilnie słuchać będziecie, rzecze Wiekuisty, abyście nie wnosili ciężarów przez bramy miasta tego w dzień sabbatu, ale święcili dzień sabbatu, nie wykonywając w nim żadnej roboty:

25. Tedy wchodzić będą bramami miasta tego królowie i książęta zasiadający na stolicy Dawida, jeżdżąc w powozach i na koniach oni i książęta ich, mężowie Judy i mieszkańcy Jerozolimy i stać będzie miasto to na wieki.

O jakiej bramie tu mowa, niewiadomo — wedle niektórych oznaczają wyrazy בני העמם proroków czyli Binjaminitów, a tem samém oznaczałyby te wyrazy bramę Binjamina, por. 37, 13; 38, 7.

20. מלכי יהודה jak poprzednio król i członkowie jego rodziny, por. 21, 12. Tak nazywa i Jez. 20, 1. brata Sanheriba królem, ztąd מלכי אשר 2 Kron. 34, 2.—Równoległy wiersz 22, 2.

21. בנפשותיכם jak Dent. 4, 9. 15. Przyp. 13, 8; 16, 17; 19, 8. וחבאתם waw rol. ze zdaniem przeciwnym, jak וחלת Lev. 19, 20. והיית חרם Dent. 7, 26. abyście nie sprowadzili ciężarów t. j. towarów z zewnątrz miasta do bram czyli na targ, por. Neh. 13, 19.

22. Jakom przykazał, por. Ex. 20, 8—10; 31, 14; 35, 2. Dent. 5, 12, 14.

23. Por. 7, 24; 11, 7 i t. d.

24. Keri בני emf. odnosi się bowiem do בני

25. Por. 22, 4. Inni: i zamieszkaną będzie jak w. 6; 50, 13. 39.

19 שָׁבוּן שְׁבָרָם : כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הַקֹּדֶשׁ וְעַמְדָתָּ
בְּשַׁעַר בְּנֵי־יָעַם אֲשֶׁר יָבֹאוּ בּוֹ מִלְכֵי יְהוּדָה וְאֲשֶׁר
20 יֵצְאוּ בּוֹ וּבְכָל שַׁעַר יְרוּשָׁלַם : וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם שְׁמְעוּ
דְבַר־יְהוָה מִלְכֵי יְהוּדָה וּבְלִי־יְהוּדָה וְכָל יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם
21 הַבָּאִים בְּשַׁעֲרֵים הָאֵלֶּה : כֹּה־אָמַר יְהוָה הַשְׁמִירוּ
בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם וְאַל־תִּשְׂאוּ מִשָּׂא בְיוֹם הַשַּׁבָּת וְהִבַּאתֶם
22 בְּשַׁעַרֵי יְרוּשָׁלַם : וְלֹא־תוֹצִיאוּ מִשָּׂא מִבְּתֵיכֶם בְּיוֹם
הַשַּׁבָּת וּבְלִי־מִלְאכָה לֹא תַעֲשׂוּ וְקִדְשַׁתֶּם אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת
23 כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם : וְלֹא שְׁמְעוּ וְלֹא הָטוּ אֶת־
אָזְנוֹם וַיִּקְשׂוּ אֶת־עַרְפֹם לְבַלְתִּי שׁוֹמֵעַ וּלְבַלְתִּי קַחַת
24 מוֹסֵר : וְהָיָה אִם־שָׁמַעַתְּ לְשִׁמְעוֹן אֱלֹהֵי נַאֲם־יְהוָה לְבַלְתִּי
הָבִיָּא מִשָּׂא בְּשַׁעַרֵי הָעִיר הַזֹּאת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וּלְקַדְשׁ
25 אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת־בָּהּ כָּל־מִלְאכָה : וּבֹאוּ
בְּשַׁעַרֵי הָעִיר הַזֹּאת מִלְכִים וְשָׂרִים יֹשְׁבִים עַל־כַּפֵּא
דָּוָד וְלְכָבִים וּבְרֻכָב וּבַסּוּסִים הֵמָּה וְשָׂרֵיהֶם אִישׁ יְהוּדָה

19. v. העמם ק' 23. v. שמעו קרי 24. v. בו קרי

19. Święcenie soboty było nie tylko kardynalnym obowiązkiem religijnym, stwierdzającym, że człowiek i w sferze czasu własnością Boga się czuje, i że Mu przynajmniej część życia poświęcić powinien, ale i pierwszorzędnym obowiązkiem humanitarnym, o ile dzień ten ciężko pracującym ludziom i zwierzętom smutną dolę ich ulżył. Niema dla tego powodu upatrywać w całym ustępie późniejszego dodatku, nie stanowi też paralela Neh. 13, 15—23. i fakt, że Jer. nigdzie ceremonialnej strony judaizmu nie akcentuje, niezbitego argumentu, któryby przeciw autorstwu proroka przemawiał — mógł on bowiem pod ważnym tym względem, godło religii izr. przedstawiającym, wyjątek uczynić. Język przynajmniej nie zdradza innego autora, a przykład Deutero-Jezajasza, który również na obserwowanie soboty nalegał, por. 58, 13; 56, 2—6. wskazuje, jak się reprezentanci wyższego proroctwa na ten przedmiot zapatrywali. Odzwana zaliczająca ścisłe święcenie soboty jako środek, którymby lud gniew Boży mógł przebił, miała być wygłoszoną we wszystkich bramach czyli miejscach publicznego zgromadzenia się ludu, przedewszystkiem zaś w bramie, przez którą król i członkowie rodziny jego często przechodzić zwykli.

26. I przybywać będą z miast Judy i z okolic Jerozolimy i z ziemi Binjamina i z niziny i ze wzgórz i z południa składający całopalenia i ofiary rzeźne i dary i kadzidło i składający ofiary dziękczynne w domu Wiekuistego.

27. Gdybyście wszakże nie posłuchali Mnie, abyscie święcili dzień sabbatu, a nie nosili ciężarów wchodząc bramami Jerozolimy w dzień sabbatu, tedy rozniecę ogień w bramach jej, i pochłonie on zamki Jerozolimy a nie przygaśnie.

ROZDZIAŁ XVIII.

1. Słowo, które doszło Jeremjasza od Wiekuistego, głosząc:

2. Wstań, a zstąp do domu garncarza, a tam obwieszczę ci słowa Moje.

3. I zstąpiłem do domu garncarza, a oto wyrabiał on właśnie robotę na kręgu.

4. A gdy zepsuło się naczynie, które wyrabiał — jak to z gliną w ręku garncarza bywa — zaczął wyrabiać z niej naczynie inne, stosownie do tego, jak się podobalo w oczach garncarza wyrobić.

5. Doszło mnie tedy słowo Wiekuistego, głosząc:

6. Czyżbym jak garncarz ten nie mógł postąpić z wami,

się naród w zachowaniu swoim zmienił. Ponieważ obecne zamysły Boże groźne są dla Izraela, powinien go prorok napominać i do rozpoczęcia nowego życia zawezwać. Niestety jednak okaże się to pracą daremną, tak że Bóg w końcu zniewolonym będzie do dzieła zniszczenia przystąpić. Lud, poczytujący groźby proroka za wytwór jego wyobraźni, pozostaje w istocie głuchym na jego przedstawienia i pozyna go ścigać jako burzyciela publicznego spokoju — Jeremjasz oburzony na opór i niegodziwość zaślepionych, niewinnie go przesładujących, zwraca się do Boga z prośbą, aby im tego nie przepuścił i przykładową karę na nich zesłał.

1. Por. 7, 1; 11, 1; 14, 1; 21, 1.

2. Zstąp do doliny, w której garncarnia się znajduje. Przypatrywanie się robocie miało wyższe myśli w duszy proroka rozbudzić.

3. *Ex. 1, 6. dual.* od *מָקוֹן* tu krąg garncarski. Składał się na wzór *מָקוֹן* z dwóch złożonych z sobą kół kamiennych albo drewnianych. *Hitzig* kombinuje ten wyraz z wyrazem *מָקוֹן* koło.

4. *בְּחֹמֶר וְנִשְׁחָת וְשָׁב* perf. z waw *consecut.* oznacza często powtarzaną czynność. Zam. *בְּחֹמֶר* czyta *Raszi*

6. Bóg może dawniejsze postanowienia, zwiastujące niezachwiany byt Jerozolimy zmienić, jeżeli Go postępowanie ludu do tego zmusi.

וַיֵּשְׁבוּ יְרוּשָׁלַם וַיִּשְׁבֶּה הָעִיר הַזֹּאת לְעוֹלָם: וּבָאוּ מְעַרְיֵי הַיְהוּדָה וּמִסְכִּיבוֹת יְרוּשָׁלַם וּמֵאַרְצָן בְּנֵימִן וּמִן־הַשִּׁפְלָה וּמִן־הַהָר וּמִן־הַנֶּגֶב מִבָּאִים עֲלֶיהָ וּנְבַח וּמְנַחֵה וּדְבוּנָה 26
וּמִבָּאֵי תוֹרָה בֵּית יְהוָה: וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלַי לְקַדֵּשׁ אֶת־יְוֹם הַשַּׁבָּת וּדְבַלְתִּי אֶשְׁאֵת מִשָּׂא וּבָא בְּשַׁעְרֵי יְרוּשָׁלַם בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּשַׁעְרֵיהָ וְאִכְלָה אֲרָמְנוֹת יְרוּשָׁלַם וְלֹא תִכְבֶּה: 27

יח.

הַדְּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֵל־יְרֵמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר: קוּם 1
וַיֵּרָדָה בֵּית הַיּוֹצֵר וְשָׁמָּה אֲשַׁמְיעָה אֶת־דְּבָרַי: וְאַרְדָּה 2
בֵּית הַיּוֹצֵר וְהִנֵּהוּ עֹשֶׂה מְלָאכָה עַד־הָאֲבָנִים: וּנְשַׁחַת הַכְּלֵי אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה בְּחֹמֶר בֵּין הַיּוֹצֵר וּשְׁב וַיַּעֲשֶׂהוּ 3
כְּלֵי אֲחֵר כַּאֲשֶׁר יִשָּׂר בְּעֵינַי הַיּוֹצֵר לַעֲשׂוֹת: וַיְהִי 4
דְּבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: הַבְּיּוֹצֵר הַזֶּה לֹא־אוּכַל לַעֲשׂוֹת 5
6

v. 3. והנה הוא קרי v. 5. מלא ו'

26. Ten sam podział kraju 32, 44. מנחה ולכונה w przeciwstawieniu do ofiar rzeźnych. תורה zam. תורה Lev. 22, 29.

27. Kara za nieposłuszeństwo, por. 21, 14. Tr. 4, 11. Hoz. 18, 14. Am. 2, 5.

Rozdział XVIII. stanowi wraz z dwoma następnymi rozdziałami jedną całość. Świadczy o tem jednolitość treści i formy a niemniej jednakowy napis, który dopiero z rozdz. 21. się zmienia. Napisana ta mowa prawdop. za panowania Jojakima, najprzód dla tego, że brak w tych rozdziałach wszelkiej aluzji lub wzmianki o już nastąpionem wygnaniu, następnie że za czasów Cydjkjasza urzędu nadzorczy świątyni nie pełnił Paszechur lecz inny, por. 29, 25. i nareszcie, że zachodzi ścisłe powinowactwo między rozdz. 19. a 7, 29—8, 3. wypowiedzianymi niewątpliwie za Jojakima. Z polecenia wyższego przygląda się Jer. robocie garncarza, nadającego dowolne formy naczyniom. Tę samą moc, jaką wywiera garncarz na glinę, wywiera Bóg na życie narodów. A jednak zależą losy ich tylko od własnego ich postępowania. Bóg grozi niedolą, groźby wszakże nie spełniają się, jeżeli się naród opamiętał i na drogę poprawy powrócił, i przeciwnie, zapowiada On pomyślność, ale i zapowiedź ta może być zawodną, jeżeli

domu Izraela, rzecze Wiekuisty; oto jako glina w ręku garn-carza, tak jesteście i wy w ręce Mojej, domu Izraela!

7. Raz wypowiadał o narodzie albo królestwie, abym je wypenił i zburzył i wytepił,

8. Wszakże gdy odwróci się naród ten przeciw któremu mówiłem od niecności swojej, wtedy rozmyślałem się co do złego, które zamierzałem mu wyrządzić.

9. Innym znów razem wypowiadał o narodzie albo królestwie, abym je zbudował i zasadził,

10. Wszakże gdy spełni zło w oczach Moich, nie słuchając głosu Mojego, wtedy rozmyślałem się co do dobrodziejstwa, które obiecałem mu wyświadczyć.

11. Otóż teraz chciej oświadczyć mężom Judy i mieszkańcom Jerozolimy w tych słowach: Tak rzecze Wiekuisty: Oto gotuję na was nieszczęście, a powzięłem przeciw wam zamysł. Chciejcie się nawrócić każdy z drogi swej niecnej, a poprawcie postępkę i sprawy wasze!

12. Oni jednak powiedzą: Naprawdę! raczej za zamysłami naszymi pójdziemy, a każdy poządliwość serca swego spełnim.

13. Przeto rzecze tak Wiekuisty: Rozpytujcie się też u narodów, ktoby słyszał o czemś podobnym? Zgorszenia wielkiego dopuściła się dziewica izraelska!

14. Czyż się spuszcza ze skały polnej śnieg Libanu, albo czyż się oddziela z wody zatęchłej chłodno ciekąca?

15. A jednak zapomniał o Mnie lud Mój — istotom fałszywym kadzą; a te doprowadziły ich do upadku na drogach ich, owych ścieżkach odwiecznych, aby szli po manowcach, po drodze nieutorowanej.

wzbudzająca, cuchnąca woda, por. וטורת יר. Inni: tak jak śnieg nigdy ze skały polnej, mianowicie ze szczytu Libanu nie ustępuje, tak nie powinien i Izrael Boga opuścić. „Czyż odstępuje od skały polnej śnieg Libanu albo czyż wysychają wody cudze, zimne, ciekące“. Wody cudze 2 Król. 19, 24. oznaczałyby wypływające z niedostępnych okolic, a sprowadzane kanałami obfite źródła. Tłumaczenie „czyż spuszcza człowiek“ nie daje się gramatycznie uzasadnić.

15. לשוא tu określenie bożyszcz. Zamiast iść po drodze starej, ubitej i przez naukę wskazanej, postępował każdy swoją własną, zgubną, i pełną szkopułów ścieżką.

לכם בית ישראל נאם יהוה הנה בחמר ביד היוצר
7 כן אתם בירי בית ישראל: רגע אדבר עד-גוי
8 ועד-ממלכה לנתוש וקנתוץ ולהאבד: ושם הנני יהוה
מרעתו אשר דברתי עליו ונחמתי על-הרעה אשר
9 חשבתי לעשות לו: ורגע אדבר עד-גוי ועל-
10 ממלכה לבנות ולנמנע: ועשה הרעה בעיני לבלתי
שמע בקולי ונחמתי על-הטובה אשר אמרתי להיטיב
11 אותי: ועתה אמר-נא אל-איש יהודה ועד-יושבי-ירושלם
לאמר כה אמר יהוה הנה אנכי יוצר עליכם רעה
וחשב עליכם מחשבה שוכו נא איש מקרבך הרעה
12 והיטיבו דרכיכם ומעלליכם: ואמרו נואש פיר-אחרי
מחשבותינו נלך ואיש שררות לבו-הרע געשה:
13 לכן כה אמר יהוה שאדו-נא בנוים מי שמע באלה
14 שעדרת עשתה מאד בתולת ישראל: הועזב מצור שדי
15 שדג לבנון אמר-יתשו מים זרים קרים נוזלים: פיר-
שכחני עמי לשוא יקמרו ויבשלוים בדרכיהם שבולי

10. v. הרע קרי v. 15. שבולי ק'

Prawdopodobnie przeciwstawiano Jeremjaszowi prorocтва Jezajasza, aby mu fałszywość grózb jego wykazać. Powtórzenie wyrazów בית ישראל kładzie nacisk na niemoc ludu wobec wszechpotęgi Bożej.

7. Jer. wskazuje na przeszłość, w której Bóg niejednokrotnie zapowiadane przez proroków klęski cofał i przeciwnie. רגע acc. czasu — już, już, w jednej chwili tak, w innej inaczej; Por. 1, 10.

11. Wyraz יוצר przypomina raz jeszcze użyte porównanie z garn-carzem.

12. Konstatuje częste doświadczenia swoje, którego powtórzenie się i tym razem przewiduje — נואש, por. 2, 25.

14. Z niskiej skały polnej nie spłynie nigdy źródło, jakie z czy-stych śniegów wysokiego Libanu się wytwarza, nie oddzieli się też z lachy zgnitej strumień wody świeżej i orzeźwiającej — kult mar-twych bałwanów nie zastąpi nigdy wiary w żywego Boga. A jednak zapomniał o Mnie lud Mój, i kadzi istotom kłamliwym — מים zam. równoległe do מצור — נואש odtrącić, tu oddzielić od ורא od wstręć.

16. Aby uczynić ziemię swą, zgrozą i pośmiewiskiem wiecznym, aby każdy któryby przechodził mimo niej się wzdrygnął i potrzasał głową.

17. Niby wichur wschodni rozproszę ich przed wrogiem, tyłem a nie obliczem będą spoglądał na nich w dzień klęski ich.

18. I rzekli: Zabierzcie się, a uknujmy przeciw Jeremjaszowi zamysły, aby nie zaginęła nauka od kapłana, a rada od mędrca, a słowo od proroka. Zabierzcie się, a porażmy go językiem, abyśmy nie słuchali nadal mów jego.

19. Wysłuchaj Ty mnie, Wiekuisty, a usłysz głos przeciwników moich!

20. Czyż się odpłaca za dobro złem, że kopią jamę życiu mojemu? Wspomnij jakom stawał przed Tobą, aby przyczynić się za nimi ku ich szczęściu, aby odwrócić zapalczliwość Twoją, od nich!

21. Przeto wydadź synów ich na głód, a powal ich mieczem, aby były żony ich osierocone i owdowiałe, a byli mężowie ich wyduszeni śmiercią — młodzieńcy ich porażeni mieczem na wojnie.

22. Niechaj rozlega się krzyk z domów ich, gdy nawiedziesz na nich hufce nagle, gdyż kopali jamę, aby mnie pochwyoić, a sidła zastawiali skrycie na nogi moje.

23. Albo Tobie Wiekuisty, znamo mi wszystkie knowanie ich przeciwko mnie ku zagubie; nie przebacząj winy ich, a grzechu ich z przed oblicza Twego nie zmazuj, aby padli przed Tobą; w chwili gniewu Twojego działał przeciw nim.

ROZDZIAŁ XIX.

1. Tak rzekł Wiekuisty: Pójdiesz i kupisz dzban gliniany

20. Por. Ps. 35, 7. 8. Jakom stawał, np. 14, 7—9, 19—22.

21. Ponieważ się obecnie przekonywam jak dalece na gniew Twój zasługują, niechaj tedy spełni się każda, którą od nich usunąć się starałem. *hif. od נגר = נגר* wł. ciągnąć, por. Micha 1, 6. Mężów niechaj zabije zaraza, a synów miecz.

22. Hufce, cudze *zoldactwo*.

23. *hif. od קמה* w skrótce *zam. קמה* por. Neh. 13, 14. *jad* zaś *zam. ה* jak *תש* Deut. 32 18.

Rozdział XIX. Jer. wezwany, aby na znak bliskiego skruszenia Jerozolimy w dolinie Ben Hinnon dzban gliniany rozbił, tłumaczy ludowi znaczenie symbolicznej tej czynności. O epoce wygłoszenia tej mowy i ścisłym jej związku z poprzednią, por. uwagi wstępne do rozdz. 18.

1. *בנקב* ważkoszyjne naczynie wydające podobny dźwięk przy wylewaniu zeń płynu *יצר חרש* ścisłe określenie garncarza, szło o to,

16. *עולם ללקת נתיבות ודרך לא סלולה: לשום ארצם לשמה שרונת עולם כל עובר עליה ישם ויניד בראשו:*

17. *פרוח קדים אפיצם לפני אויב ערף ולא פנים אראם ביום אידם: ויאמרו לבו ונחשבה על ירמיהו:*

18. *מחשבות פי לא תאמר תורה מפהו ועצה מחכם ודבר מנביא לבו ונפרו בלשון ואל נקשיבה אל פירי כהניו:*

19. *הקשיבה יהוה אלי ושמע לקול יריבי: הישמע תחת טובה רעה פייכרו שוחה לנפשי זכר. עמדי לפניך לדבר עליהם טובה להשיב את חמתך מהם:*

20. *לכן תן את פניהם לרעב ותגרם על ידי חרב ותהינה נשיהם שפלות ואלמנות ואנשיהם יהיו הרגז מות:*

21. *בתוריהם מפייחורב במלחמה: תשמע ועקה מבתיהם פיי תביא עליהם גדוד פתאם פייכרו שיחה ללכדני:*

22. *ופחים טמנו לרגלי: ואתה יהוה ידעת את כל עצתם עלי למות אל תכפר על עונם וחטאתם מלפניך אל תמחי והיו מכשלים לפניך בעת אפך עשה בהם:*

יב.

1. *בה אמר יהוה הלא וקנית בקיבך יוצר חרש ומזקני העם*

16. שריקות v. 16. שוחה v. 22. ויהיו קרי v. 23.

16. Sprowadzi to niechybny skutek swój, bo zniewolą Mnie, abym ziemię ich spustoszył tak, aby każdy na sam widok jej się wzdrygnął.

17. Nie spojrzę na nich okiem przychylnym, lecz rozproszę ich jako plewy, które wiatr wschodni rozwiewa, por. 13, 24. Jez. 27, 8.

18. I rzekli przywódcy ludu, którzy w wystąpieniu Jeremjasza i ustawicznych jego groźbach upatrywali samowolne podkopywanie autorytetu ówczesnych kapłanów, mędrców i proroków, ogólne położenie rzeczy zupełnie inaczej oceniających. Aby powagę uświęconych instytucyj ocalić, należy tego burzyciela publicznego porządku i spokoju oskarżyć i usunąć. *בלשון* razić językiem, oskarżyć, tu o zdradę stanu, por. w. 20.

19. Ponieważ go ludzie słuchać nie chcą, zwraca się prorok z prośbą do Boga, aby On go wysłuchał. *הקשיבה* przeciwstawienie do *אל* por. Ps. 35, 21. 22.

od garncarza, a zabierzesz ze starszych ludu i ze starszych kapłanów.

2. I wyjdiesz do doliny Ben-Hinnom, która u wejścia do bramy garncarskiej, i wygłosisz tam słowa, które ci obwieszczę.

3. A powiesz: Słuchajcie słowa Wiekuistego, królowie Judy, i mieszkańcy Jerozolimy: Tak rzecze Wiekuisty zastępów, Bóg Israela; oto sprowadzam nieszczęście na miejsce to, aby każdemu, któryby o niem usłyszał zaszumiało w uszach.

4. Przeto, że opuścili Mnie, a miejsce to zapoznawali, kadząc na niem bóstwom cudzym, których nie znali ani oni, ani ojcowie ich, ani królowie Judy, napełniając miejsce to krwią niewinnych.

5. I pobudowali wyżyny Baala, aby palili synów swych ogniem, jako całopalenia Baalowi, czegom nie rozkazał i czegom nie mówił, i co nie przeszło przez myśl Moję.

6. Dla tego oto nadejdą dni, rzecze Wiekuisty, gdy nie będzie nazywanem więcej miejsce to Tofethem, ani doliną Ben-Hinnom, lecz doliną mordu.

7. I zniweczę radę Judy i Jerozolimy ra miejscu tém, i powalę ich mieczem przed wrogami swymi, i od ręki czyhających na ich życie, i podam zwłoki ich na żer ptactwu nieba i zwierzowi ziemi.

8. I uczynię miasto to zgrozą i pośmiewiskiem; ktokolwiek przejdzie mimo niego wzdrygnie się i pośmieje z powodu wszystkich klęsk jego.

4. *piel* w znaczeniu zapoznawać, profanować, por. *pn ykru* Deut. 32, 27. *תופת* to miasto przez świątynię uświęcone. Ponieważ tu mowa o Jerozolimie a nie o Tofet, odnoszą się wyrazy „krew niewinnych” nie do zarzynanych dzieci, lecz do niesłusznie wydanych wyroków sądowych, por. 2 Król. 24, 4.

5. Prawie dosłownie 7, 31.

6. Por. 7, 32: Tam gdzie mordowali dzieci swoje będą sami mordowani.

7. Por. 7, 33; 34, 20. Jez. 19, 3. *בקה* ze względu na *בקהב* użyte, właściwie: wypróżnię.

8. Z drobna odmianą 18, 16. por. też 49, 17; 50, 13. 1 Król. 9, 8. Cef. 2, 15.

2 וּמִזְקְנֵי הַכְּהֹנִים: וַיָּצֵאת אֶל-גֵּיא בֶן-הַדָּגַם אֲשֶׁר פָּתַח שַׁעַר הַחַרְסוֹת וּקְרָאתָ שָׁם אֶת-הַדְּבָרִים אֲשֶׁר-אָדָּבֶר אֵלָיָהּ: וְאָמַרְתָּ שְׁמָעוּ דְבַר-יְהוָה מַלְכֵי יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם כֹּה-אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵבִיא רָעָה עַל-הַמָּקוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר כָּל-שְׁמֵעָה תִצְלַנָּה אָזְנוֹ: יַעַן אֲשֶׁר עֲזַבְנִי וַיִּנְפְּרוּ אֶת-הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּקְטְרוּ-בּוֹ לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא-יִדְעוּם הַמָּה וְאֲבוֹתֵיהֶם וּמַלְכֵי יְהוּדָה וּמִלְאוּ אֶת-הַמָּקוֹם הַזֶּה בְּסִמְלֵימַי: וּבָנִי אֶת-פְּמוֹת הַבַּעַל לְשָׂרְתָה אֶת-בְּנֵיהֶם בְּאֵשׁ עֵדוֹת לַבַּעַל אֲשֶׁר לֹא-צִוִּיתִי וְלֹא דִבַּרְתִּי וְלֹא עָלְתָה עַל-לִבִּי: לָכֵן הִנֵּה-יָמִים בָּאִים נֹאס-יְהוָה וְלֹא-יִקְרָא לַמָּקוֹם הַזֶּה עוֹד הַתַּפֶּת וַיִּגֵּא בֶן-הַדָּגַם בִּי אִם-גֵּיא הַחַרְסוֹת: וּבִקְרַתִּי אֶת-עֵצַת יְהוּדָה וְיְרוּשָׁלַם בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְהַפְּלִיתִים בְּחָרֶב לִפְנֵי אֵיבֵיהֶם וַיִּבְדֵּךְ מִבְּקָשֵׁי נַפְשָׁם וַנְתִּיתִי אֶת-נִבְלָתָם לְמֵאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבַהֲמַת הָאָרֶץ: וְשָׂמְתִי אֶת-הַדְּעִיר הַזֹּאת לְשִׁמָּה וּלְשִׁרְקָה כָּל עֹבֵר עָלֶיהָ יִשֹּׁם וַיִּשְׂרַק עַל-כָּל-

v. 2. החרסות קרי

aby zdzan z kruchego był materyału i na liczne części się rozprysnął. por. *כשבר נבל יערים* Jez. 30, 14. Starsi świeccy i duchowni mieli być wykładowi proroka obecni, po nich bowiem najwięcej jeszcze spodziewać się należało, że słyszane słowa pojną i do serca wezmą. Po *שר* dop. *ולקחה* por. 41, 12; 48, 10.

2. Dolina Ben Hinnom, por. 7, 32. *שער החרסות* brama w okolicy której przeważnie garncarze warsztaty swe mieli, wedle innych brama „skorup”, przez którą od czasów Jozjasza, celem zanieczyszczenia Tofetu rozbite naczynia i inne rupiecie wywożono, por. 2 Król. 23, 10. Zd. niektórych brama „słońca” czyli wschodnia, ponieważ wzmiankowana dolina na południowo-wschodniej stronie miasta była położona.

3. Członkowie rodziny królewskiej, których obecnie starsi i kapłani zastępują, por. 17, 19. Identyeczny wiersz 2 Król. 21, 12. *העלנה imperf. kal* od *ללל* z przeniesieniem znaku podwajającego na pierwszą literę, inaczej *תִּצְלַנָּה* 1 Sam. 3, 11.

9. I nakarmię ich ciałem synów i ciałem córek swoich, a jeden ciało drugiego pożerać będzie — w obłężeniu i w ucisku, którym uciskać ich będą wrogowie ich i czyhający na życie ich.

10. Poczem stłuczysz ten dzban przed oczyma mężów, którzy pójdą z tobą,

11. I powiesz im: Tak rzecze Wiekuisty zastępów: w ten sposób potłukę lud ten i miasto to, jak się tłucze naczynie garncarskie, aby już nie mogło być naprawioném więcej, a w Tofeth będą chowali, ponieważ nie stanie miejsca do chowania.

12. Tak uczynię miejscu temu, rzecze Wiekuisty i mieszkańcom jego i obrócę to miasto w Tofeth.

13. I będą domy Jerozolimy i domy królów Judy jako Tofeth nieczyste, wszystkie domy na których dachach kadzono całemu zastępowi nieba, a wylewano zalewki bóstwom cudzym.

14. I wrócił Jeremjasz z Tofeth, dokąd wysłał go był Wiekuisty, aby tam prorokował, i stanawszy w dworcu domu Wiekuistego, rzekł do całego ludu:

15. Tak rzecze Wiekuisty zastępów, Bóg Israela: Oto przywiodę na miasto to i na wszystkie miasta jego owo całe nieszczęście, którem wyrzekł przeciw niemu; gdyż ukrnąbrnili kark swój, aby nie słuchali słów Moich.

ROZDZIAŁ XX.

1. Gdy jednak usłyszał Paszchur, syn Immera, kapłana, będący nadzorcą naczelnym w domu Wiekuistego, Jeremjasza, prorokującego słowa te,

Rozdział 20. Nowe prześladowania, które Jeremjasz tą mową na siebie ściągnął. Wypuszczony z więzienia, gdzie go haniebnie traktowano, nie przestaje gromić i grozić, zwracając się tym razem w szczególności do ciemniejszego swego Paszchura, któremu wraz z innymi wygnanie przepowiada. Mimo doznanych prześladowań, nie może się od poruczonego sobie zadania uchylić, ufa Bogu i triumfuje nawet, w przeczekaniu bliskiej Jego pomocy. W końcu jednak przemaga znowu wątplenie w strapionej jego duszy, a wtedy wynurza na wzór Ijoba skargę na smutną dolę swoją.

1. Paszchur, syn Immera, nie Malkji, wymieniony 21, 1. i 38, 1. Wedle podziału kapłanów na 24 klasy 1 Kron 24. był Malkja głową klasy piątej, Immer głową klasy 16. קָרַד נָוִי stanowi jeden tytuł, jak נָוִי מִשֵּׁי דָן Dan. 9, 25. główny inspektor świątyni.

9 מפתה: והאכלתים את־בשר בניהם ואת־בשר בנותיהם ואיש בשר־רעהו יאכלו במצור ובמצוק אשר יציקו להם איביהם ומבקשי נפשם: ושברת הבקבוק לעיני האנשים החלקים אותך: ואמרת אליהם פה־אמר והנה צבאות ככה אשר את־העם הזה ואת־העיר הזאת כאשר ישבר את־כלי היוצר אשר לא־יוכל להרפה עוד ובתפת יקברו מאין מקום לקבור: בן־אעשה למקום הזה נאם־יהוה וליושביו ולתת את־העיר הזאת בתפת: והיו בתי ירושלים ובתי מרכי יהודה במקום התפת הטמאים לכל הבתים אשר קמרו על־בנותיהם לכל צבא השמים והסד נסכים לאלהים אחרים: ויבא ירמיהו מהתפת אשר שלחו יהוה שם להנבא ויעמד בהצר בית־יהוה ויאמר אל־כל־העם: פה־אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני מבֹי את־העיר הזאת ועל־כל־עריה את כל־הרעה אשר דברתי עליה פי הקשו את־ערפם לבלתי שמעו את־דברי:

כ.

1 וישמע פשחור בן־אמר הפהן והוא־פקיד נגיד בבית

11. v. ה' במקום א' 15. v. כביא קרי

9. Wyrażona reminiscencja z Dout. 28, 53, por. też Lev. 26, 29. Jez. 9, 10. Zach. 11, 9. Z powodu ustawicznych tych powtarzań uważają niekt. rozdział ten za późniejszą kompozycję.

10. Teraz dopiero wyjaśnia się, w jakim celu dzban nabytym został. Myśl całej czynności symbolicznej wyrażona Jez. 30, 14 autor zam. אָמַר.

11. מִשֵּׁי דָן subij. nieokreślony zam. לְרִמְהָ por. 8, 23. Drugiej części zdania brak w Sept. Tak pełnem będzie miasto ciał zmarłych. por. 7, 32.

12. המטמאים odnosi się gramatycznie do כתי sądząc jednak z położenia wyrazu łączą go z ektórz z wyrazem תפת uważany za pl. por. np. 2 Kron. 8, 11. Druga część zdania powtórzona Jer. 32, 29. Litera ל przed כל wyraża „mianowicie” wszystkie domy, por. אשר ימצא por. 2 Król. 12, 6. אשר קמרו por. Cef. 1, 5.

2. Obił Paszchur Jeremjasza proroka, i osadził go w bloku, który w górnej bramie Binjamina przy domu Wiekuistego.

3. I stało się nazajutrz, gdy wypuścił Paszchur Jeremjasza z bloku, że rzekł Jeremjasz do niego: Nie „Paszchur“ nazwał Wiekuisty imię twoje, lecz „Magor misabib“ postrach dokoła!

4. Bo tak rzecze Wiekuisty: Oto wydaję cię postrachowi, ciebie i wszystkich przyjaciół twoich, że padną od miecza wrogów swoich, a oczom twoim spoglądać na to; i wszystek też Judę wydam w moc króla Babelu, i uprowadzi ich do Babelu, i pozabija ich mieczem.

5. I wydam całe mienie miasta tego, i wszystek jego dorobek i wszystkie kosztowności jego, i wszystkie skarby królów Judy wydam w moc wrogów ich; i zagrabią je i zabiorą i sprowadzą do Babelu.

6. Ty też Paszchurze! i wszyscy zamieszkałi w domu twoim, pójdziecie w niewolę, i do Babelu przyjdiesz, i tam umrzesz, i tam pochowany będziesz, ty i wszyscy przyjaciele twoi, którzyn prorokowałeś kłamliwie.

7. Tyś mnie namawiał Wiekuisty, a dałem się namówić; przewyciężyłeś mnie i przemogłeś; przeto stałem się posmiewiskiem ustawicznem, każdy uraga mi.

8. Ile razy mówię poczynam muszę krzyczeć, nad krzywdą i przemocą utyskiwać; i tak jest ni słowo Wiekuistego ku pohambieniu i na szyderstwo ustawiczne.

9. A gdy pomyślałem: nie wspomnę o Nim, ani będę

pózyskał sobie licznych stronników, na których czele Jeremjasza ścigał, por. w. 10. i Ps. 85.

7. Doznane udręczenia i upokorzenia, a nadto szyderstwa, których mu nie szczędzono, zniewalają Jer. do skargi, w której wszystkie swe cierpienia Bogu przypisuje. On go do służby Swej namówił, On mu przemocą nieszczęsne to powołanie narzucił — וקראתי przewyciężyłeś, pokobałeś mnie, jak 1 Król. 16, 22. 2 Kron. 28, 20.

8. Ile razy słowo Boże wygłaszam, muszę na spotykające mnie krzywdy utyskiwać, jest ono przyczyną ustawicznych obelg na mnie młotanych. Inni niezgodnie z drugą częścią wiersza: muszę nieszczęście głosić.

9. Celem uniknięcia dalszych prześladowań, postanowił nieraz proroczą działalność swą przerwać, ale wtedy trawiło go słowo Boże

9 יהוה את-ירמיהו נבא את-הדברים האלה: ויכה פשחור את-ירמיהו הנביא ויתן אתו על-המהפכת אשר בשער בנימן העליון אשר בבית יהוה: ויהי ממהרת ויצא פשחור את-ירמיהו מן-המהפכת ויאמר אליו ירמיהו לא פשחור קרא יהוה שמך כי אם-מגור מסביב: 4 פיכה אמר יהוה הנני נתנך למגור לך וילכל אהביך ונפלו בחרב איביהם ועיניך ראות ואת-פל-יהודה אתן ביד מלך-בבל והגלם בבבלה והגם בחרב: ונתתי את-פל-חסן העיר הזאת ואת-פל-יניעה ואת-פל-יקרה ואת-פל-אוצרות מלכי יהודה אתן ביד איביהם ובזוים ולקחום והביאום בבבלה: ואתה פשחור וכל ישבי ביתך תלכו בשבי ובבבל תבוא ושם תמות ושם תקבר אתה וכל-אהביך אשר-נבאת להם בשקר: 7 פתיתי יהוה ואפת חוקמי ותוכל הייתי לשחוק כל-היום בדה לעג 8 כי: פי-מדי אדבר אועק חמם ושד אקרא פי-יהוה 9 דברי-יהוה לי להרפה ולקלם כל-היום: ואמרתי לא-

v. 9. כמז ב"ק v. 9.

2. ויכה por. Deut. 25, 3. כהפכה od obracać, wykręcać, wedle Joz. Kim. i innych blok drewniany, narzędzie tortury, przez które członki delinkwenta, mianowicie ręce i nogi, nienaturalne położenie przybierały. שער בנימן brama świątyni, z której ulica do bramy Binjamina prowadziła, nazwana górna, dla tego, że była wyżej położona niż bramy miasta. Ewald tłumaczy 'ה בבית niedaleko domu Bożego.

3. ויצא פשחור imię złożone „wielce możny“ פש wiele, Ij. 35. 15. הר swoboda, możność. Zd. innych פש pomyślność od פשה być szerokim polem wokół — prorok zamienia to imię na „postrach wokół“ czyli trwogą otoczony.

4. Zamiast swobody czy też pomyślności, którą Paszchur otaczającym go poplecznikom zapowiadał, otoczy zarówno ich jak jego samego trwoga.

6. Paszchur był zatem nie tylko kapłanem ale i prorokiem. Związując jak inni fałszywi prorocy szczęście i pokój, por. 5, 31; 23, 17.

mówił więcej w imieniu Jego! wtedy było to w sercu mo-
jém jako ogień płonący, tłumiony w członkach moich; i usi-
łowałem je powstrzymać, ale nie mogłem!

10. Tak, słyszałem poszept tłumu, zbiegowisko dokola:
„Wydajcie go!” i „wydajmy go!” Nawet wszyscy ci ludzie
zaprzyjaźnieni mi, czyhają na upadek mój; „Może da się
skusić, a zmożem go, i wyrzucę pomstę naszą na nim!”

11. Ale Wiekuisty zemną, niby bohater groźny, przeto
padną prześladowcy moi, a nie podolają; pohanbieni będą
wielce, bo nie powiedzie się im ku sromocie ich wiecznej,
niezapomnianej.

12. Tak, Ty Wiekuisty zastępów, który doświadczasz
sprawiedliwie, który przenikasz wnętrzości i serca — ujrzę
pomstę Twą nad nimi, gdyż Tobie poruczyłem sprawę moją.

13. Spiewajcie Wiekuistemu, wysławiajcie Wiekuistego,
gdź wybawia On duszę biednego z mocy złooczyńców!

14. Przeklęty dzień w którym się urodziłem; dzień, któ-
rego urodziła mnie matka moja, niechaj zostanie niebłogo-
sławionym!

15. Przeklęty mąż, który zwiastował ojcu mojemu: Uro-
dziło ci się dziecko męzkie, a tem go wysoce ucieszył!

16. Niechaj powiedzie się owemu mężowi, jako miastom,
które zburzył Wiekuisty, a nie pożałował; niechaj słyszy
krzyk zrana, a wrzawę wojenną w czasie południa.

17. O, że nie uśmiercił mnie w łonie, aby mi była matka
moja grobem, a żywot jej brzemieniem wiecznym!

18. Czemu z żywota wyszedłem, abym doznawał tylko
nędzy i utrapienia, a strawione były w hańbie dni moje!

15. Zwiastował, w oczekiwaniu nagrody, stosownie do przyjętego
na Wschodzie zwyczaju שחחר na końcu wiersza zam. שמרו

16. Por. Gen. 19, 25. Ilustracya przekleństwa przez wskazanie na
los Sodomy nie razi w ustach Jer. który niedaleko morza Martwego
mieszkał. Niechaj życie swe spędzi w czasie wojennym, aby słyszał
krzyk rozpaczony mordowanych krewnych i przyjaciół, i odgłos tryumfu
zwycięskich wrogów.

17. ברחו z łona, tyle co w łonie, jak następne słowa wskazują,
por. Ij. 3, 11.

18. אראו נקמתך. w. 12. abym doznawał, dożył, por. adw. w. 12.

אזכרנו ולא אדבר עוד בשמו והיה כלפי פאש בערת
10 עצר בעצמתי ונלאיתי כלל ולא אוכל: כי שמעתי
דבת רבים מגור מסביב הגירו ונגידנו כל אנוש שלמי
שמרי צלעי אולי יפתה ונוכלה לו ונקחה נקמתנו ממנו:
11 והיה אותי כגבור עריץ עד-בן רדפי יבשלו ולא יכלו
בשו מאד כילא השכילו כדמת עולם לא תשכח:
12 והיה צבאות בחרן צדיק ראה כדיות ולב אראה נקמתך
13 מהם כי אלקה גלית את-רבי: שירו ליהוה הללו
את-יהוה כי העיל את-נפש אביון מיד מרעים:
14 ארוה היום אשר ילדתי בו יום אשר ילדתי אמי אל-
15 יהי כרוך: ארוה האיש אשר בשר את-אבי לאמר ילד-
16 לה בן זכר שמח שמחהו: והיה האיש ההוא כערים
אשר-הפך יהוה ולא נחם ושמע זעקה בפקר ותרועה
17 בעת צהרים: אשר לא-מותתני מרחם ותהילי אמי
18 קברי ורחמה הרת עולם: למה זה מרחם יצאתי לראות
עמל ויגון ויכלו בבשת ימי:

jako ogień wewnętrzny, który sobie gwałtownie ujścia szukał. w. mas.
por. 48, 45. כלל 'piel. redupl. od כל

10. Dalszy powód, który go do rezygnacyi z zawodu swego skla-
niał. Przekonał się, że wszyscy, nie wyłączając pozornych jego przy-
jaciół, czyhają na nieopatrzne słowo, mogące za zdradę kraju być
uważane, aby go zadannuncjować i zgubić — מגור tu od גור pokr. z
אמר i לוי gromadzić się, por. Ps. 81, 14. gdzie wyrazy מסביב גור על
się wyjaśniają. Może da się skusić, stanowi treść owych
poszeptów. עלע por. Ps. 38, 18.

11. Prorok nie traci jednak nadziei, że go Bóg obroni. אמי=אורי
jak 19, 10.

12. שומט זרק jak בוון צדיק w prawie identycznym wierszu 11, 20.

13. Zdaniem *Hitziga* opiewa tu prorok ocalenie swe z cysterny,
por. 38, 6—13. i odnosi dla tego cały rozdział do ostatnich czasów
oblężenia Jerozolimy za Cydkijsza — הגיל może jednak być *perf. proph.*

14. Na wzór Ijoba, rozdz. 3, przeklina Jer. dzień, w którym się
urodził, por. 15, 10. Pobudza go do tego myśl, że chociaż sam nie-
bezpieczeństwami uniknie, to jednak pó to tylko, aby niedolę ludu swego
zobaczył.

ROZDZIAŁ XXI.

1. Słowo, które doszło Jeremjasza od Wiekuistego, gdy wysłał doń król Cydkjasz Paszechura, syna Malkiji, i Cefanję, syna Maseji, z temi słowy:

2. Dopytaj się też u Wiekuistego o nas, gdyż Nebukadrecar, król Babelu, walczy przeciw nam; może uczyni Wiekuisty z nami według wszystkich cudów swoich, żeby odstąpił od nas.

3. I rzekł Jeremjasz do nich: Tak powiecie Cydkjaszowi:

4. Tak rzecze Wiekuisty, Bóg Izraela: Oto odwrócę narzędzia wojenne, które w ręku waszych, którymi zwalczaście króla Babelu i Kasdejczyków, oblegających was, z zewnątrz muru, i ściagnę je do środka miasta tego.

5. I będę walczył Sam z wami dłonią wyciągniętą, i ramięm przemożnym, i gniewem, i zapalczywością, i rozjątrzeniem wielkiem.

6. I porażę mieszkańców miasta tego, zarówno ludzi jak i zwierzęta; pomorem wielkim wyginał!

7. A następnie, rzecze Wiekuisty, wydam Cydkjasza, króla Judy, i slugi jego, i lud pozostały w mieście tém po morze, i po mieczu, i po głodzie, w moc Nebukadrecara, króla Babelu, i w moc wrogów ich, i w moc czyhających na życie ich, i pobije ich ostrzem miecza; nie zaoszczędzi ich, ani ulituje się, ani zmiłuje.

8. Ludowi zaś temu oświadczysz: Tak rzecze Wiekuisty: Oto przedstawiam wam drogę życia i drogę śmierci!

9. Kto pozostanie w mieście tém zginie od miecza, albo

4. Charakteryzuje sytuację jako początek oblężenia, gdy jeszcze Judejczycy poza obrębem murów walczyli. Jer. zapowiada, że się szermierki te wkrótce skończą, a obrońcy do wnętrza miasta ustąpić będą zmuszeni.

5. Bóg sam będzie walczył przeciw oblężonym, zsyłając na nich straszny pómór.

7. W końcu wpadną wszyscy, nie wyłączając króla, w moc nieprzyjaciół.

8. Rada proroka, aby się póki czas zdecydowali i dobrowolnie poddali. Jak się zdaje, poszło wielu za tą radą, por. 38, 19; 39, 9.

9. Ta sama rada wystosowana do ludu 38, 2.

כא.

1 הדבר אשר יהיה אלי ירמיהו מאת יהוה בשלח אליו
המקד צדקיהו את פשחור בן מלכיה ואת צפניה בן
2 מעשיה הכהן לאמר: דרש נא בעדנו את יהוה כי
נבוכדראצר מלך בבל נלחם עלינו אולי יעשה יהוה
3 אותנו ככל נפלאותיו ויעלה מעינינו: ויאמר ירמיהו
4 אליהם כה תאמרו אל צדקיהו: כה אמר יהוה אלהי
ישראל הנני מסב את כלי המלחמה אשר בידכם אשר
אתם נלחמים בט את מקד בבל ואת הפשדים הצרים
עליכם מחוץ לחומה ואספתי אותם אל תוך העיר
5 הזאת: ונלחמתי אני אתכם ביד נטויה ובזרוע חזקה
6 ובאף ובחמה ובקצף גדול: והפיתי את יושבי העיר
הזאת ואת האדם ואת החמה בדבר גדול ימותו:
7 ואחרי כן נאם יהוה אתן את צדקיהו מלך יהודה ואת
עבדיו ואת העם ואת הנשארים בעיר הזאת מן הדבר
מן החרב ומן הרעב ביד נבוכדראצר מלך בבל וביד
אבותיהם וביד מבקשי נפשם והפם לפי חרב לא יחיום
8 עליהם ולא יחמל ולא ירחם: ואל העם הזה תאמר
כה אמר יהוה הנני נתן לפניכם את הדרך החיים ואת
9 הדרך המות: הישב בעיר הזאת ימות בחרב וברעב

v. 9. והיה קרי

Rozdział 21. Mowa wypowiedziana ku końcowi panowania Cydkjasza, w chwili gdy Chaldejczycy do oblężenia Jeruzolimy przystąpili, umieszczona tu prawdopodobnie z powodu bliskiego powinowactwa treści z rozdziałami 19. i 20, 4. 5. Prorok zapowiada zburzenie stolicy i radzi dobrowolną kapitulację, czem ściągą na siebie podejrzanie o zdradę.

1. I ten Paszechur żywił jak poprzednio 20, 1. wymieniony. nieprzychylnie usposobienie dla Jer. por. 38, 1. 4. Cefanja piastował za Cydkjasza godność zastępcy arcykapłana, por. 52, 24. i 29, 5.

2. Nebukadrecar jak zawsze Jer. przez r, nie przez n, jest pisownią właściwą, co już w skład imienia wchodzący wyraz kudur korona, stwierdza, por. Gen. 14, 1. Starożytny napis nazywa go Nabukudraczara, Berosus: Nabukodrosoros.

-od głodu, albo od moru; kto zaś wyjdzie i podda się Kasdejozykom, oblegającym was, zachowa życie, i pozyska sobie duszę swą jako zdobycz.

10. Gdyż zwróciłem oblicze Moje na miasto to ku złemu, a nie ku dobremu, rzecze Wiekuisty; w moc króla Babelu wydaném będzie, aby spalił je ogniem.

11. Domowi zaś króla Judy: — Słuchajcie słowa Wiekuistego,

12. Wy z domu Dawida! Tak rzecze Wiekuisty: Rozszadzajcie codzien według prawa, a wybawiajcie krzywdzonego z ręki ciemięzcy, aby nie wybuchnęła jak ogień zapalczliwość Moja, a płonąła, że nikt nie ugasi — dla niecności postępów ich!

13. Oto Ja przeciw tobie, mieszkanko doliny, skalistej równiny, rzecze Wiekuisty, co mówicie: Któż znajdzie do nas, i ktoby wkroczył do przybytków naszych?

14. I będę poszukiwał na was wedle owocu postępów waszych, rzecze Wiekuisty, i rozniecę ogień w lesie jej, aby pochłonął wszystko co ją otacza.

ROZDZIAŁ XXII.

1. Tak rzekł Wiekuisty: Zstąpisz do domu króla Judy i wygłosisz tam słowo to:

2. I powiesz: Słuchaj słowa Wiekuistego, królu Judy, który zasiadasz na stolicy Dawida, ty i słudzy twoi i lud twój, którzy chodzą przez bramy te!

3. Tak rzecze Wiekuisty: Spełniajcie prawo i sprawiedliwość, i wybawiajcie krzywdzonego z ręki ciemięzcy! Cudzoziemca zaś wdowy i sieroty nie uciskajcie, nie ograbiajcie, a krwi niewinnej nie przelewajcie na miejscu tém.

4. Bo, gdy postaracie się spełnić słowo to, tedy wchodzić wiedz kary, która go spotka, — wezwanie Jerozolimy, aby własny los swój i los władców swych oplakiwała, i nareszcie słowo o Jojachinie, zwiastujące wygnanie jemu i matce jego.

1. Zstąpisz z położonej wyżej niż dworzec królewski świątyni, por. 26, 10, 36, 12. 2 Kron. 23, 20. Zd. niekt. mowa tu o królu Cydkijaszu.

2. Przez bramy dworca.

3. Cytaty z Ex. 22, 30. i Deut. 23, 17.

4. Bo, gdy pałac królewski, por. 13, 13; 17, 25.

ובדבר והיוצא ונפל על-הפשדים הצרים עליכם יהיה
10 והיתה-לו נפשו לשקר: כִּי-שָׁמַתִּי פָּנַי בְּעִיר הַזֹּאת
לְרָעָה וְלֹא לטוֹבָה נֹאס־יְהוָה בְּיַד מַלְךְ-בָּבֶל תִּגְנַתוּ וְיִשְׂרָפָה
11 בָּאֵשׁ: וְלִבֵּית מֶלֶךְ יְהוּדָה שָׁמְעוּ דְבַר-יְהוָה: בֵּית דָּוִד
12 כֹּה אָמַר יְהוָה הֵינִי לְבַקֵּר מִשְׁפַּט וְהִצִּילוּ גִזּוּל מִיַּד עוֹשֵׂק
פֶּן-תִּצָּא כָּאֵשׁ חֲמָתִי וּבְעָרָה וְאִין מִכְבֵּה מִפָּנַי לֹעַ
13 מֵעַלְלֵיהֶם: הֵנְנִי אֹדֵד יִשְׁבֵת הָעַמֶּק צוּר הַמַּיִשָּׁר נֹאס־
יְהוָה הָאֲמָרִים מִיִּיחַת עֲלֵינוּ וְמִי יָבֹא בְּמַעֲוֹנֹתֵינוּ:
14 וּפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם כַּפְרֵי מֵעַלְלֵיכֶם נֹאס־יְהוָה וְהִצִּיתִי אֵשׁ
בְּעָרָה וְאִבְרָה פֶּלֶס־כִּיבִיָּה:

כב.

1 כֹּה אָמַר יְהוָה רַד בֵּית-מֶלֶךְ יְהוּדָה וּדְבַרְתָּ שָׁם אֶת-
2 הַדְּבָר הַזֶּה: וְאִמַּרְתָּ שְׁמַע דְּבַר-יְהוָה מֶלֶךְ יְהוּדָה הַיֹּשֵׁב
עַל-כִּסֵּא דָוִד אַתָּה וְעַבְדֶּיךָ וְעַמֶּךָ הַבָּאִים בְּשַׁעְרֵים
3 הָאֵלֶּה: כֹּה אָמַר יְהוָה עֲשׂוּ מִשְׁפַּט וְצִדְקָה וְהִצִּילוּ
גִּזּוּל מִיַּד עוֹשֵׂק וְגַר יָתוֹם וְאַלְמָנָה אַל-תִּהְיֶינָה אֶל-תִּהְיֶינָה
4 וְדָם נָקִי אַל-תִּשְׁפְּכוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה: כִּי אִם-עֲשׂוּ תַעֲשׂוּ

v. 12. מלעליכם קרי. 4. ועבריו קרי.

11. Ten i ostatnie trzy wiersze łączą niektórzy z rozdziałem 22, albo z innym podobnym, napomnienia o pielęgnowaniu sprawiedliwości nie są bowiem w stanowczej tej chwili na miejscu, nie zdoląłyby też aktualnego już niebezpieczeństwa odwrócić.

12. Przez każdego runa, codzien, ustawicznie, albo może tyle co השכב 7, 25. gorliwie.

13. Położona w kotlinie, otoczona górami i broniona twierdzą Cyońską Jerozolima, nie obawiała się napadu, por. Jez. 22, 5.

14. Miasto porównane do lasu domów.

Rozdział 22. Zbiór rozmaitej treści i w różnych czasach wypowiedzianych luźnych fragmentów, zawierających najprzód odezwą do domu Dawida, aby prawa i sprawiedliwości przestrzegał, ponieważ to jedynie zachwiany byt dynastji wzmocnić i utrwalić może. Następuje pieśń żałobna nad tym domem, który wkrótce runie — pieśń o królu zmarłym i królu wygnanym — skarga na Jojakima i zapo-

będą do bram domu tego królowie, zastępujący Dawida na stolicy jego, jeżdżąc w powozach i na koniach — on i słudzy jego i lud jego.

5. Gdybyście wszakże nie słuchali słów tych, tedy przysięgam na siebie, rzecze Wiekuisty, że w pustkowiu się obróci dom ten.

6. Albowiem tak wyrzekł Wiekuisty o domu króla Judy: Ty, któryś Gileadem Mi był, szczytem Libanu — zaprawdę, obrócę cię w pustynię, na podobieństwo miast niezamieszkałych.

7. I powolałam przeciw tobie burzycieli, każdego z narzędziami jego, i wytną wybór cedrów twoich, i rzucą je w ogień.

8. Mnogie narody zaś będą przechodziły мимо miasta tego i będą mówiły jeden do drugiego: Czemu uczynił tak Wiekuisty miastu temu wielkiemu?

9. A wtędy odpowiedzą: Przeto, że opuścili przymierze Wiekuistego, Boga swego, a korzyli się bóstwom cudzym, i służyli im!

10. Nie płaczcie za umarłym, a nie żałujcie go; płaczcie raczej za odchodzącym, gdyż nie powróci więcej ani zobaczy ziemi swej rodzinnej!

11. Albowiem tak rzecze Wiekuisty o Szallumie, synu Jozjasza, króla Judy, który panować miał miasto Jozjasza ojca swego, a wydalil się z miejsca tego: Nie wróci on tu więcej.

12. Lecz w miejscu do którego go uprowadzono, tam umrze, a ziemi tej nie zobaczy więcej!

13. Biada temu, który buduje dom swój niesprawiedliwością, a komnaty swoje bezprawiem, bliżnim swoim posługuje się darmo, a wysługi jego nie płaci mu!

13. Słowa te do w. 19. odnoszą się do starszego brata Szalluma — Joachasa, mianowicie do osadzonego przez Faraona na tronie judzkim Jojakima. Jedenastoletnie jego panowanie dało się ludowi ciężko we znaki. Pelen egoizmu, próżności i chęci błyszczenia stawiał ozdobne i kosztowne budowle, wyzyskując przytem niemilosiernie kraj, na który ciężkie podatki nakładł, zwłaszcza zaś robotników, którymi darmo się posługiwał. Podobna, mniej wyraźna treść 17, 11. ^{לעל} zam. ^{לעל} por. Jez. 1, 31.

את־הדָּבָר הַזֶּה וּבָאוּ בְשַׁעַרֵי הַבַּיִת הַזֶּה מַלְכִים יֹשְׁבֵים
 דָּרוֹר עַל־כַּסְאוֹ רַבִּים בְּרֶכֶב וּבַסּוּסִים הוּא וְעַבְדּוֹ וְעַמּוֹ :
 6 וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בִּי נִשְׁפַּעְתִּי נֹאֵם־
 יְהוָה בִּי־לְחַרְבָּהּ יִהְיֶה הַבַּיִת הַזֶּה : כִּי־כֹה אָמַר
 יְהוָה עַל בֵּית מֶלֶךְ יְהוּדָה גִּלְעָד אֶתָּה לִי רֹאשׁ הַלְּבָנוֹן
 7 אִם־לֹא אֲשִׁיתָךְ מִדְּבַר עָרִים לֹא נֹשְׁבָה : וּקְדַשְׁתִּי עֲלֶיךָ
 מִשְׁחָתִים אִישׁ וּכְלָיו וּכְרָתוֹ מִבְּחַר אֲרוּדִים וְהַפִּילוּ עַל־
 8 הָאֵשׁ : וְעָבְרוּ גוֹיִם רַבִּים עַל הָעֵיר הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת :
 אֲל־דַּעְוָהּ עַל־מָה עָשָׂה יְהוָה כִּכֹּה לָעֵיר הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת :
 9 וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עִוְבוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ
 10 לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיַּעֲבְדוּם : אֲל־תִּבְכּוּ לְמַת וְאֲר־
 תִּנְדְּרוּ לֹו בְּכֹו לְהִלָּךְ בִּי לֹא יֵשׁוּב עוֹד וְרָאָה אֶת־
 11 אֲרֶץ מוֹלַדְתּוֹ : כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲשִׁירָהוּ
 מֶלֶךְ יְהוּדָה הַמֶּלֶךְ תַּחַת יִאֲשִׁיחוּ אֲבֹו אֲשֶׁר יֵצֵא מִן־
 12 הַמְּקוֹם הַזֶּה לֹא־יֵשׁוּב שָׁם עוֹד : כִּי בַּמְּקוֹם אֲשֶׁר־הִגְלוּ
 אֹתוֹ שָׁם יָמוּת וְאֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לֹא־יִרְאֶה עוֹד :
 13 הוּי בְּנֵה בֵיתוֹ בְּלֹא־צָדֵק וְעַל־יָתֵיו בָּלָא מִשְׁפַּט בְּרַעְוָהוּ

v. 6. משבו קרי

6. Dom twój, zbudowany z cedrów Libanu i lasów Gileadu, stał w chwale przedemną — a jednak go zburzę

7. Ten sam obraz, Jez. 10, 34.

8. Prawie dosłownie z Dent. 29, 23. 24. 1 Król. 9, 8. Jer. 5, 19; 18, 22.

10. Wskazuje się do króla Jozjasza — jak następujący wiersz objaśnia, syna jego Szalluma, znanego pod nazwą Joachasa 2 Król. 23, 30. który to najmłodszy syn Jozjasza 1 Kron. 3, 15. po ojcu swoim na tron wstąpił, ale już po trzech miesiącach panowania przez Nekona do Egiptu uprowadzonym został, gdzie życia dokonał, por. 2 Król. 23, 33. 34. W chwili uprowadzenia Szalluma wola Jer. że należy go bardziej opłakiwać niż zmarłego jego ojca.

11. Joachas, z pominięciem starszego swego brata Jojakima przez lud królem obwołany, cieszył się widocznie szczególną jego sympatią. i obudzilo dla tego uprowadzenie go żal powszechny. *Rdszi i Kimchi* odnoszą w. 10—12. do Jojakima i syna jego Jojachina.

14. Który powiada wybuduję sobie dom przestronny, i komnaty obszerne, a wylamuje sobie szeroko okna, a kryte to cedrem, a malowane minją!

15. Czyż królować chcesz na to, abys współzawodniczył cedrami? Twój ojciec, wszak i on jadł i pił; ale pełnił prawo i sprawiedliwość, a przeto dobrze mu się działo!

16. Sądził sprawę biednych i nieszczęśliwych, a wtedy dobrze było. Alboż nie w tém poznanie moje, rzeczce Wiekuisty?

17. Ale oczy i serce twoje tylko na wyzysk twój, i ku krwi niewinnej, abys ją wylewał, i ku krzywdzie i ciemiertwu, abys je wywierał.

18. Przeto rzeczce tak Wiekuisty o Jehojakimie, synu Jozjasza, króla Judy: Nie będą go oplakiwali „O, bracie mój!“, albo „O, siostrzo moja!“ — nie będą go oplakiwali „O, panie!“ albo „O, majestacie!“

19. Pogrzebem osła pogrzebion będzie, gdyż wywloką go i wyrzucą precz poza bramy Jeruzolimy!

20. Wstąp na Liban i wołaj, a na Baszanie zawódź głosem twoim; wołaj też z Abarim, gdyż rozgromieni wszyscy zalotnicy twoi.

21. Przemawiałem do ciebie w dobie pomysłności twojej,

mój! lud też nie będzie zawodził „o, panie!“ „o, majestacie!“ por. 34, 5. 1 Król. 13, 30.

19. Nie będzie pochowany w grobie, lecz jako zdechły osioł na pole rzucony. O spełnieniu się tej przepowiedni niema żadnego pewnego podania — wątpić jednak należy, czyby ją w przeciwnym razie w księdze Jer. umieszczono. Wedle 2 Kron. 36, 6. uwięził go Nebukadnecar, aby go do Babilonu uprowadzić — wedle 2 Król. 24, 6. umarł w Jeruzolimie. Prawdopodobnem jest, że go król babiloński po powtórnem wtargnięciu do Jeruzolimy za Jójachina jako wiarotómcę z grobu wyrzucić kazał. Wedle tradycyi zyd. Seder Olam 24. umarł na drodze do Babilonu.

20. Wezwanie mieszkańców Jeruzolimy, aby wstąpili na góry Libanu, Baszanu i na górę Abarim, Deut. 32, 49. i tam los swój oplakiwali. Góry są zwykle wymienione jako miejsca głośnej skargi, por. 3, 21; 7, 29. Sprzymierzeńcy Judei, za czasów Jójachina przez Chaldejczyków pokonani, nie pospieszą jej z pomocą — wedle 8, 21; 10, 19.

21. Ostrzegałem cię przez proroków, napominałem, ale daremnie —

בשליחתך *zam. przelotny*

14. יַעֲבֹד הַנֶּזֶם וּפְעָלוֹ לֹא יִתְּן לּוֹ: הֵאמֵר אֲבָנָהּ לִי בַּיִת
מִדֹּת וְעִלְיוֹת מְרוּחַיִם וְקָרַע לוֹ חַלּוּנֵי וּסְפֹן פְּאָרְזוֹ וּמִשׁוּחַ
15. בְּשִׁשִּׁיר: הִתְמַלֵּךְ בִּי אַתָּה מִתְחַרָה בְּאֶרֶז אֲבִיךָ הַלְוִיאַ
16. אֲבֵל וְשֵׁתָה וְעִשָּׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה אִז טוֹב לוֹ: הֲזֵן הָיִן
17. עָנִי וְאֲבִיּוֹן אִז טוֹב הֲלֹא הִיא הִנֵּעַת אֶתִּי נְאֻם־יְהוָה: בִּי
אִין עֵינֶיךָ וְלִבְךָ בִּי אִם־עַל־בַּעֲעֵד וְעַל דֵּם־הַנֶּקִּי לִשְׁפּוֹד
18. וְעַל־דָּעִשֶׁק וְעַל־הַמְרוֹצֵה לַעֲשׂוֹת: לִכֵּן כִּהֲ־אָמַר
יְהוָה אֱלֹהֵי־יְהוּדִים בְּנִי־אֲשִׁיחֵהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה לֹא־יִסְפְּרוּ לוֹ
הֵי אָחִי וְהֵי אֲחֹת לֹא־יִסְפְּרוּ לוֹ הֵי אָדוֹן וְהֵי הֵדָה:
19. קְבוֹרַת הַמּוֹר יִקְבֹּר סָחֹב וְהַשְׁלֵךְ מִהַלְּאָה לְשַׁעְרֵי
20. יְרוּשָׁלַם: עָלֵי הַקְּבֻרֹן וְצַעְקֵי יִבְכְּשֻׁן תִּנֵּי קוֹלֶךָ
וְצַעְקֵי מַעְבְּרִים בִּי נִשְׁבְּרוּ בְּלִמְאַהֲבִיךָ: דְּבַרְתִּי אֶלְיֶךָ

14. v. 20. קמץ ב"ק כ"ל

14. עלייתו jako masę. może w myśli o חררים — חלוני podł. *Evolda dual*. podwójne okna, podł. innych pl. jak חורי Jez. 19, 9. *Michaelis* czyta ספון חלוני odnosząc *suff.* חלון i לו do בית „roztwiera mu jego okna“, mianowicie szeroko i wspaniale — עשר *Sept.* i *Kimchi*: minja, niedokwas ołowiu, *Vulg.* i *Raszi* cynober, inni rubryka.

15. Czyżbyś przez to prawdziwym był królem, że z sławnym poprzednikiem twoim Salomonem w budowaniu pałacu współzawodniczysz? Zwyczajna interpretacja odnosząca do Jozjasza jest niewłaściwą, ponieważ król ten budownictwem się nie zajmował. חלוא „wszak“ i on jadł i pił t. j. pozwalał sobie, używał w życie, ale przytem był władcą sprawiedliwym — *tafel* od חרה spowodować, aby kto zawiścią wspłonał, por. איך החחרה 12, 5.

16. A wtedy dobrze było, w przeciwstawieniu do starości Salomona, por. 1 Król. 11. Poznanie, któremu miłość sprawiedliwości towarzyszy, zapewnia wielkość i pomysłność, por. 9, 23.

17. Bliższe wyszczególnienie oskarżeń. Wedle 2 Król. 23, 35. nakładał ciężkie podatki na lud, aby Nekonowi umówiony haracz płać — wedle 21, 4. przelewał dużo krwi niewinnej — מירוה *razę* 1 Sam. 12, 3.

18. To też nie wzruszy nikogo śmierć jego. Nikt z bliższych nie zaintonuje pogrzebowej pieśni, rozpoczynającej się od słów „o, bracie-

alesz rzekła: „Nie posłucham! Takie postępowanie twoje od młodości twojej, żeś nie słuchała głosu Mojego.

22. Wszystkich towarzyszy twoich zmiecie wichur, a zalotnicy twoi w niewolę pójdą; tak, wtedy się zawstydzisz i zapłoniesz dla wszelakiej niecności twojej!

23. Ty, któraś osiadła na Libanie, która gnieździesz się wśród cedrów, jakże godną pożałowania będziesz, gdy cię przypadną bole, dreszcze jako rodząca!

24. Żyw Ja, rzecze Wiekuisty, choćby był Konjahu, syn Jehojakima, król Judy, sygnetem na prawicy Mojej, że i ztamtąd bym cię zerwał!

25. I wydam cię w moc czyhających na życie twoje, i w moc tych, których się lękasz, i w moc Nebukadrecara, króla Babelu, i w moc Kasdejczyków.

26. I rzucę ciebie i matkę twoją, która cię urodziła na ziemię cudzą, w którejście się nie rodzili, i tam pomrzecie.

27. Ale do ziemi, do której rwie się dusza ich, aby wrócili do niej — tam nie wrócą.

28. Czyżby statkiem nikczemnym, rozbitcia godnym był człowiek ten Konjahu, albo naczyniem bezużytecznym? Czemu rzucony on i ród jego, i ciśnięty na ziemię, której nie znali?

29. Ziemi, ziemio, ziemio! posłuchaj słowa Wiekuistego!

30. Tak rzecze Wiekuisty: Zapiszcie tego człowieka jako bezdzietnego, jako męża, któremu się już nie powiedzie za dni jego; gdyż nie powiedzie się z rodu jego żadnemu, aby zasiadał na stolicy Dawida, a panował jeszcze nad Judą!

czynnie *נפול* wzięte jako *part. fut.* *הוא* *הוא* pogardliwie, jak *הוא* Jez. 8, 6. ze zdziwieniem pytać się tak będą.

29. Prorok zwraca się do ludu pokazując mu gorzkie następstwa nieposłuszeństwa. Trzykrotne powtórzenie dla nadania uroczystości wezwaniu.

30. Po krótkiej tej przerwie wraca prorok do przedmiotu. Zapiszcie go w rocznikach jako człowieka, wraz z którym ród jego wygnana. Uważać go należy za bezdzietnego, bo żaden z jego synów nie wróci z wygnania, aby na tronie ojców zasiąść. Następca Jojachina, Cydkjasz, był jego stryjcem, Zerubabel zaś, Chag. 1, 1. jeżeli do rodu jego należał był tylko namiestnikiem.

בשלותיך אמרת לא אשמע זה הרבך מנעורך כי לא
שמעת בקולי: כל רעך תרעה רוח ומאהביך בשבי
22 ילכו כי אז תבשי ונכלמת מפל רעתך: ישבתי בלבנון
מקננתי בארזים מה עתנת בבארץ הכלים חיל בילדה:
23 חי אני נאם יהוה כי אם יהיה פניו בי יהיו ימי
24 יהודה חותם עליך ימיני כי משם אתקנה: ונתתיך
25 ביד מבקשי נפשך וביד אשר אתה יגור מפניהם וביד
26 נבוכדראצר מלך בבל וביד הפשדים: והמלתי אתך
ואת אמך אשר לדתך על הארץ אחרת אשר לא ילדתם
27 שם ושם תמותו: ועל הארץ אשר הם מנשאים את
28 נפשם לשוב שם שמה לא ישובו: העצב נבזה נפון
האיש הזה פנהו אם כלי אין חפץ בו מדוע הוטלו הוא
29 וזרעו והשלקו על הארץ אשר לא ידעו: ארץ ארץ ארץ
30 שמעי דבר יהוה: כה אמר יהוה פתכו את האיש הזה
עירי גבר לא יצלה בימינו כי לא יצלה מזרעו איש
ישב על כסא דוד ומושל עוד ביהודה:

v. 23. יבנה קרי. ibid. כננתה קרי.

22. רעך od רעה pokr. z רעה skłaniać się, iść za kim, towarzyszyć komu.

23. Zuchwała buta Jerozolimy, mniemającej, że na niedostępnym szczycie Libanu osiadła, na cedrach jego gniazdo sobie założyła będzie surowo skarcona, por. Num. 24, 12. Jer. 49, 16. Hab. 2, 9. נחנת *nif.* od חן być godnym pożałowania. *Hitzig* i *Ewald* czytają נחנת jakże jęczyć będziesz.

24. Konjahu 28, 37. właściwie יכניה 24, 1. przed objęciem władzy Jojachin, 1 Kron. 3, 16. panował trzy miesiące, poczem poddał się Nebukadnecarowi wraz z matką i rodziną 2 Król. 24. Choćby się teraz w niedoli swojej do Boga tak przyłączył jak sygnet do palen, Piesń Sal. 8, 6. nie mogłoby go to ocalić — *אחיקר* od נחק zam. *אחיקר*

25. Por. 16, 18. הארץ zam. ארץ—ארץ por. 13, 18.

27. על od אל Dosi. podnosić duszę, za czemkolwiek tęsknić.

28. עב od עבב, pokr. z עבב albo הטב rzucba, wogóle statok, na-

ROZDZIAŁ XXIII.

1. Biada pasterzom gubiącym i rozpraszającym trzodę pastwiska Megol rzecze Wiekuisty.

2. Przeto rzecze tak Wiekuisty, Bóg Izraela o pasterzach, którzy pasterzą ludowi Mojemu: Wyście rozproszyli owce Moje i rozpaddingiliście je, i nie odszukaliście ich — oto będę poszukiwał na was niecności postępków waszych, rzecze Wiekuisty.

3. A zgromadzę Ja szczątek owiec Moich ze wszystkich krajin do których rozpaddingilem je, i sprowadzę je do hurt ich, i rozplodzą się i rozmnożą.

4. I ustanowię nad nimi pasterzy, którzy pasterzyć im będą, i nie będą się lękały wiczej, ani trwożyły, ani ginęły, rzecze Wiekuisty.

5. Oto dni nadejdą, rzecze Wiekuisty, a wywiodę Dawidowi szereg sprawiedliwy, i będzie panował jako król, a mądrze postępował; i będzie wykonywał prawo i sprawiedliwość na ziemi.

6. Za dni jego wspomóżony będzie Juda, a Israel

po upadku Cydkjasza, byłaby groźba do już nieistniejących królów wystosowana w w. 2. niezrozumiała.

5. Zdaniem *Hitziga* jest wymienionym tu królem Cydkjasz, przed wstąpieniem na tron Mattanją zwany. Nasuwa mu tę myśl trzykrotnie powtórzony źródłostów צדק szczęście, wyrazy też צדקו ה' stanowią tylko lekką przemianę imienia צדקיהו które za dobrą wróżbę uważać było można. Ale już wyrazy הנה ימים באים określające zwykle odleglejszą przyszłość, nie lioują z tém przypuszczeniem. Trudno też rozumieć, dlaczego Jer. tak wielkie i świetne nadzieje do panowania tego młodego wasala Egiptu miał przywiązywać. Nie odnosi się też to proroctwo do Zerubabela, który królem nie był, ani do Makabejczyków, którzy z rodu Dawida nie pochodzili. Wedle *Grafa*, biorącego צדק w znaczeniu zbiorowém, mowa tu o szeregu następujących po sobie w przyszłości sławnych królów. Przeciw hipotezie tej przemawia jednak Zach. 3, 8. a w szczególności שמו שבו 6, 12. Nie ulega zatem wątpliwości, że prorok ma na myśli osobę idealną, w postaci króla Mesjasza, który rozproszonych synów Izraela do ziemi ojców ich zaprowadzi — jako król — בארץ określenie „jako król“ w Palestynie.

6. Za jego czasów użyczy Bóg obu państw pomyślności i bezpieczeństwa — w zamian też za położone zasługi יקרא nazwie go lud, albo nieosobliście „nazwą go“ Bóg sprawiedliwością naszą צדק nie tylko

כג.

1 הוֹי רְעִים מְאַפְדִים וּמְפָצִים אֶת־צֹאן מְרֵעֵי תִי נְאֻם־יְהוָה :
 2 לְכֹן פֶּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל־הָרְעִים הָרְעִים
 אֶת־עַמִּי אַתֶּם הִפְצַתֶם אֶת־צֹאנִי וַתִּדְחֹוּם וְלֹא פָקַדְתֶּם
 אֶתֶם הִנְנִי פֹקֵד עֲלֵיכֶם אֶת־רַע מַעַלְלֵיכֶם נְאֻם־יְהוָה :
 3 וְאֲנִי אֶקְבֹּץ אֶת־שְׂאֵרֵי צֹאנִי מִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר־תִּדְחֹתִי
 אֶתֶם שָׁם וְהִשְׁבֹּתִי אֹתְהֶן עַל־גִּוְהֶן וּפְרוּ וְרִבּוּ : וְהִקְמַתִי
 4 עֲלֵיהֶם רְעִים וְרָעוּם וְלֹא־יִירָאוּ עוֹד וְלֹא־יִחַתּוּ וְלֹא יִפְקְדוּ
 5 נְאֻם־יְהוָה : הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְהִקְמַתִי
 דָּדוּד צֹמַח צִדִּיק וּמְלֹךְ מְלֹךְ וְהִשְׁבִּיל וְעָשָׂה מִשְׁפָּט
 6 וְצִדְקָה בְּאֶרֶץ : בְּיָמָיו תִּוָּשַׁע יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁכֵּן לְבֵטַח

v. 5. כלעיל

Rozdział 23. Traktuje najprzód o pasterzach czyli królach, którzy powierzona sobie trzodę na bezdroża prowadzili i rozproszyli, a którą Bóg znowu pod pieczę lepszych pasterzy zgromadzi i rozmnoży. Nastąpi to w szczególności za panowania króla Mesjasza z domu Dawida, za którego czasów, wobec nowo rozkwitłej pomyślności, wspomnienie wyjścia z Egiptu zblednie. Mowa zwraca się z kolei do fałszywych proroków, którzy mimo klęsk, jakie na kraj ścignęli, niezmiennie w niecnym postępowaniu swoim trwają — za co też ciężko odpokutować będą musieli. Prorocy jerozolimscy upadli moralnie niżej jeszcze niż samarytańscy. Prorok ostrzega, aby nie zwracano uwagi na zwodnicze ich zapewnienia. Mamią oni lud zwiastując bezkarność grzesznikom. Ostrzega również przed gorszącym igraniem z dwuznacznym wyrazem „massa“ — nie oznacza ten wyraz, że słowo Boże jest „brzemieniem“ dla ludu, lecz przeciwnie, że lud jest „brzemieniem“ dla Boga, które też rychło z Siebie zrzuci. Sytuacją historyczną jest chwila, w której znaczna część mieszkańców Judeę opuściła, by w Egipcie i innych ościennych krajach osiąść, por. 10, 21; 24, 8. w której ostateczne uprowadzenie do niewoli jeszcze nie nastąpiło, ale katastrofa już bliską była i nieuniknioną — a zatem mniej więcej czasy Jechonjasza.

1. Icy królowie i książęta judzcy.

2. פקד na cokolwiek spoglądać, czuwać, poszukiwać — tworzy z następnóm פקד grę słów.

3. Gdyby tu, jak niektórzy twierdzą, mowa była o wygnaniach

zamieszka bezpiecznie; a oto imię jego, którym mianować go będą: Wiekuisty sprawiedliwością naszą!

7. Zaprawdę, oto dni nadejdą, rzecze Wiekuisty, gdy nie powiedzą, więcej: Żyw Wiekuisty, który wywiódł synów Israela z ziemi Micraim!

8. Lecz: Żyw Wiekuisty, który wywiódł, i który sprowadził ród domu Israela z kraju Północy, i ze wszystkich krain do których wygnałem ich, aby osiedli na ziemi swojej!

9. O prorokach. Skruszone serce moje we mnie, dygocą wszystkie członki moje; jestem jako człowiek pijany, jako mąż przesycony winem — wobec Wiekuistego i słów Jego świętych.

10. Bo lubieżników pełna ziemia; bo dla przekleństwa osowiała ziemia, wędzną rozłogi puszczy; a jest ich popęd ku złemu, a ich mocą bezprawie.

11. Bo zarówno prorok jak kapłan każą się; nawet w domu Moim napotkałem niecnosci ich, rzecze Wiekuisty.

12. Przeto będzie im droga ich jako ślizgawice w ciemności, na których poślizną się i upadną; bo przywiodę klęskę na nich, rok nawiedzenia ich, rzecze Wiekuisty.

13. I u proroków Szomronu widziałem obmierzłość; prorokowali przez Baala i zwodzili lud Mój, Israela.

14. Ale u proroków Jerozolimy widziałem zgrozę: sprośni oni, i postępują w kłamstwie, i utwierdzają ręce złooczyńców, aby się żaden nie nawrócił od niecnosci swojej; stali Mi się wszyscy jako Sedom, a mieszkańcy jej jako Amorah.

15. Przeto rzecze tak Wiekuisty zastępów o prorokach: Oto nakarmię ich piółonem, a napoję ich wodą zatrutą,

12. Kara spotka ich na drodze ich śliskiej i ciemnej. חלקלקית redupl. od חלק גładki, śliski, por. Ps. 35, 6. ידמי nif. od ידמה=חכה

13. Porównanie między prorokami Samaryi i Jerozolimy. I ci pierwsi zwodzili lud, por. 1 Król. 18, 19. חלה rzecz albo mowa wstrętą, Ij. 1, 22. הנבואי hitp.

14. Ale ohydniejszym jeszcze jest postępowanie proroków jerozolimskich, którzy nie tylko sami sprośnych czynów się dopuszczają, ale i innych do tego zachęcają, tak że mieszkańcy Jerozolimy do Sodomitów podobni — ישבו jak 27, 18. zam

15. Dosłownie 9, 14.

7 וזה שמו אשר יקראו יהנה צדקנו: לכן הנבאים
8 באים נאם יהנה ולא יאמרו עוד חי יהנה אשר העלה
9 את בני ישראל מארץ מצרים: כי אם חי יהנה אשר
10 העלה ואשר הביא את יורע בית ישראל מארץ צפנה
11 ומכל הארצות אשר הדחתים שם וישבו על אדמתם:
12 לנבאים נשבר לפני בקרבי רחפו כל עצמתי
13 הייתי באיש שכור וכגבר עברו יין מפני יהנה ומפני
14 דברי קדשו: כי מנאפים מלאה הארץ כי מפני אלה
15 אבדה הארץ יבשו נאות מדבר ותהי מרוצתם רעה
16 ונבדותם לא יכן: כי נם נביא נם כהן חנפו גם בביתי
17 מצאתי רעתם נאם יהנה: לכן יהיה דרפם להם
18 כחלקלקות באפלה ירחו ונפלו בה כי יאביא עליהם
19 רעה שנת פקדתם נאם יהנה: ובנביאי למרון
20 ראיתי תפלה הנבאו בפעל ויתעו את עמי את ישראל:
21 ובנבאי ירושלים ראיתי שערורה נאות והלך
22 בשקר והזכו ירי מרעים לכלתי שבו איש מרעתו הויר
23 לי כלם כסדם וישביה בעמדה: לכן כה אמר
24 יהנה צבאות על הנבאים הנני מאביל אותם לענה

v. 12. מלעיל ותחת במקום קמן.

sprawiedliwość, lecz i następstwa jej, szczęście, powodzenie, zwycięstwo, zbawienie i t. d.

7. Czasy te zaćmią świetnością wszystkie wielkie wspomnienia przeszłości, por. 16, 14, 15.

9 Słowo Boże, które o fałszywych prorokach ma wypowiedzieć wstrząsa Jer. do głębi.

10. Z winy ich zapanowała w kraju rozwiąłość i cięży na nim przekleństwo — a jednak nie chcą się opamiętać, a trwają dalej w rozpasaniu swoim מנאפים nie w przenośnym znaczeniu o bałwochwalstwie, por. 29, 28. również nie oznacza tu אלה krzywoprzysięstwa.

11. I namiętnie cudzołóstwo, por. w. 14 i 15. ישבו הם נשי וינאמו 29, 23.

albowiem od proroków Jeruzolimy wyszło skażenie na cały ten kraj!

16. Tak rzecze Wiekuisty zastępów: Nie słuchajcie słów tych proroków, prorokujących wam — mamią oni was; widzenia serca swego głoszą, nie z ust Wiekuistego.

17. Zapewniają ustawicznie bluźnierców Moich: Wiekuisty rzekł: pokój będzie wam! a choćby postępowali wszyscy w pożądliwości serca swego powiadają jednak: Nie przyjdzie na was niedola!

18. Ale któryż stanął w radzie Wiekuistego, a widział i słyszał słowo Jego? Któż baczył na słowo Jego i usłyszał je?

19. Oto zawierucha od Wiekuistego z zapalczywością się zrywa, a burza się już kłębi; na głowę niegodziwych się stooczy.

20. Nie uśmierzy się gniew Wiekuistego aż spełni i urzezywistni zamysły serca Swego. W następstwie czasów wyrozumiecie to dokładnie!

21. Nie posyłałem proroków tych, a jednak biegali; nie przemawiałem do nich, a jednak prorokowali!

22. Gdyby stanęli w radzie Mojej, ogłosiliby Moje słowa ludowi Mojemu, a nawróciłiby ich z drogi ich zlej, i od nieczności postępków ich!

23. Czyżem Bogiem tylko zblizka, rzecze Wiekuisty, a nie Bogiem i zdaleka?

24. Czyż zdoła się kto ukryć w skrytościach, abym Ja go nie widział? rzecze Wiekuisty; alboż nie wypełniam Ja niebo i ziemię? rzecze Wiekuisty.

25. Słyszę co mówią cwi prorocy, prorokujący w imieniu Mojém kłamliwie, gdy powiadają: Śniło mi się, śniło mi się!

powstały, który jeszcze nic wiedzieć nie może? por. Deut. 32, 17. Ij. 20, 5. Sept. czytają twierdząco: Jam Bóg zblizka i Bóg zdaleka t. j. zapelniam wszystkie czasy i wszystkie przestrzenie, co następny wiersz wyraża.

24. Nie ukryją się przedemną i nie ujdą kary. Prorok nie obraża sobie Boga jako osobę, lecz jako czystą, duchową, niczem nie ograniczoną Istotę.

25. Wprawdzie, powtarzają, że im prorocтва ich Bóg w widzeniach sennych objawił,

והשקתים מיראש פי מאת נביאי ירושלם יצאה הנפה
 16 לְבַד־הָאָרֶץ: כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי־שָׁמַעוּ
 עַד־דְּבַר הַנְּבִאִים הַנְּבִאִים לָכֶם מִהַבְּלִים הַמָּה אֲתֶכֶם
 17 חֲזוֹן לָכֶם יִדְבְּרוּ לֹא מִפִּי יְהוָה: אֲמָרִים אָמַר לְמִנְאֲצֵי
 דְּבַר יְהוָה שְׂדוּם יְהוָה לָכֶם וְכֹל הַלֵּךְ בְּשִׁרְרוֹת לְבֹ
 18 אָמְרוּ לֹא־תָבוֹא עֲלֵיכֶם רָעָה: כִּי מִי עָמַד בְּסוּד יְהוָה
 וַיִּרְא וַיִּשְׁמַע אֶת־דְּבָרוֹ מִי־הִקְשִׁיב דְּבָרֵי וַיִּשְׁמַע:
 19 הֲנָהוּ סַעֲרַת יְהוָה חֲמָה יִצְאָה וְסַעַר מִתְחַלֵּל עַל רֹאשׁ
 20 רְשָׁעִים יִחַוֵּל: לֹא יָשׁוּב אֶף־יְהוָה עַד־עֲשִׂיתוּ וְעַד־הִקִּימוּ
 21 מִזְמוֹת לְבֹ בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים תִּתְּבוֹנְנוּ כֹּה בֵּינָה: לֹא־
 שְׁלַחְתִּי אֶת־הַנְּבִאִים וְהֵם רָצוּ לֹא־דְבַרְתִּי אֲלֵיהֶם וְהֵם
 22 נָבְאוּ: וְאִם־עָמְדוּ בְּסוּדֵי וַיִּשְׁמַעוּ דְּבָרֵי אֶת־עַמִּי וַיִּשְׁכַּח
 23 מִדְּרָכָם הָרַע וּמִרַע מֵעַלְלֵיהֶם: הָאֱלֹהִי מִקְרָב
 24 אֲנִי נֹאֵם־יְהוָה וְלֹא אֱלֹהֵי מְרַחֵק: אִם־יִסְתַּר אִישׁ
 בְּמַסְתָּרִים וְאֲנִי לֹא־אֲרָאנוּ נֹאֵם־יְהוָה הֲלוֹא־אֶת־הַשָּׁמַיִם
 25 וְאֶת־הָאָרֶץ אֲנִי מִלֵּא נֹאֵם־יְהוָה: שְׁמַעְתִּי אֶת אֲשֶׁר־
 אָמְרוּ הַנְּבִאִים הַנְּבִאִים בְּשֵׁמִי שֶׁקֶר לֵאמֹר חֲלַמְתִּי

18. y. דברו קרי

16. חזונו חזונו, oznakiwań, mamią, wł. ku obłądowi prowadzić.

17. Najniebezpieczniejszym zapewnianją powodzenie, najniegodziwszym bezkarności — כל zam. כל.

18. Jer. pyta się fałszywych proroków, który z nich objawienie Boże widział lub słyszał, t. j. w rozmaity sposób odebrał — w tym razie bowiem musieli by inaczej przemawiać. Inni czytają וַיִּשְׁמַע stosownie do wiersza 22. niechaj słowo to wygłosi, aby osądzić, czy Bóg rzeczywiście coś podobnego ogłosić im kazał.

19. Nie zawierucha naturalna lecz wzbudzony gniew Boży, zwiastujący dzień sądu.

20. Gdy klęska, mianowicie zburzenie Jeruzolimy się spełni, zstanowicie się i zrozumiecie to jasno, wszakże już zapóźno.

23. Czyżem Bóg, który tylko zblizka widzi, a nie wie co się zdala na ziemi dzieje, czyżem w czasie i miejscu ograniczony, że spraw tych proroków nie spostrzegam? Inni: Czyżem Bóg nowy, niedawno

26. Dopókiż tego będzie? Alboż jest coś w sercu tych proroków, prorokujących kłamstwo, tych proroków obludy serca swego?

27. Którzy rozważają jakby zatrzcć w pamięci ludu Mojego imię Moje snami swojemi, które opowiadają sobie wzajemnie — tak jak zapomnieli ojcowie ich imię Moje dla Baala.

28. Prorok który rozporządza snem, niechaj opowie sen; ale który ma słowo Moje, niechaj opowie słowo Moje w prawdzie! Cóż wspólnego ma plewa z ziarnem? rzecze Wiekuisty?

29. Alboż nie jest raczej słowo Moje jako ogień, rzecze Wiekuisty, i jako młot kruszący skałę?

30. I tak oto powstanę przeciw tym prorokom, rzecze Wiekuisty, którzy kradną słowa Moje jeden od drugiego!

31. Oto powstanę przeciw tym prorokom, którzy biorą własny swój język i prawią: On rzekł!

32. Oto powstanę przeciw prorokującym sny kłamliwe, rzecze Wiekuisty, i opowiadają je, i zwodzą lud Mój kłamstwami swymi i chęłpliwością swoją, chociażem Ja ich nie posłał ani rozkazał im — pomóż zaś nie pomagają ludowi temu, rzecze Wiekuisty.

33. A gdyby cię się zapytał lud ten, albo który prorok albo kapłan, mówiąc: Cóż to za „brzemie” Wiekuistego? Wtedy odpowiesz im co za brzemie to jest: Chcę was rzuć, rzecze Wiekuisty!

34. A tak prorok jak kapłan lub który z ludu, ktokolwiekby powtórzył: „brzemie Wiekuistego”, poszukiwać tego będę na człowieku tym, i na domu jego.

35. Ale tak mówię wam, każdy do bliźniego swego i każdy do brata swego: Cóż odpowiedział Wiekuisty? albo: Cóż wyrzekł Wiekuisty?

wiedząc co słowo „massa”, wyrzeczenie, proroctwo, znaczy, jakież to znowu „brzemie” chce nam Bóg narzucić, wtedy odpowiesz: wyście właśnie tym brzemieniem, którego Bóg dłużej dźwigać nie będzie i rychło z siebie zrzuci. Wyraz „massa” ma bowiem jedno i drugie znaczenie, a w mowie brzmi nadto jak מעמסה ciężar, ztąd את כה משא.

26. הַלְמַתִּי: עַד־מַתִּי הֲיֵשׁ בְּלִבְ הַנְּבִאִים נְבִיאֵי הַשִּׁקָּר וַיִּנְבִּיאֵי
27. תִּרְמַת לָבָם: הַחֲשָׁבִים לְהַשְׁפִּיחַ אֶת־עַמִּי שָׁמַי בְּהַלּוּמָתָם
אֲשֶׁר יִסְפְּרוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ כַּאֲשֶׁר שָׁכַחוּ אֲבוֹתָם אֶת־שְׁמִי
28. בְּבַעַר: הַנְּבִיאֵי אֲשֶׁר־אֲתוּ הַלּוּם יִסְפְּרוּ הַלּוּם וְאֲשֶׁר דִּבְרֵי
אֲתוּ יִדְבַּר דִּבְרֵי אֱמֶת מִה־לִּתְבֹן אֶת־הַדָּבָר נְאֻם־יְהוָה:
29. הַלּוּא כֹה דִבְרֵי כַּאֲשֶׁר נְאֻם־יְהוָה וּכְפִמִּישׁ יַפְעִץ סִלַּע:
30. לָבֵן הִנְנִי עַל־הַנְּבִאִים נְאֻם־יְהוָה מִגִּבְרֵי דִבְרֵי אִישׁ מֵאֵת
31. הָרֵעִהוּ: הִנְנִי עַל־הַנְּבִאִים נְאֻם־יְהוָה הַלִּקְחִים לְשׁוֹנָם
32. וַיִּנְאֲמוּ נְאֻם: הִנְנִי עַל־נְבִיאֵי הַלְּמוֹת שִׁקָּר נְאֻם־יְהוָה
וַיִּסְפְּרוּם וַיִּתְּעוּ אֶת־עַמִּי בַשִּׁקְרֵיהֶם וּבַפְּחֻזוֹתָם וַאֲנֹכִי לֹא־
שָׁלַחְתִּים וְלֹא צִוִּיתִים וְהוֹעִיל לֹא־יִוְעִילוּ לְעַם־יְהוָה נְאֻם־
33. יְהוָה: וְכִי־שָׁאַלְךָ הָעָם הַזֶּה אוֹ־הַנְּבִיאֵי אוֹ־כֵהֵן לֵאמֹר
מִה־מִּשָּׂא יְהוָה וְאִמְרַת אֱלֹהִים אֶת־מִה־מִּשָּׂא וַנְּמַשְׁתִּי
34. אֶתְכֶם נְאֻם־יְהוָה: וְהַנְּבִיאֵי וְהַכֹּהֵן וְהָעָם אֲשֶׁר יֹאמְרוּ מִשָּׂא
35. יְהוָה וּפְקַדְתִּי עַל־הָאִישׁ הַהוּא וְעַד־בֵּיתוֹ: כֹּה תֹאמְרוּ
אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶל־אֲחֵיו מִה־עֵנָה יְהוָה וּמִה־הַדָּבָר

26. Ale dopókiż mają kłamstwa te potrwać?

27. Inni pytająco: albo chcą rzeczywiście lud odemnie odwieść?

28. Prorok żąda, aby raz stanowczo wyróżniano tych, którzy rzeczywiste objawienia odbierają od tych, którym się śni — ziarno nie może wiecznie przy plewach pozostać.

29. Słowa prawdziwych proroków dają się łatwo od zwodniczych snowidzeń wyróżnić — wywierają one skutek, palą jako ogień, miążdżą jako młot wszystko co niegodziwe.

30. Przeto skarzę najprzód tych, którzy w duchowym ubóstwie swoim, pojedyncze wyrzeczenia, przez prawdziwych proroków głoszone, sobie przywłaszczają i wedle osobistych widoków przekręcają.

31. Następnie tych, którzy własnym mniemaniom cechę słowa Bożego nadawają — którzy biorą język swój i niejako proroctwa miela.

32. I nareszcie tych, którzy żadnych mniemań i żadnych własnych przekonań nie mając wprost kłamia. Są to najgorsi.

33. Mowa zwraca się przeciw szydercom, którzy słowa prawdziwych proroków wysmiewają. Jeżeli się ironicznie zapytają, niby nie

36. Wszakże o „brzemieniu Wiekuistego“ nie wspominajcie więcej, gdyż „brzemień“ dochodzi jedynie męża słowa Jego, wy jednak przekręcaacie słowa Boga żywego, Wiekuistego zastępów, Boga naszego!

37. Tak tedy mówić ci do proroka: Cóż odpowiedział Wiekuisty? albo: Cóż wyrzekł Wiekuisty?

38. Ale jeżeli „brzemień Wiekuistego“ powtarzać będziecie, tedy rzecze tak Wiekuisty: ponieważ powtarzacie słowo to „brzemień Wiekuistego“, chociaż posyłałem do was mówiąc: „Nie powtarzajcie: „brzemień Wiekuistego“,

39. Dla tego oto oderwę was ostatecznie i porzucę was i miasto to, które oddałem wam i ojcom waszym, z przed oblicza Mojego.

40. I złożę na was srom wieczny i hańbę wieczną, która nigdy zapomniana nie będzie.

ROZDZIAŁ XXIV.

1. Ukazał mi Wiekuisty, a oto dwa kosze figi ustawione przed przybytkiem Wiekuistego, gdy był w niewole uprowadził Nebukadrecar król babiloński Jechonję syna Jehojakima, króla Judy, i księżętę Judy i płatnerzy i majstrów fortecznych z Jerozolimy, a zawiódł ich do Babelu.

2. Kosz jeden — figi dobre bardzo, jako bywają figi wczesne, a kosz drugi — figi liche bardzo, których się nie jada dla lichoty.

3. I rzekł Wiekuisty do mnie: Co widzisz Jeremjaszu?

Król. 24, 8—16. לולאות jak לולאות zam. מועדים wł. przygotowane, zam. עומרים Wyraz כסנר tylko jeszcze 29, 2. i 2 Król. 24, 14. 16. wymieniony oznacza prawdop. techników inżynierów, zajmujących się specjalnie obroną miast oblężonych, czyli „zamykaniem“ ich przed nieprzyjacielem, por. יוריתו מורה וכסנרת Joz. 6, 1. ustawianiem narzędzi wojennych, wzmacnianiem murów, sypaniem wałów i t. d. Jako tacy wymienieni są obok płatnerzy חרש czyli majstrów zajmujących się przygotowaniem broni siecznej, kuciem oszczepów i t. d. Ludzie ci fachowi zajmowali zwłaszcza w czasach wojennych wysokie stanowisko, o ile od nich przeważnie los wojny zależał, a brak ich wszelką obronę uniemożliwiał. Powszechnie tłumaczą: „cieśle i ślusarze“, ale to nie wyjaśnia, dlaczego by ich nieprzyjaciół wyróżniał, i wraz z członkami państwa do domu, szlachty i t. d. do niewoli uprowadzał.

3. Podobna pytania i tłumaczące symbol odpowiedzi por. 1, 11—14.

36 יהוה: ומשא יהוה לא תזכרו עוד כי המשא יהוה לאיש
דברו והפכתם את דברי אלהים חיים יהוה צבאות
37 אלהינו: כה תאמר אל הנביא מה ענד יהוה ומה דבר
יהוה: ואם משא יהוה תאמרו לכן כה אמר יהוה יען
38 אמרתם את הדבר הזה משא יהוה ואשלח אליכם
39 לאמר לא תאמרו משא יהוה: לכן הנני וגשיתי אתכם
נשא וגשיתי אתכם ואת העיר אשר נתתי לכם
40 ולאבותיכם מעל פני: ונתתי עליכם חרפת עולם וכלמות
עולם אשר לא תשכח:

כד.

1 הראני יהוה והנה שני דודאי תאנים מועדים לפני היכל
יהוה אחרי הגלות נבוכדראצר מלך בבל את יכניחו
בן יהויקים מלך יהודה ואת שרי יהודה ואת החרש
2 ואת המסנר מירושלם ויבאם בבל: הודו אחד תאנים
טבות מאד כתאני הפפרות והודו אחד תאנים רעות
3 מאד אשר לא תאכלנה מרע: ויאמר יהוה אלי

36. Wam nie wolno tym wyrazem „massa“ się posługiwać, by słowa żywego Boga przekręcać — posługiwać się nim wolno tylko mężowi słowa Jego.

37. Cóż ci odpowiedział, gdyś się o wyrocznię zapytał.

38. A jeżeli nadal mimo tej przestrogi nie dacie się od tego sztyderstwa waszego odwieść — tedy i t. d.

39. Prorok odpowiada grą formy na grę słów nışti od nışa = nışa odrywać, odrzucać, por. Gen. 32, 33. Podniosę was jako brzemień i rzucę.

Rozdział XXIV. Pod obrazem bardzo dobrych i bardzo lichych t. j. niedojrzałych fig, w dwóch koszach przed świątynią czyli w dworcem umieszczonych, widzi prorok w duchu przyszłość wygnañców, za panowania Jojachina uprowadzonych, i pozostałej jeszcze w kraju za czasów Cydkijsza ludności judzkiej. Pierwszych czeka jeszcze lepsza przyszłość, drugich spotka ostateczna klęska. Treść zgodna z 21, 4—10; 23, 3—8; 29, 16—19. Że tu nie mowa o realnym widoku dowodzi już to, że niedojrzałych fig w świątyni nie składano.

1. Wizja podobna Am. 8, 1. Pierwociny owoców sprowadzano do świątyni w koszach, por. Deut. 26, 2. Gdy uprowadził, por. 29, 2. 2.

I odpowiedziałem: figi; figi dobre są dobre bardzo, a liche są liche bardzo, których się nie jada dla lichoty.

4. Tedy doszło mnie słowo Wiekuistego, jak następuje.

5. Tak rzecze Wiekuisty, Bóg Izraela: Jako te figi dobre tak wyróżnię wygnańców Judy, których wysłałem z miejsca tego do ziemi Kasdejczyków, ku dobremu.

6. I zwrócę oko Moje na nich ku dobremu, i przywiędę ich napowrót do ziemi tej, i odbuduję ich a nie zburzę, i zasadzę ich a nie wypłenię.

7. I dam im serce, aby poznali Mnie, że Ja Wiekuisty! I będą Mi narodem, a ja będę im Bogiem, jeżeli zwrócę się ku Mnie całym sercem swoim.

8. Ale jako te figi liche, których się nie jada dla lichoty, rzecze Wiekuisty, tak uczynię Cydjkasza, króla Judy, i książęta jego, i szczątki Jerozolimy, które pozostały w ziemi tej, i tych, którzy osiedli w ziemi Micraim.

9. I podam ich na postrach, na utrapienie wszystkim królestwom ziemi, na sromotę i na przypowieść, na pośmiewisko i na przekleństwo po wszystkich miejscach, do których ich zapędzę.

10. I poszlę na nich miecz, głód i mór, póki nie wyginą z ziemi, którą oddałem im, i ojcom ich.

ROZDZIAŁ XXV.

1. Słowo, które doszło Jeremjasza o całym ludzie Judy, roku czwartego Jehojakima, syna Jozjasza, króla Judy, czyli roku pierwszego Nebukadrecara króla babilońskiego.

letniej jego działalności niezmiennie słowu Bożemu stawiał, to też skarci go przez Chaldejczyków, którzy Judeę i ościenne ziemie спустoszają. Po 70. jednak latach przyjdzie i na nich kolej. Wtedy to wychyla i inne sąsiednie narody kielich, który Jerozolima pierwsza spełnić musiała. Następuje barwny obraz klęsk, które na te narody spadną. Sądząc z w. 1. i 2. wygłosił Jer. mowę tę, przynajmniej w głównej jej treści, publicznie, mianowicie w chwili, gdy Chaldejczycy potęgą egipską skruszyli, por. 46, 2.

1. Czwartego roku panowania Jojakima odniósł Nebukadrecar, w walnej bitwie pod Karkemisz, stanowcze zwycięstwo nad Nekonem, który tego wasala swego na tron judzki powołał, por. 2 Król. 23, 34. *הראשונה* zam. *הראשונה* por. 32, 1; 52, 12. 2 Król. 24, 12; 25, 8.

מה-אתה ראה ירמיהו ואמר תאנים התאנים הטובות
טובות מאד והרעות רעות מאד אשר לא-תאכלנה
מרע: ויהי דבר-יהוה אלי לאמר: כה-אמר
יהוה אלהי ישראל בתאנים הטובות האלה בן אפיר את-
גלות יהודה אשר שלחתי מן-המקום הזה ארץ פשרים
לטובה: ושמתי עיני עליהם לטובה והשבתים על-
הארץ הזאת ובניתים ולא אהרס ונשעתים ולא אתוש:
ונתתי להם לב לדעת אתי כי אני יהוה והיו-לי לעם
ואנכי אהיה להם לאלהים כיישבו אלי בכל-לבם:
וכתאנים הרעות אשר לא-תאכלנה מרע פי
כה אמר יהוה בן אמת את-צדקיהו מלך-יהודה ואת-
שריו ואת שארית ירושלים הנשארים בארץ הזאת
והישובים בארץ מצרים: ונתתים לזנעה לרעה לכל
ממלכות הארץ להרפה ולמשל לשנינה ולקללה בכל-
המקומות אשר-אדיתם שם: ושלחתי בם את-החרב
את-הרעב ואת-הדבר עד-תמם מעל האדמה אשר-נתתי
להם ולאבותיהם:

כה.

ו הדבר אשר היה על-ירמיהו על-כל-עם יהודה בשנה
הרבעית ליהויקים בן-יאשיהו מלך יהודה היא השנה

v. 9. לזעור קרי

5. Tak przychylnie jak na to składane Mi w ofierze owoce spo-
glądam, spojrzę i na wygnańców — *אכיר* wł. „poznam“, wyróżnię tych,
których traktowałem dotąd, jak gdybym ich nie znał, por. Rut 2, 10. 19.

6. Wzrok na wygnańców życzliwie zwrócony, będzie odtąd stale
im towarzyszył, czuwając nad ich pomyślnością.

7. Pomyślność materialna będzie wynikiem poprawy moralnej.

8. Przeciw wychodźcom, którzy przed grozą wojenną do Egiptu
się schronili, przemawia również rozdz. 43, 16; 44, 8.

9. *לזעור* por. 15, 4. Podobne zdanie 29, 18; 42, 18; 44, 12.

Rozdział XXV. Prorok zarzuca ludowi opór, jaki w ciągu dąngo-